

ΑΝΩΤΑΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ

*(Εφέσεις κατά απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου
Αρ. 177/18, 75/19, 76/19, 77/19, 79/19, 80/19, 84/19
και 85/19)*

10 Απριλίου, 2020

**[ΝΙΚΟΛΑΤΟΣ, Π., ΝΑΘΑΝΑΗΛ, ΠΑΜΠΑΛΛΗΣ, ΠΑΝΑΓΗ,
ΠΑΡΠΑΡΙΝΟΣ, ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, ΛΙΑΤΣΟΣ, ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ,
ΓΙΑΣΕΜΗΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, ΨΑΡΑ-ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ,
ΠΟΥΓΙΟΥΡΟΥ, ΜΑΛΑΧΤΟΣ, ΔΔ.]**

Έφεση κατά Απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου Αρ. 177/18

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΜΕΣΩ

1. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
2. ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ

Εφεσεύοντες/Καθ' ων η αίτηση

v.

ΑΥΤΟΥΣΤΗ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ

Εφεσιβλήτων/Αιτητών

Έφεση κατά Απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου Αρ. 75/19

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΜΕΣΩ

1. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

2. ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ

Εφεσείοντες/Καθ' ων η αίτηση

ν.

1. ΚΟΥΝΔΟΥΡΟΥ

2. ΚΟΝΙΔΑΡΗ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ

Εφεσιβλήτων/Αιτητών

Έφεση κατά Απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου Αρ. 76/19

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΜΕΣΩ

1. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

2. ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ

Εφεσείοντες/Καθ' ων η αίτηση

ν.

ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ

Εφεσιβλήτων/Αιτητών

Έφεση κατά Απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου Αρ. 77/19

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΜΕΣΩ

1. ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ

3. ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΟΓΙΣΤΗΡΙΟΥ

Εφεσείοντες/Καθ' ων η αίτηση

ν.

ΦΙΛΙΠΠΙΟΥ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ

Εφεσιβλήτων/Αιτητών

Έφεση κατά Απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου Αρ. 79/19

1. ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

2. ΑΡΧΗ ΛΙΜΕΝΩΝ ΚΥΠΡΟΥ

Εφεσείοντες/Καθ' ων η αίτηση

ν.

ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ (Προσφ. 962/14)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (Προσφ. 963/14)

Εφεσιβλήτων/Αιτητών

Έφεση κατά Απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου Αρ. 80/19

1. ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

2. ΑΡΧΗ ΛΙΜΕΝΩΝ ΚΥΠΡΟΥ

Εφεσείοντες/Καθ' ων η αίτηση

v.

ΧΑΡΙΛΑΟΥ ΝΤΕΜΙΡΤΖΙΑΝ

Εφεσίβλητης/Αιτήτριας

Έφεση κατά Απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου Αρ. 84/19

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΕΦΑΛΑΙΑΓΟΡΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

Εφεσείουσα/Καθ' ης η αίτηση

v.

1. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ (Υπ. Αρ. 1938/12)

2. ΣΤΑΥΡΟΥ (Υπ. Αρ. 1992/12)

3. (Υπ. Αρ. 2009/12)

4. (Υπ. Αρ. 2065/12)

5. ΕΥΘΥΜΙΟΥ (Υπ. Αρ. 2066/12)

6. ΣΙΗΠΛΛΗ (Υπ. Αρ. 2067/12)

7. ΙΩΑΝΝΟΥ (Υπ. Αρ. 85/13)

8. ΛΟΙΖΙΔΟΥ (Υπ. Αρ. 86/13)

9. ΣΙΔΕΡΑ (Υπ. Αρ. 87/13)

Εφεσιβλήτων/Αιτητών

Έφεση κατά Απόφασης Διοικητικού Δικαστηρίου Αρ. 85/19

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΕΦΑΛΑΙΑΓΟΡΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

Εφεσείουσα/Καθ' ης η αίτηση

ν.

1. ΑΝΔΡΕΟΥ ΚΑΙ ΑΛΛΩΝ

Εφεσιβλήτων/Αιτητών

ΕΔΔ Αρ. 177/18.

Κ. Κληρίδης, Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας μαζί με τις Ε. Συμεωνίδου (κα) και Ειρ. Νεοφύτου (κα), Δικηγόρους της Δημοκρατίας Α', για τους εφεσεύοντες.

Αλ. Μαρκίδης μαζί με τον Φ. Καμένο για Μαρκίδης, Μαρκίδης & Σία ΔΕΠΕ, Α. Παναγιώτου, Γ. Χατζηπέτρου και Βρ. Χατζηχάννας, για τους εφεσίβλητους.

ΕΔΔ Αρ. 75/19.

Κ. Κληρίδης, Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας μαζί με τις Ε. Συμεωνίδου (κα) και Ειρ. Νεοφύτου (κα), Δικηγόρους της Δημοκρατίας Α', για τους εφεσεύοντες.

Αλ. Μαρκίδης μαζί με τον Φ. Καμένο για Μαρκίδης, Μαρκίδης & Σία ΔΕΠΕ, Α. Παναγιώτου, Α.Σ. Αγγελίδης με Σ. Αγγελίδη, Χ. Κληρίδης για Χρ. Βασιλειάδης & Σία ΔΕΠΕ, Γ. Χατζηπέτρου και Α. Σαουρής, για τους εφεσίβλητους.

ΕΛΔ Αρ. 76/19.

Κ. Κληρίδης, Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας μαζί με τις Ε. Συμεωνίδου (κα) και Ειρ. Νεοφύτου (κα), Δικηγόρους της Δημοκρατίας Α΄, για τους εφεσεύοντες.

Αλ. Μαρκίδης μαζί με τον Φ. Καμένο για Μαρκίδης, Μαρκίδης & Σία ΔΕΠΕ, Α. Παναγιώτου, Δ. Στεφανίδης μαζί με τον κ. Θ. Αναστασιάδη και Γ. Χατζηπέτρου, για τους εφεσίβλητους.

ΕΛΔ Αρ. 77/19.

Κ. Κληρίδης, Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας μαζί με τις Ε. Συμεωνίδου (κα) και Ειρ. Νεοφύτου (κα), Δικηγόρους της Δημοκρατίας Α΄, για τους εφεσεύοντες.

Αλ. Μαρκίδης μαζί με τον Φ. Καμένο για Μαρκίδης, Μαρκίδης & Σία ΔΕΠΕ και Γ. Χατζηπέτρου, για τους εφεσίβλητους.

ΕΛΔ Αρ. 79/19.

Κ. Κληρίδης, Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας μαζί με τις Ε. Συμεωνίδου (κα) και Ειρ. Νεοφύτου (κα), Δικηγόρους της Δημοκρατίας Α΄, για την εφεσεύουσα 1.

Α. Κουντουρή (κα) με Στ. Μαζούτη (κα) για Τ. Παπαδόπουλος & Συνεργάτες ΔΕΠΕ, για την εφεσεύουσα 2.

Γ. Χατζηπέτρου, για τους εφεσίβλητους.

ΕΛΔ Αρ. 80/19.

Κ. Κληρίδης, Γενικός Εισαγγελέας της Δημοκρατίας μαζί με τις Ε. Συμεωνίδου (κα) και Ειρ. Νεοφύτου (κα), Δικηγόρους της Δημοκρατίας Α΄, για την εφεσεύουσα 1.

Α. Κουντουρή (κα) με Στ. Μαζούτη (κα) για Τ. Παπαδόπουλος & Συνεργάτες ΔΕΠΕ, για την εφεσεύουσα 2.

Χ. Κληρίδης για Χρ. Βασιλειάδης & Σία ΔΕΠΕ, για την εφεσίβλητη.

ΕΛΔ Αρ. 84/19.

Γ. Τριανταφυλλίδης με Ρ. Πασιουρτίδη (κα) για Α. Τριανταφυλλίδης & Υιοι ΔΕΠΕ, για την εφεσείουσα.

Ελ. Τόλλα (κα) για Μ. Ηλιάδης & Συνεταίροι ΔΕΠΕ, για τους εφεσίβλητους.

ΕΛΔ Αρ. 85/19.

Γ. Τριανταφυλλίδης με Ρ. Πασιουρτίδη (κα) για Α. Τριανταφυλλίδης & Υιοι ΔΕΠΕ, για την εφεσείουσα.

Ελ. Τόλλα (κα) για Μ. Ηλιάδης & Συνεταίροι ΔΕΠΕ, για τους εφεσίβλητους.

ΝΙΚΟΛΑΤΟΣ, Π.: Η απόφαση της πλειοψηφίας συντάχθηκε από τους Νικολάτο, Π. και Οικονόμου, Δ. και με αυτή συμφωνούν οι: Νικολάτος, Π., Παμπαλλής, Παναγή, Χριστοδούλου, Σταματίου, Οικονόμου, Ψαρά-Μιλτιάδου και Μαλαχτός, ΔΔ. Ο Ναθαναήλ, Δ. ετοίμασε απόφαση μειοψηφίας και με αυτή συμφωνεί και η Πούγιουρου, Δ. Ο Παρπαρίνος, Δ. ετοίμασε δική του απόφαση μειοψηφίας όπως και ο Λιάτσος, Δ. Ο Γιασεμής, Δ. ετοίμασε απόφαση με το ίδιο αποτέλεσμα αλλά διαφορετικό σκεπτικό από εκείνο της πλειοψηφίας.

Α Π Ο Φ Α Σ Η

ΝΙΚΟΛΑΤΟΣ, Π.:

Εισαγωγή.

Το 2011 το κράτος, υπό τις ιδιαίτερα δυσχερείς οικονομικές συνθήκες για τον τόπο και ακραίας οικονομικής κρίσης, όπως έχει αναγνωριστεί από την Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην υπόθεση *Χαραλάμπους κ.α. ν. Κυπριακής Δημοκρατίας (2014) 3 ΑΑΔ 175*, προχώρησε στην υιοθέτηση νομοθετικών μέτρων για την περιστολή των δαπανών του δημόσιου τομέα. Ειδικότερα προβλέφθηκε:

(α) η αποκοπή από τους μηνιαίους μισθούς, ποσού που αντιστοιχεί σε ποσό 3%. Επίσης για σκοπούς του κυβερνητικού Σχεδίου Συντάξεων καθορίστηκαν περιοδικές εισφορές υπαλλήλου σε 2% των εκάστοτε ετησίων συντάξιμων απολαβών του (Ν. 113(Ι)/2011).¹

(β) η μη παραχώρηση προσαυξήσεων και τιμαριθμικών αυξήσεων στους μισθούς και στις συντάξεις (Ν. 192(Ι)/2011),²

¹ Ο περί Συνταξιοδοτικών Ωφελημάτων των Κρατικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων του Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα περιλαμβανομένων και των Αρχών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Διατάξεις Γενικής Εφαρμογής) Νόμος του 2011 (113(Ι)/2011).

² Ο περί της μη Παραχώρησης Προσαυξήσεων και Τιμαριθμικών Αυξήσεων στους Μισθούς των Αξιωματούχων και Εργοδοτούμενων και στις Συντάξεις των Συνταξιούχων της Κρατικής Υπηρεσίας και του Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα Νόμος του 2011 (192(Ι)/2011).

Ακολούθως, το 2012, υπό τις ίδιες συνθήκες ακραίας οικονομικής κρίσης το κράτος προχώρησε σε μείωση των απολαβών και συντάξεων των αξιωματούχων, εργοδοτουμένων και συνταξιούχων της δημόσιας υπηρεσίας και του ευρύτερου δημόσιου τομέα (Ν. 168(I)/2012).³

Πιο αναλυτικά και αρχίζοντας από το ζήτημα της μείωσης των μισθών και συντάξεων:

Μείωση μισθών και συντάξεων (Ν. 168(I)/2012).

Προβλέφθηκε μείωση, από Δεκέμβριο 2012 των μισθών κλιμακωτά, υπό την έννοια της αύξησης του ποσοστού αποκοπής ανάλογα με το ύψος του μισθού. Εν τέλει, προβλέφθηκε ο τερματισμός της μείωσης των απολαβών και των συντάξεων με ισχύ από 1.1.2023.

Στο προοίμιο του Νόμου αναγράφονται τα εξής:

«Επειδή κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα η Δημοκρατία διέρχεται δύσκολη οικονομική περίοδο και, προς αποφυγή περαιτέρω επιδείνωσης της δημοσιονομικής κατάστασης, καθίσταται αναγκαίο όπως περιορισθούν οι δαπάνες του δημόσιου τομέα, του ευρύτερου δημόσιου τομέα, των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης και των σχολικών εφορειών και

³ Ο περί της Μείωσης των Απολαβών και των Συντάξεων των Αξιωματούχων, Εργοδοτουμένων και Συνταξιούχων της Κρατικής Υπηρεσίας και του Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα Νόμος του 2012, Ν. 168(I)/2012.

Επειδή, για τον ανωτέρω σκοπό καθίσταται αναγκαίο, μεταξύ άλλων, να μειωθούν οι απολαβές και οι συντάξεις που καταβάλλονται σε αξιωματούχους, εργοδοτούμενους και συνταξιούχους της κρατικής υπηρεσίας, του ευρύτερου δημόσιου τομέα, των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης και των σχολικών εφορειών.»

Οι μειώσεις ρυθμίστηκαν δια του άρθρου 3 το οποίο παρατίθεται όπως ήταν αρχικά. Στη συνέχεια παρατίθεται όπως τροποποιήθηκε αργότερα με τον Νόμο 31(Ι)/13 και ακολούθως όπως τροποποιήθηκε με τον Νόμο 94(Ι)/18:

Αρχικό κείμενο (Ν.168(Ι)/2012):

«3. Ανεξάρτητα από τις διατάξεις οποιουδήποτε άλλου νόμου ή Κανονισμών ή διοικητικών ρυθμίσεων ή πρακτικών που ρυθμίζουν θέματα καταβολής απολαβών και σύνταξης, οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές αξιωματούχων και εργοδοτούμενων και οι συντάξεις των συνταξιούχων, μειώνονται, ως ακολούθως:

(α) Οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή και η μηνιαία σύνταξη, που δεν υπερβαίνουν το ποσό των χιλίων ευρώ (€1.000,00), δεν μειώνονται κατά οποιοδήποτε ποσό·

(β) οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή και η μηνιαία σύνταξη που υπερβαίνουν το ποσό των χιλίων ευρώ (€1.000,00) μειώνονται κλιμακωτά ως ακολούθως:

(i) για κάθε ευρώ από χίλια ένα (€1.001,00) και άνω έως χίλια πεντακόσια ευρώ (€1.500,00), κατά ποσοστό 6,5%,

(ii) για κάθε ευρώ από χίλια πεντακόσια ένα (€1.501,00) και άνω έως δύο χιλιάδες ευρώ (€2.000,00), κατά ποσοστό 8,5%,

(iii) για κάθε ευρώ από δύο χιλιάδες ένα (€2.001,00) και άνω έως τρεις χιλιάδες ευρώ (€3.000,00), κατά ποσοστό 9,5%,

(iv) για κάθε ευρώ από τρεις χιλιάδες ένα (€3.001,00) και άνω έως τέσσερις χιλιάδες ευρώ (€4.000,00), κατά ποσοστό 11,5%,

(v) για κάθε ευρώ από τέσσερις χιλιάδες ένα (€4.001,00) και άνω, κατά ποσοστό 12,5%.

(γ) Με ισχύ από την 1η Ιανουαρίου, 2014, οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή και η μηνιαία σύνταξη πέραν του ενός ευρώ (€1,00) μειώνονται κατά 3%, επιπρόσθετα από τη μείωση που προβλέπεται στα εδάφια 3(α) και 3(β).

Η εφαρμογή της ισχύος του Ν. 168(I)/2012 ρυθμίστηκε δια του άρθρου 9 ως ακολούθως:

«9. Ο παρών Νόμος εφαρμόζεται ως ακολούθως:

(α) Οι πρόνοιες του άρθρου 3(α) και 3(β) εφαρμόζονται επί των απολαβών των μηνών Δεκεμβρίου 2012 και εντεύθεν, περιλαμβανομένου και του 13ου μισθού του 2012.

(β) Η πρόνοια του εδαφίου 3(γ) εφαρμόζεται επί των απολαβών του μήνα Ιανουαρίου του 2014 και εντεύθεν.»

Τροποποίηση δια του Ν. 31(I)/2013:

Με το Ν. 31(I)2013 αντικαταστάθηκαν οι παράγραφοι (α) και (β) του βασικού Νόμου με τις ακόλουθες νέες παραγράφους και διεγράφη η παράγραφος (γ) του βασικού Νόμου:

«(α) Με ισχύ από την 1^η Ιουνίου, 2013 οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή και η μηνιαία σύνταξη μειώνονται ως ακολούθως:

- (i) για κάθε ευρώ από ένα σεντ (€0,01) και άνω έως χίλια ευρώ (€1.000,00), κατά ποσοστό 0,8%.
- (ii) για κάθε ευρώ από χίλια ευρώ και ένα σεντ (€1.000,01) και άνω έως χίλια πεντακόσια ευρώ (€1.500,00) κατά ποσοστό 7,3%,
- (iii) για κάθε ευρώ από χίλια πεντακόσια ευρώ και ένα σεντ (€1.500,01) και άνω έως δύο χιλιάδες ευρώ (€2.000,00) κατά ποσοστό 9,3%,
- (iv) για κάθε ευρώ από δύο χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€2.000,01) και άνω έως τρεις χιλιάδες ευρώ (€3.000,00) κατά ποσοστό 10.5%,

- (v) για κάθε ευρώ από τρεις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€3.000,01) και άνω έως τέσσερις χιλιάδες ευρώ (€4.000,00) κατά ποσοστό 13%,
 - (vi) για κάθε ευρώ από τέσσερις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€4.000,01) και άνω κατά ποσοστό 14.5%.
- (β) Με ισχύ από την 1^η Ιανουαρίου 2014, οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή και η μηνιαία σύνταξη πέραν του ενός ευρώ (€1,00) μειώνονται κατά ποσοστό 3%, επιπρόσθετα από τη μείωση που προβλέπεται στην παράγραφο (α).»

Τροποποίηση δια του Ν. 94(Ι)/2018:

Με το Ν. 94(Ι)/2018 το άρθρο 3 τροποποιήθηκε ως ακολούθως:

«2. Το άρθρο 3 του βασικού νόμου τροποποιείται ως ακολούθως: (α) Με την αντικατάσταση της παραγράφου (α) αυτού με την ακόλουθη νέα παράγραφο:

«(α) Με ισχύ από την 1η Ιουλίου 2018 μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2018, οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή/και η μηνιαία σύνταξη μειώνονται ως ακολούθως:

- (i) Για κάθε ευρώ από ένα σεντ (€0,01) και άνω έως χίλια ευρώ (€1.000,00) κατά ποσοστό 1,8%,
- (ii) για κάθε ευρώ από χίλια ευρώ και ένα σεντ (€1.000,01) και άνω έως χίλια πεντακόσια ευρώ (€1.500,00) κατά ποσοστό 8,3%,
- (iii) για κάθε ευρώ από χίλια πεντακόσια ευρώ και ένα σεντ (€1.500,01) και άνω έως δύο χιλιάδες ευρώ (€2.000,00) κατά ποσοστό 10,3%,
- (iv) για κάθε ευρώ από δύο χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€2.000,01) και άνω έως τρεις χιλιάδες ευρώ (€3.000,00) κατά ποσοστό 13,5%,
- (v) για κάθε ευρώ από τρεις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€3.000,01) και άνω έως τέσσερις χιλιάδες ευρώ (€4.000,00) κατά ποσοστό 16%,
- (vi) για κάθε ευρώ από τέσσερις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€4.000,01) και άνω κατά ποσοστό 17,5%.»·

(β) με την προσθήκη αμέσως μετά την παράγραφο (α) αυτού, των ακόλουθων νέων παραγράφων:

«(β) Με ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2019 μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2019, οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή/και η μηνιαία σύνταξη μειώνονται ως ακολούθως:

- (i) Για κάθε ευρώ από χίλια ευρώ και ένα σεντ (€1.000,01) και άνω έως χίλια πεντακόσια ευρώ (€1.500,00) κατά ποσοστό 5,8%,
- (ii) για κάθε ευρώ από χίλια πεντακόσια ευρώ και ένα σεντ (€1.500,01) και άνω έως δύο χιλιάδες ευρώ (€2.000,00) κατά ποσοστό 7,8%,
- (iii) για κάθε ευρώ από δύο χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€2.000,01) και άνω έως τρεις χιλιάδες ευρώ (€3.000,00) κατά ποσοστό 13,5%,
- (iv) για κάθε ευρώ από τρεις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€3.000,01) και άνω έως τέσσερις χιλιάδες ευρώ (€4.000,00) κατά ποσοστό 16%,
- (v) για κάθε ευρώ από τέσσερις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€4.000,01) και άνω κατά ποσοστό 17,5%.

(γ) Με ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2020 μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2020, οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή/και η μηνιαία σύνταξη μειώνονται ως ακολούθως:

- (i) Για κάθε ευρώ από χίλια ευρώ και ένα σεντ (€1.000,01) και άνω έως χίλια πεντακόσια ευρώ (€1.500,00) κατά ποσοστό 3,3%,
- (ii) για κάθε ευρώ από χίλια πεντακόσια ευρώ και ένα σεντ (€1.500,01) και άνω έως δύο χιλιάδες ευρώ (€2.000,00) κατά ποσοστό 5,3%,
- (iii) για κάθε ευρώ από δύο χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€2.000,01) και άνω έως τρεις χιλιάδες ευρώ (€3.000,00) κατά ποσοστό 11%,
- (iv) για κάθε ευρώ από τρεις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€3.000,01) και άνω έως τέσσερις χιλιάδες ευρώ (€4.000,00) κατά ποσοστό 13,5%,
- (v) για κάθε ευρώ από τέσσερις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€4.000,01) και άνω κατά ποσοστό 15%.

(δ) Με ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2021 μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2021, οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή/και η μηνιαία σύνταξη μειώνονται ως ακολούθως:

- (i) Για κάθε ευρώ από χίλια ευρώ και ένα σεντ (€1.000,01) και άνω έως χίλια πεντακόσια ευρώ (€1.500,00) κατά ποσοστό 0,8%, 494
- (ii) για κάθε ευρώ από χίλια πεντακόσια ευρώ και ένα σεντ (€1.500,01) και άνω έως δύο χιλιάδες ευρώ (€2.000,00) κατά ποσοστό 2,8%,

- (iii) για κάθε ευρώ από δύο χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€2.000,01) και άνω έως τρεις χιλιάδες ευρώ (€3.000,00) κατά ποσοστό 8,5%,
- (iv) για κάθε ευρώ από τρεις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€3.000,01) και άνω έως τέσσερις χιλιάδες ευρώ (€4.000,00) κατά ποσοστό 11%,
- (v) για κάθε ευρώ από τέσσερις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€4.000,01) και άνω κατά ποσοστό 12,5%.

(ε) Με ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2022 μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2022, οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή/και η μηνιαία σύνταξη μειώνονται ως ακολούθως:

- (i) Για κάθε ευρώ από δύο χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€2.000,01) και άνω έως τρεις χιλιάδες ευρώ (€3.000,00) κατά ποσοστό 5%,
- (ii) για κάθε ευρώ από τρεις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€3.000,01) και άνω έως τέσσερις χιλιάδες ευρώ (€4.000,00) κατά ποσοστό 7,5%,
- (iii) για κάθε ευρώ από τέσσερις χιλιάδες ευρώ και ένα σεντ (€4.000,01) και άνω κατά ποσοστό 9%.

(στ) Με ισχύ από την 1η Ιανουαρίου 2023 τερματίζεται η μείωση των ακαθάριστων μηνιαίων απολαβών ή και της μηνιαίας σύνταξης.» και

(γ) με τη διαγραφή της παραγράφου (β) αυτού.

Έναρξη και λήξη της ισχύος του παρόντος Νόμου.

3. Η ισχύς του παρόντος Νόμου λογίζεται ότι άρχισε την 1η Ιουλίου 2018 και λήγει την 1η Ιανουαρίου 2023.»

Σημειώνουμε ότι στο Ν. 94(Ι)/2018 περιελήφθη και το ακόλουθο προοίμιο:

«ΕΠΕΙΔΗ, σύμφωνα με τις διατάξεις του Άρθρου 167 του Συντάγματος, ο Υπουργός Οικονομικών μεριμνά για τη σύνταξη πλήρους προϋπολογισμού για κάθε οικονομικό έτος, ο οποίος μετά από την έγκρισή του από το Υπουργικό Συμβούλιο κατατίθεται στη Βουλή των Αντιπροσώπων για συζήτηση, έγκριση και ψήφισή του σε Νόμο,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ η Κυπριακή Δημοκρατία είναι δεσμευμένη, βάσει των υποχρεώσεών της που απορρέουν από τη συμμετοχή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικότερα από τη συμμετοχή της στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να υποβάλλει κάθε χρόνο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή, βάσει των προνοιών του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ η ανάγκη των κυβερνήσεων να διατηρούν υγιή και βιώσιμα οικονομικά και να προλαμβάνουν τη δημιουργία υπερβολικών ελλειμμάτων στη γενική κυβέρνηση είναι ουσιώδους σημασίας για τη διασφάλιση της σταθερότητας στη Ζώνη του Ευρώ στο σύνολό της και συνεπώς αυτή απαιτεί την καθιέρωση συγκεκριμένων κανόνων, περιλαμβανομένου του «κανόνα ισοσκελίσης του προϋπολογισμού» και διόρθωσης αποκλίσεων, όταν προκύπτουν, ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ προκύπτει η ανάγκη να διασφαλιστεί ότι το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης δεν υπερβαίνει το τρία τοις εκατόν (3%) του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος σε τιμές αγοράς και ότι το χρέος της γενικής κυβέρνησης δεν υπερβαίνει ή ακολουθεί επαρκώς πτωτική πορεία προς το εξήντα τοις εκατόν (60%) του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος σε τιμές αγοράς, 492 Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε.: L 306, 23.11.2011, σ. 41. Επίσημη Εφημερίδα της Ε.Ε.: L 209, 2.8.1997, σ.6. 20(I) του 2014 123(I) του 2016 133(I) του 2016 159(I) του 2017.

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ οι αρχηγοί των κρατών μελών ή κυβερνήσεων των κρατών μελών της Ζώνης του Ευρώ συμφώνησαν στις 9 Δεκεμβρίου 2011 σε μια ενισχυμένη αρχιτεκτονική για την Οικονομική και Νομισματική Ένωση, που θα έχει ως βάση συνθήκες που αποτελούν το θεμέλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης και θα διευκολύνει την υλοποίηση μέτρων που λαμβάνονται βάσει των Άρθρων 121, 126 και 136 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ η Κυπριακή Δημοκρατία είναι συμβαλλόμενο μέρος της Συνθήκης για τη Σταθερότητα, τον Συντονισμό και τη Διακυβέρνηση στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση μεταξύ του Βασιλείου του Βελγίου, της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, του Βασιλείου της Δανίας, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, της Δημοκρατίας της Εσθονίας, της Ιρλανδίας, της Ελληνικής Δημοκρατίας, του Βασιλείου της Ισπανίας, της Γαλλικής Δημοκρατίας, της Ιταλικής Δημοκρατίας, της Κυπριακής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Λετονίας, της Δημοκρατίας της Λιθουανίας, του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου, της Ουγγαρίας, της Μάλτας, του Βασιλείου των Κάτω Χωρών, της Δημοκρατίας της Αυστρίας, της Δημοκρατίας της Πολωνίας, της Πορτογαλικής Δημοκρατίας, της Ρουμανίας, της Δημοκρατίας της Σλοβενίας, της Σλοβακικής Δημοκρατίας, της Δημοκρατίας της Φινλανδίας και του Βασιλείου της Σουηδίας, η οποία υπογράφηκε στις Βρυξέλλες στις 2 Μαρτίου 2012, και επικυρώθηκε στις 20 Απριλίου 2012, με την απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου Αρ. 73.470, η οποία συμφωνία δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ, σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 3 του Άρθρου 169 του Συντάγματος συνθήκες, συμβάσεις και συμφωνίες που συνομολογούνται σύμφωνα με τις διατάξεις του εν λόγω άρθρου έχουν από την ημέρα δημοσίευσής τους στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας αυξημένη ισχύ έναντι οποιουδήποτε ημεδαπού νόμου, υπό τον όρο ότι αυτές οι συνθήκες, οι συμβάσεις και οι συμφωνίες εφαρμόζονται, αντίστοιχα, και από το αντισυμβαλλόμενο μέρος,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ η Κυπριακή Δημοκρατία, σύμφωνα με την Οδηγία 2011/85/ΕΕ του Συμβουλίου της 8ης Νοεμβρίου 2011 σχετικά με τις απαιτήσεις για τα δημοσιονομικά πλαίσια των κρατών μελών, πρέπει να διατηρεί ισοσκελισμένο ή πλεονασματικό διαρθρωτικό δημοσιονομικό ισοζύγιο σε μεσοπρόθεσμη βάση,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ ο λόγος του Δημόσιου Χρέους ως προς το ΑΕΠ σε τιμές αγοράς υπερβαίνει το εξήντα τοις εκατόν (60%), όπως καθορίζεται από το Πρωτόκολλο (Αρ. 12), ο λόγος αυτός μειώνεται σύμφωνα με τις διατάξεις του Κανονισμού (ΕΚ) 1467/97,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ, σύμφωνα με την Αρχή της Βιωσιμότητας, όπως προβλέπεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 4(1)(α)(i) του περί της Δημοσιονομικής Ευθύνης και Δημοσιονομικού Πλαισίου Νόμου, πρέπει οι δαπάνες, ο δανεισμός και το χρέος της γενικής κυβέρνησης να είναι διαχειρίσιμα, βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, και να μην επιβάλλεται άδικο βάρος στις μελλοντικές γενιές,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ η Κύπρος έχει εισαγάγει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις στον τομέα των δημόσιων οικονομικών, στο πλαίσιο του προγράμματος μακροοικονομικής προσαρμογής,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ στο πλαίσιο των πιο πάνω μεταρρυθμίσεων, κρίθηκε αναγκαία η μείωση των απολαβών και των συντάξεων που καταβάλλονται σε αξιωματούχους, εργοδοτούμενους και συνταξιούχους του δημόσιου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ μετά τη διόρθωση του υπερβολικού ελλείμματος το 2016 και τις διαπιστώσεις του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης ότι η Κύπρος συμμορφώνεται με τους δημοσιονομικούς κανόνες του προληπτικού σκέλους του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης μέχρι το 2019,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ συμφωνήθηκε μηχανισμός συγκράτησης του ρυθμού αύξησης των συνολικών απολαβών στον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα κάτω από τον ρυθμό ανάπτυξης του ονομαστικού ΑΕΠ,

ΚΑΙ ΕΠΕΙΔΗ είναι πλέον δυνατή η σταδιακή κατάργηση των μειώσεων επί των απολαβών και των συντάξεων των αξιωματούχων, εργοδοτούμενων και συνταξιούχων του δημόσιου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα·

Η Βουλή των Αντιπροσώπων ψηφίζει ως ακολούθως: ...»

Μη παραχώρηση προσ αυξήσεων και τιμαριθμικών αυξήσεων (Ν. 192(Ι)/2011).

Στο προοίμιο αναφέρονται τα ακόλουθα:

«Επειδή κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα η Δημοκρατία διέρχεται δύσκολη οικονομική περίοδο και, προς αποφυγή περαιτέρω επιδείνωσης της δημοσιονομικής κατάστασης, καθίσταται αναγκαίο όπως περιορισθούν οι δαπάνες του δημόσιου τομέα, του ευρύτερου δημόσιου τομέα, των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης και των σχολικών εφορειών και·

επειδή, για τον ανωτέρω σκοπό καθίσταται αναγκαίο, μεταξύ άλλων, όπως μην παραχωρηθούν προσ αυξήσεις και τιμαριθμικές αυξήσεις στις απολαβές και στις συντάξεις που καταβάλλονται σε αξιωματούχους, εργοδοτούμενους και συνταξιούχους της κρατικής υπηρεσίας, του ευρύτερου δημόσιου τομέα, των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης και των σχολικών εφορειών και

επειδή το δημόσιο συμφέρον απαιτεί την εύρυθμη και ομαλή λειτουργία της κρατικής υπηρεσίας και του ευρύτερου δημόσιου τομέα με την πλήρωση εκείνων μόνον των κενών θέσεων, οι οποίες κρίνεται αναγκαίο να πληρωθούν ώστε να είναι δυνατή η εκτέλεση των αρμοδιοτήτων και καθηκόντων των θέσεων αυτών, γεγονός το οποίο υπό τις παρούσες συνθήκες δεν μπορεί να επιτευχθεί λόγω της δεινής κατάστασης των δημοσίων οικονομικών και αναστολής της πλήρωσης θέσεων προαγωγής και πρώτου διορισμού και προαγωγής με βάση τις διατάξεις του περί της Απαγόρευσης Πλήρωσης Κενών Θέσεων στο Δημόσιο και στον Ευρύτερο Δημόσιο Τομέα (Ειδικές Διατάξεις) Νόμου, όπως αυτός εκάστοτε τροποποιείται ή αντικαθίσταται· και·

επειδή κρίνεται σκόπιμο όπως μη επιβαρυνθούν με οποιονδήποτε τρόπο οι αντίστοιχοι προϋπολογισμοί από τη μισθοδοσία που αφορά τέτοιες θέσεις·»

Στο ερμηνευτικό άρθρο 2 του Νόμου, αναγράφεται ότι «μισθοδοσία» σημαίνει το μισθό που καταβάλλεται στον εργοδοτούμενο και περιλαμβάνει οποιαδήποτε γενική αύξηση μισθών, καθώς και το τιμαριθμικό επίδομα. Επίσης δίδεται η έννοια της προσ αύξησης ως ακολούθως:

««Προσαύξηση» σημαίνει το καθορισμένο ποσό αύξησης που παραχωρείται σε εργοδοτούμενο, σύμφωνα με τους όρους απασχόλησής του, με τη συμπλήρωση δωδεκάμηνης υπηρεσίας, μέχρι να φτάσει στο ανώτατο σημείο της μισθολογικής κλίμακας του, νοουμένου ότι ικανοποιούνται ορισμένες προϋποθέσεις».

Το άρθρο 3 του Νόμου, αναφέρει ότι, για την περίοδο ισχύος του Νόμου, οι μισθοί των αξιωματούχων και των εργοδοτουμένων παραμένουν στο ύψος της 31^{ης} Δεκεμβρίου 2011 και, τηρουμένων των διατάξεων του Νόμου, η περίοδος 1.1.2012 - 31.12.2016, δεν λαμβάνεται υπόψιν κατά τον υπολογισμό της απαραίτητης υπηρεσίας, για σκοπούς παραχώρησης προσαυξήσεων.

Το άρθρο 8 του Νόμου παρατίθεται αυτούσιο:

«8.-(1) Ανεξάρτητα από τις διατάξεις οποιουδήποτε άλλου νόμου ή Κανονισμών ή διοικητικών ρυθμίσεων ή πρακτικών που ρυθμίζουν θέματα καταβολής απολαβών ή συντάξεων, το τιμαριθμικό επίδομα παραμένει σταθερό όπως ισχύει στις 31 Δεκεμβρίου, 2011, για σκοπούς υπολογισμού των απολαβών ή επιδομάτων ή άλλων οικονομικών ωφελημάτων αξιωματούχου ή εργοδοτουμένου ή της σύνταξης που χορηγείται σε συνταξιούχο, ή αναφορικά με αυτόν, για την περίοδο της ισχύος του παρόντος Νόμου.

(2) Η τιμαριθμική αναπροσαρμογή των απολαβών και των συντάξεων θα επαναρχίσει όταν συμφωνηθεί ο τρόπος και η συχνότητα αναθεώρησης του τιμαριθμικού επιδόματος, το οποίο και θα παραχωρείται σύμφωνα με τους όρους και τις προϋποθέσεις που θα συμφωνηθούν.

(3) Ανεξάρτητα από τις διατάξεις οποιουδήποτε άλλου νόμου ή Κανονισμών ή διοικητικών ρυθμίσεων ή πρακτικών που ρυθμίζουν θέματα καταβολής απολαβών ή συντάξεων, αναστέλλεται η αναπροσαρμογή των αποδοχών αξιωματούχων ή εργοδοτουμένων

δυνάμει του ετήσιου ποσοστού αύξησης μισθών και ημερομισθίων των εργαζομένων, σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της Στατιστικής Υπηρεσίας, για την περίοδο της ισχύος του παρόντος Νόμου.

Νοείται ότι η, με ισχύ από την 1^η Ιανουαρίου 2012, αύξηση των αποδοχών βάσει της αύξησης μισθών και ημερομισθίων των εργαζομένων των αξιωματούχων και εργοδοτουμένων από το 2011 σε σχέση με το 2010 δεν θα παραχωρηθεί.

Νοείται περαιτέρω ότι, οι αποδοχές των επηρεαζόμενων αξιωματούχων και εργοδοτουμένων θα αναπροσαρμοστούν από την 1^η Ιανουαρίου 2017 με βάση την αύξηση μισθών και ημερομισθίων των εργαζομένων για το 2016 σε σχέση με το 2015.»

Αποκοπές για κυβερνητικό σχέδιο συντάξεων (Ν. 113(Ι)/2011).⁴

Το άρθρο 4 του Νόμου προνοεί ότι ο σκοπός του Νόμου είναι η διασφάλιση της βιωσιμότητας του Κυβερνητικού Σχεδίου Συντάξεων ή Σχεδίου Συντάξεων όμοιου με αυτό. Σύμφωνα με το άρθρο 4, ο εργοδότης, από την ημερομηνία έναρξης της ισχύος του Νόμου, αποκόπτει από τις μηνιαίες απολαβές κάθε υπαλλήλου, ποσό που αντιστοιχεί σε ποσοστό ίσο με 3% επί του μισθού του υπαλλήλου. Το άρθρο 5 του Νόμου προνοεί για περιοδικές εισφορές υπαλλήλων σε ποσοστό 2% των ετήσιων συντάξιμων απολαβών τους.

⁴ Ο Ν. 113(Ι)/2011 καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε με το Ν. 216(Ι)/2012 ο οποίος τέθηκε σε ισχύ από 1.1.2013. Για σκοπούς όμως της παρούσας σημασία έχει ο αρχικός Νόμος ο οποίος ίσχυε για την περίοδο από 1.10.2011 μέχρι 31.12.2012.

Οι προσφυγές, η πρωτόδικη προσέγγιση και οι εφέσεις.

Οι εφεσίβλητοι, επηρεαζόμενα πρόσωπα από τους εν λόγω Νόμους, προσέφυγαν στο Διοικητικό Δικαστήριο προσβάλλοντας τους ως αντισυνταγματικούς και ιδιαίτερα ως αντιβαίνοντες προς το Άρθρο 23 του Συντάγματος το οποίο διασφαλίζει το δικαίωμα στην περιουσία. Το πρωτόδικο δικαστήριο, στις αντίστοιχες του αποφάσεις σε σχέση με κάθε μια από τις παραπάνω περιπτώσεις, αποδέχθηκε τις θέσεις των εφεσιβλήτων. Αναγνώρισε όλα τα επίδικα δικαιώματα, δηλαδή του μισθού, της προσαύξησης και του τιμαριθμικού επιδόματος, ως εμπίποντα στο μισθό, ως δικαίωμα ιδιοκτησίας που προστατεύεται από το Άρθρο 23 και μπορεί να περιοριστεί μόνο υπό τις προϋποθέσεις της παραγράφου 3 αυτού. Όσον αφορά τις συντάξεις, το πρωτόδικο δικαστήριο τις θεώρησε ως δικαίωμα ιδιοκτησίας και τους παρείχε την ανάλογη προστασία με αναφορά και πάλι στο Άρθρο 23.3. Εξ ου και οι υπό εξέταση τώρα εφέσεις οι οποίες περιλαμβάνουν και την απόρριψη προδικαστικών ενστάσεων στις οποίες θα αναφερθούμε κατωτέρω. Υπάρχει και αντέφεση, στα πλαίσια της Ε.Δ.Δ. 76/19 αναφορικά με την κατ' ισχυρισμόν παράλειψη του πρωτόδικου δικαστηρίου να εξετάσει όλους τους προβληθέντες ισχυρισμούς ακύρωσης.

Το Άρθρο 23 του Συντάγματος και το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).

Το Άρθρο 23 του Συντάγματος, το οποίο αποτέλεσε το επίκεντρο της επίδικης διαφοράς και το θεμέλιο των πρωτοδίκων αποφάσεων των εφεσιβλήτων, έχει ως ακολούθως: (παρατίθενται οι παράγραφοι 1, 2 και 3 που είναι εν προκειμένω σχετικές)

«1. Έκαστος, μόνος ή από κοινού μετ' άλλων, έχει το δικαίωμα να αποκτή, να είναι κύριος, να κατέχη, απολαύη ή διαθέτη οιασδήποτε κινητήν ή ακίνητον ιδιοκτησίαν και δικαιούται να απαιτή τον σεβασμόν του τοιούτου δικαιώματος αυτού.

Το δικαίωμα της Δημοκρατίας επί των υπογείων υδάτων, ορυχείων και μεταλλείων και αρχαιοτήτων διαφυλάσσεται.

2. Στέρησις ή/περιορισμός οιασδήποτε τοιούτου δικαιώματος δεν δύναται να επιβληθή ειμή ως προβλέπεται υπό του παρόντος άρθρου.

3. Η άσκησις τοιούτου δικαιώματος δύναται να υποβληθή διά νόμου εις όρους, δεσμεύσεις ή περιορισμούς απολύτως απαραίτητους προς το συμφέρον της δημοσίας ασφαλείας ή της δημοσίας υγείας ή των δημοσίων ηθών ή της πολεοδομίας ή της αναπτύξεως και χρησιμοποιήσεως οιασδήποτε ιδιοκτησίας προς προαγωγήν της δημοσίας ωφελείας ή προς προστασίαν των δικαιωμάτων τρίτων.

Δια πάντα τοιούτον όρον, δέσμευσιν ή περιορισμόν, όστις μειώνει ουσιωδώς την οικονομικήν αξίαν της τοιαύτης ιδιοκτησίας, δέον να καταβάλληται το ταχύτερον δικαία αποζημιώσεις, καθοριζομένη, εν περιπτώσει διαφωνίας, υπό πολιτικού δικαστηρίου».

Σχετικό επίσης είναι το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (Πρωτόκολλο), το οποίο έχει ως ακολούθως:

«Άρθρον 1. - Προστασία της ιδιοκτησίας. Παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθή της ιδιοκτησίας αυτού ειμή δια λόγους δημοσίας ωφελείας και υπό τους προβλεπομένους, υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου όρους. Αι προαναφερόμεναι διατάξεις δεν θίγουσι το δικαίωμα παντός κράτους όπως θέσῃ εν ισχύι νόμους ους ήθελε κρίνει αναγκαίον προς ρύθμισιν της χρήσεως αγαθών συμφώνως προς το δημόσιον συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων.»

Ο μισθός και η σύνταξη ως ιδιοκτησιακό δικαίωμα.

Με δεδομένο, ως κοινό έδαφος, ότι ο μισθός συνιστά ιδιοκτησιακό δικαίωμα, οι πρωτόδικες αποφάσεις ανέδειξαν και έθεσαν ως θεμέλιο τους την αναγνωρισμένη (Δέστε *Χαραλάμπους* (ανωτέρω)) διαφορά μεταξύ του Άρθρου 23 του Συντάγματος και του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου. Το άρθρο 1 επιτρέπει τον περιορισμό περιουσιακού δικαιώματος για λόγους δημοσίας ωφελείας, ενώ το Άρθρο 23.3 δεν περιλαμβάνει το δημόσιο συμφέρον ή τη δημόσια ωφέλεια στους λόγους περιορισμού του δικαιώματος ιδιοκτησίας που επιτρέπονται. Αντίθετα, ακολουθείται από το Σύνταγμα περιπτωσιολογική ρύθμιση η οποία καταλήγει σε «κλειστό αριθμό» επιτρεπομένων περιορισμών. Ως προς τούτο, συνεπώς, το Άρθρο 23 του Συντάγματος παρέχει μεγαλύτερη προστασία από το άρθρο 1 του

Πρωτοκόλλου. Δεν αμφισβητείται ότι σύμφωνα με το άρθρο 53 της ΕΣΔΑ και το άρθρο 53 του Χάρτη Θεμελιακών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι θεμιτή η επίκληση δικαιώματος ή ελευθερίας της ΕΣΔΑ για να περιοριστεί ή να αναιρεθεί θεμελιώδες δικαίωμα που ήδη αναγνωρίζεται από την εθνική έννομη τάξη.

Υπό το φως της παραπάνω προσέγγισης το Διοικητικό Δικαστήριο, με αναφορά στην υπόθεση *Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.α. ν. Δημοκρατίας (2014) 3 A44 361*, η οποία αφορούσε στην περιστολή των διπλών συντάξεων κρατικών αξιωματούχων με βάση το Ν. 88(I)/2011 έκρινε ότι, εφόσον το Άρθρο 23 επιτρέπει τον περιορισμό περιουσιακού δικαιώματος μόνο για τους καθοριζόμενους στην παράγραφο 3 λόγους και εφόσον οι μισθοί και οι συντάξεις αποτελούν ιδιοκτησία εν τη εννοία του Άρθρου 23, δεν δύνανται να υποστούν μείωση για άλλους από τους καθοριζόμενους λόγους και ειδικά για λόγους δημοσίας ωφελείας ή δημοσίου συμφέροντος. Η ίδια προσέγγιση ακολουθήθηκε και στην εξέταση των άλλων νομοθεσιών, το αποτέλεσμα της οποίας και καθόρισε.

Ο πυρήνας της επίδικης διαφοράς αναδεικνύεται μέσα από τον τρίτο λόγο έφεσης στην Ε.Δ.Δ. 76/19, η οποία αφορά στο ζήτημα της μείωσης μισθών και συντάξεων. Προσβάλλεται, με το λόγο αυτό, η πρωτόδικη θεώρηση

σύμφωνα με την οποία το πρώτο ζητούμενο ήταν να κριθεί, όχι το ουσιώδες του περιορισμού, αλλά το επιτρεπτό τέτοιου περιορισμού με βάση τις προϋποθέσεις που θέτει η παράγραφος 3 του Άρθρου 23 του Συντάγματος. Εισηγούνται οι εφεσεϊόντες ότι η ουσία του πράγματος και το σφάλμα του πρωτόδικου δικαστηρίου έγκειται στην αντίληψη του ότι πρωταρχική σημασία είχε η υπαγωγή των υπό εξέταση ρυθμίσεων στην παράγραφο 3, ενώ η διεργασία αυτή θα είχε θέση μόνο εάν και εφόσον επροηγείτο η αναγκαία διαπίστωση ότι η προστασία που παρέχει η παράγραφος 1 στο «μισθό», ως αναγνωρισμένο περιουσιακό δικαίωμα, έχει την έννοια της προστασίας μισθού συγκεκριμένου ύψους και δη του συνόλου του μισθού που ελάμβαναν οι εφεσίβλητοι κατά τον ουσιώδη χρόνο.

Συμφωνούμε με την εισήγηση των εφεσεϊόντων ότι προέχει η διαπίστωση ως προς την έκταση της προστασίας που παρέχει η παράγραφος 1 του Άρθρου 23, ζήτημα που, με όλον τον προσήκοντα σεβασμό, παρατηρούμε ότι παρέλειψε να συζητήσει και να αποφασίσει το πρωτόδικο δικαστήριο. Θεωρούμε ότι η πρώτη παράγραφος του Άρθρου 23 του Συντάγματος δεν διαφέρει από τον λεγόμενο «πρώτο κανόνα» που θεσπίζει το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου. Αμφότερα αναγνωρίζουν την αρχή του σεβασμού της περιουσίας και αποκλείουν την επέμβαση στην ειρηνική απόλαυση της.

Όπως υποδείχθηκε στη *Δημητριάδης κ.α. ν. Υπουργικού Συμβουλίου κ.α. (1996) 3 AAD 85, 100*, «Οι σχετικές διατάξεις του Πρωτοκόλλου ταυτίζονται, στην ουσία, με εκείνες του Άρθρου 23.1 του Συντάγματος». Η διαφορά ανακύπτει σε ότι αφορά τους λόγους για τους οποίους μπορούν να τεθούν περιορισμοί.

Η έννοια του «μισθού» ως προστατευόμενο αγαθό στα πλαίσια του Άρθρου 23, έχει κριθεί στην υπόθεση *Χαραλάμπους*, όπου ναι μεν αναγνωρίστηκε, ως άνω, ότι ο μισθός συνιστά ιδιοκτησιακό δικαίωμα και, επομένως, οποιαδήποτε παρέμβαση δεν μπορεί παρά να ενταχθεί στο Άρθρο 23, εξ ίσου όμως σαφώς διατυπώθηκε, με αναφορά στη νομολογία που ακολουθεί, ότι το δικαίωμα της ιδιοκτησίας δεν επεκτείνεται σε μισθό συγκεκριμένου ύψους και, κατά συνέπεια, δεν αποκλείεται η διαφοροποίηση, υπό προϋποθέσεις, στο ύψος του μισθού σε συνθήκες κρίσιμες για την οικονομία, νοουμένου ότι δεν τίθεται σε κίνδυνο η αξιοπρεπής διαβίωση του μισθωτού (*Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών κ.α. ν. Υπουργού Οικονομικών (Ολομέλεια ΣτΕ)*, Υποθ. Αρ. 668/2012, *Kanakis and Others v. Greece, Case No. 59142/00 [2003] ECHR 538*, *Juhani Saarinen v. Finland, Case No. 69136/01, ημερ. 28.1.2003*, *Andrejeva v. Latvia, Appl. No. 55707/00, ημερ. 18.2.2009, σκέψη 77*, *Stec and Others v. The United Kingdom, Case No. 65731/01 και 65900/01*,

ημερ. 12.4.2006, Mateus v. Portugal and Januário v. Portugal, Applications 62235/12 και 57725/12, ημερ. 8.10.2013, Valcov and others v. Bulgaria, Appl. No. 2033/04, ημερ. 8.3.2012, σκέψη 84, Panfile v. Romania, Appl. No. 1390/2011, ημερ. 20.3.2012, σκέψεις 15 και 18 και Κουφάκη v. Ελλάδα και ΑΔΕΔΥ v. Ελλάδα, Προσφυγές υπ' αρ. 57665/12 και 57657/12, ημερ. 7.5.2013).

Υπ' αυτό το πρίσμα, το Ανώτατο Δικαστήριο στην υπόθεση *Χαραλάμπους*, ενώ δεν εξέτασε το ζήτημα υπό τις προϋποθέσεις του Άρθρου 23.3, εφόσον θεωρήθηκε ότι το δικαίωμα ιδιοκτησίας δεν επεκτείνεται στο ύψος του μισθού, εξέτασε τα δεδομένα και το σύνολο των περιστάσεων και ιδιαίτερα το κατά πόσο υπήρχε δίκαιη εξισορρόπηση συγκρουόμενων θεμιτών συμφερόντων. Εξέτασε επίσης και απέρριψε τον ισχυρισμό ότι υπήρξε παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του πολίτη. Η αξιολόγηση του επηρεασμού της περιουσίας, όπως είχε ήδη αποφασιστεί από το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο της Κύπρου, είναι ζήτημα γεγονότων και βαθμού και εξαρτάται από τις περιστάσεις της κάθε υπόθεσης (*Holy See of Kitium v. Municipal Council of Limassol* 1 RSCC 15).

Προκύπτει, από την *Χαραλάμπους*, ότι ακόμα και στην περίπτωση που η προστασία του μισθού δεν λαμβάνει τη μορφή προστασίας στα πλαίσια του Άρθρου 23.1 για το λόγο ότι δεν θίγεται ο πυρήνας του δικαιώματος, παρά ταύτα ο περιορισμός δεν μπορεί να είναι αυθαίρετος, χωρίς έρεισμα στις αποκρυσταλλωμένες αρχές της χρηστής διακυβέρνησης και της, ορθά ισοζυγισμένης λήψης αποφάσεων, από τα κρατικά όργανα. Όπως ελέγχθη από το Συνταγματικό Δικαστήριο της Πορτογαλίας στην υπόθεση *Mateus* (ανωτέρω, απόφαση στην υπόθεση αρ. 353/2012, ημερ. 5.7.2012) η αναλογική ισότητα (Αριστοτελική ισότητα) (proportional equality) αποτελεί παράμετρο του κράτους δικαίου, με το ΕΔΔΑ να συμπληρώνει στη δική του απόφαση (Δέστε *Mateus* (ανωτέρω), παράγραφος 20) ότι «*the rule of law, one of the fundamental principles of a democratic society, is a notion inherent in all the Articles of the Convention*». Οι αρχές αυτές, ως παράμετροι του κράτους δικαίου, εγγενώς ενυπάρχουν και διαποτίζουν το Σύνταγμά μας, θέτοντας τα επιβαλλόμενα, κάθε φορά, όρια, στην άσκηση κρατικής εξουσίας.

Σημειώνουμε ότι παρόμοια ήταν η προσέγγιση του ΕΔΔΑ και στην *Κουφάκη* (ανωτέρω) όπου το Δικαστήριο, αναγνωρίζοντας μεν ότι το άρθρο 1 δεν προστατεύει το δικαίωμα για σύνταξη συγκεκριμένου ύψους, εξέτασε τις προϋποθέσεις για δικαιολογημένη επέμβαση στο δικαίωμα ιδιοκτησίας (Δέστε επίσης *Mateus* (ανωτέρω)).

Εν κατακλείδι στην *Χαραλάμπους* αποφασίστηκε ότι η συγκεκριμένη μείωση, υπό τις συγκεκριμένες περιστάσεις, δεν επηρέαζε τον πυρήνα του δικαιώματος επί του μισθού, ο οποίος (πυρήνας) παρέμεινε έτσι άθικτος και καθόλου δεν αδρανοποιήθηκε ώστε να πρόκειται για στέρηση ή περιορισμό, εκτός των αποδεκτών πλαισίων του Άρθρου 23. Η κατάληξη ήταν να απορριφθεί το παράπονο των αιτητών για παραβίαση του Άρθρου 23 ενώ, για τους ίδιους λόγους, απορρίφθηκε, a fortiori, και η εισήγηση τους για παράβαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου.

Ακολούθησε η υπόθεση *Κουτσελίνη* στην οποία τονίστηκε ότι το Άρθρο 23 του Συντάγματος δεν επιτρέπει την στέρηση ή τον περιορισμό περιουσιακού- ιδιοκτησιακού δικαιώματος για λόγους δημοσίας ωφελείας ή δημοσίου συμφέροντος και ότι ο περιορισμός, ήδη αποκρυσταλλωμένων, συνταξιοδοτικών ωφελημάτων θα ήταν επιτρεπτός μόνο για τους σκοπούς που αναφέρονται στο Άρθρο 23.3. Θεώρησε, εν προκειμένω, το πρωτόδικο δικαστήριο ότι οι διαπιστώσεις εκείνες δεν περιορίζονταν στο δικαίωμα σε συντάξεις, εφόσον τόσο οι συντάξεις όσο και οι μισθοί αποτελούν ιδιοκτησία εν τη εννοία του Άρθρου 23.

Το ερώτημα, επομένως, που εγείρεται είναι το κατά πόσο δικαιολογείται διαφοροποίηση μεταξύ μισθών και συντάξεων. Στην υπόθεση *Κουτσελίνη*

έγινε αναφορά σε νομολογία με βάση την οποία η σύνταξη αναγνωρίστηκε ως περιουσιακό δικαίωμα (*Azinas v. Cyprus, Appl. No. 56679/00, Απόφαση ΕΔΔΑ ημερ. 28.4.2004, Φιλίππου κ.α. v. Δημοκρατίας (2010) 3 AAD 241, Παύλου v. Δημοκρατίας (2009) 3 AAD 584*). Τούτο δεν αμφισβητείται. Νοουμένου ότι ο εργοδότης αναλαμβάνει την υποχρέωση καταβολής σύνταξης, στο πλαίσιο της σύμβασης εργασίας, η προσδοκία απόκτησης αξίωσης για σύνταξη, η οποία γεννάται κατά τον χρόνο της πρόσληψης, συνιστά, εν δυνάμει, ιδιοκτησία και αποκρυσταλλώνεται ως ιδιοκτησιακό δικαίωμα με τη συμπλήρωση συντάξιμης υπηρεσίας σε συντάξιμη θέση (*Αποστολάκης v. Ελλάδα, Υπόθ. Αρ. 3957/09, ημερ. 22.10.2009, Φιλίππου (ανωτέρω)*).

Το ερώτημα όμως που τίθεται και πάλι είναι το κατά πόσο, είτε το Άρθρο 23.1 είτε το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου διασφαλίζουν δικαίωμα σε σύνταξη συγκεκριμένου ύψους. Η αρνητική απάντηση στο ερώτημα αυτό έχει οδηγήσει το ΕΔΔΑ να απορρίψει, ως απαράδεκτη, *rationae materiae*, προσφυγή για ψηλότερη σύνταξη υποδεικνύοντας ότι η αιτήτρια δεν είχε δικαίωμα σε σύνταξη συγκεκριμένου ύψους (*Pronina v. Ukraine, Appl. No. 63566/00, ημερ. 10.1.2006*). Η ίδια προσέγγιση χαρακτηρίζει και πιο πρόσφατες αποφάσεις οι οποίες αφορούν σε μειώσεις συντάξεων, ως έκτακτα μέτρα για αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης, όπως εν προκειμένω (*Κουφάκη (ανωτέρω) Mateus v. Portugal and Januário v.*

Portugal (ανωτέρω), Da Silva v. Portugal, Appl. No. 13341/ ημερ. 1.10.2015).

Στην **Κουτσελίνη** αποφασίστηκε ότι η «αναστολή» στην καταβολή σύνταξης, όπως επρονοείτο από τον επίμαχο Νόμο, είχε ουσιαστικά την έννοια πως οι αιτητές έχαναν, οριστικά, το δικαίωμα τους στη σύνταξη για όσο χρονικό διάστημα διαρκούσε η θητεία ή η υπηρεσία τους στις συγκεκριμένες θέσεις. Πέραν τούτου, κρίθηκε ότι δεν ετίθετο θέμα διαφοροποίησης μεταξύ των δύο περιπτώσεων που είχαν τεθεί υπό εξέταση, δηλαδή εκείνων που έχαναν ολότελα τη σύνταξη και εκείνων που την έχαναν μερικώς διότι, ως αποφασίστηκε, υπήρχε ανεπίτρεπτος περιορισμός ή στέρηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας των αιτητών, χωρίς καν στην αιτιολογική έκθεση του Νόμου να γίνεται επίκληση λόγων δημοσίου συμφέροντος, αλλά μόνο επίκληση λόγων «εκσυγχρονισμού του συστήματος συντάξεων». Η ουσία πάντως της **Κουτσελίνη**, ήταν πως επρόκειτο περί επιβολής στέρησης ή περιορισμού, του δικαιώματος ιδιοκτησίας, στο διηνεκές, που δεν εδικοιολογείτο από το Άρθρο 23.3.

Εν όψει τούτου η «σύνταξη» ως περιουσιακό δικαίωμα έτυχε στην **Κουτσελίνη** απόλυτης αναγνώρισης, εφόσον αποφασίστηκε ότι δεν χωρούσε στάθμιση του γενικού συμφέροντος της κοινωνίας αφενός και

του ατομικού δικαιώματος ιδιοκτησίας των αιτητών, αφετέρου, όπως γίνεται στα πλαίσια εφαρμογής του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου, επί τη βάσει των αρχών της αναλογικότητας και της δίκαιης εξισορρόπησης συγκρουόμενων θεμιτών συμφερόντων (Δέστε ***Panfile v. Romania, Appl. No 13902/11, ημερ. 20.3.2012*** που αφορούσε σε παρόμοιο ζήτημα όπως η ***Κουτσελίνη***).

Πάντως η έννοια της «σύνταξης» ως προστατευόμενο αγαθό στα πλαίσια του Άρθρου 23.1, ζήτημα που εγείρεται εν προκειμένω αλλά και αποφασίστηκε στην ***Χαραλάμπους*** σε ότι αφορά την έννοια του «μισθού», δεν φαίνεται να εξετάστηκε στην ***Κουτσελίνη***, ούτε στις αποφάσεις που εκεί αναφέρονται (***Φιλίππου*** και ***Παύλου***).

Σχετική αναφορά είχε γίνει στην ***Λαούτας v. Δημοκρατίας (2001) 3 AAD 40***, όπου λέχθηκε, obiter, ότι «τα εγγυημένα συνταγματικά δικαιώματα συνίστανται στην παροχή σύνταξης σύμφωνα με την εκάστοτε ισχύουσα περί συντάξεων νομοθεσία» και, συνεπώς, δεν αναγνωρίστηκε συνταγματικό δικαίωμα για σύνταξη συγκεκριμένου ύψους.

Στη νομολογία του ΕΔΔΑ, ως άνω, (Δέστε *Pronina v. Ukraine*, (ανωτέρω)) δεν γίνεται διαφοροποίηση μεταξύ μισθών και συντάξεων (Δέστε επίσης *Stec a.o. v. The United Kingdom* (ανωτέρω)). Δεν εντοπίζουμε λόγο για διαφορετική προσέγγιση. Ούτε και η *Κουτσελίνη* και η προγενέστερη νομολογία, για το λόγο που εξηγήθηκε ανωτέρω, παρέχει τέτοιο έρεισμα.

Εν πάση περιπτώσει, τα γεγονότα εν προκειμένω είναι διαφορετικά. Στην *Κουτσελίνη* επρόκειτο για πλήρη ή μερική αποστέρηση της σύνταξης, στο διηνεκές. Εν προκειμένω πρόκειται για μείωση της σύνταξης που γίνεται κατά τον προαναφερόμενο περιορισμένο, ορθολογιστικά κλιμακωτό και, κυρίως, για περιορισμένη χρονική διάρκεια, τρόπο.

Αντιμετωπίζοντας, λοιπόν, κατά τρόπο ενιαίο, το ζήτημα των μισθών και των συντάξεων, δεν έχουμε εντοπίσει λόγο διαφοροποίησης από την *Χαραλάμπους*, από την οποία, ως εκ τούτου, θεωρούμε ότι δεσμευόμαστε ως προς το ότι το δικαίωμα ιδιοκτησίας δεν κατοχυρώνει δικαίωμα ορισμένου ύψους αποδοχών, εκτός αν συντρέχει η περίπτωση διακινδύνευσης της αξιοπρεπούς διαβίωσης.

Στην υπόθεση *Χαραλάμπους*, η οποία αναφέρεται στο ίδιο ακριβώς πλαίσιο, της ακραίας οικονομικής κρίσης που είχε να αντιμετωπίσει ο τόπος, παρατέθηκε εκτεταμένο ιστορικό, εξηγήθηκαν οι περιστάσεις και δόθηκαν λόγοι για τους οποίους, τα κρινόμενα μέτρα, θεωρήθηκε ότι δεν αποτελούσαν ανεπίτρεπτο περιορισμό περιουσιακού δικαιώματος. Ειδικότερα υποδείχθηκε ότι ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα στα δημόσια οικονομικά ήταν το κρατικό μισθολόγιο και οι σοβαροί κίνδυνοι κατάρρευσης της οικονομίας. Λήφθηκε υπόψιν ότι οι δαπάνες προσωπικού οι οποίες υπερέβαιναν τα 2 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως ήταν οι μεγαλύτερες του δημόσιου τομέα και ότι η λήψη μέτρων ήταν αναγκαία εν όψει των σοβαρών κινδύνων κατάρρευσης του χρηματοοικονομικού συστήματος με συνακόλουθο ενδεχόμενο τον κλονισμό των θεμελίων του κοινωνικού ιστού.

Οι διαπιστώσεις αυτές, αναγνωρισθείσες δικαστικά στο ανώτατο επίπεδο, είναι δεδομένες. Υιοθετούμε το ιστορικό και την αιτιολογία που παρατέθηκε στην υπόθεση *Χαραλάμπους*, για να τεθεί το δικαιολογητικό υπόβαθρο της αδήριτης ανάγκης, εν όψει των σοβαρών κινδύνων κατάρρευσης της οικονομίας και του κλονισμού των θεμελίων του κοινωνικού ιστού, για λήψη των απαιτούμενων μέτρων, στο βαθμό βεβαίως που δεν θα έθεταν σε κίνδυνο την αξιοπρεπή διαβίωση του πολίτη

και θα λαμβάνονταν με σεβασμό στις αρχές της αναλογικότητας, της αναλογικής ισότητας και της ορθολογιστικής στάθμισης συγκρουόμενων, θεμιτών, συμφερόντων.

Σε αυτά τα πλαίσια, όπως και στην υπόθεση *Χαραλάμπους*, λαμβάνουμε υπόψιν το κλιμακωτό της μείωσης μισθών και συντάξεων, με αναλογικά ίσο τρόπο, ώστε η επιβάρυνση να είναι ανάλογη με τα εισοδήματα και μηδενική έως χαμηλή στα χαμηλά εισοδήματα. Λαμβάνουμε επίσης σοβαρά υπόψιν το έκτακτο του μέτρου. Είναι σημαντικό, κατά την κρίση μας, ότι οι αποκοπές βαίνουν μειούμενες από το 2019 και εντεύθεν, με πλήρη τερματισμό τους από 1.1.2023.

Ως προς δε τις αποκοπές και εισφορές με βάση το Ν. 113(Ι)/2011, πέραν του ποσού των συνεπαγομένων μειώσεων, λαμβάνουμε υπόψιν ότι σκοπός τους είναι η διασφάλιση της βιωσιμότητας του Κυβερνητικού Σχεδίου Συντάξεων ή άλλου Σχεδίου όμοιου με αυτό. Ο Ν. 113(Ι)/2011 τέθηκε σε ισχύ την 1.1.2012 και δεν έχει όριο τερματισμού. Οι αποκοπές και οι εισφορές αφορούν τους μη νεοεισερχόμενους υπαλλήλους, δηλαδή υπαλλήλους που διορίστηκαν πριν την έναρξη της ισχύος του Νόμου. Ο Νόμος ρητά δεν εφαρμόζεται για νεοεισερχόμενους υπαλλήλους (άρθρο 6) εφόσον σκοπό έχει ακριβώς, τη συγκράτηση και σταδιακή κατάργηση

των δαπανών των επαγγελματικών συστημάτων συνταξιοδότησης του δημοσίου και ευρύτερου δημοσίου τομέα (άρθρο 3(1)). Συνεπώς, πρόκειται για αποκοπές και εισφορές που συνδέονται άμεσα με τη διασφάλιση μιας κεκτημένης, πραγματικής προοπτικής των επηρεαζόμενων, ήδη υπηρετούντων, υπαλλήλων να τύχουν των ωφελημάτων από τη συμμετοχή τους στο Κυβερνητικό Σχέδιο Συντάξεων, προοπτική η οποία, άλλως πως, δεν θα ήταν, κατά την κρίση του νομοθέτη, βιώσιμη.

Υπό το φως όλων των ανωτέρω θεωρούμε ότι οι αποκοπές δια των Ν. 168(I)/12, Ν. 31(I)/13 και Ν. 94(I)/18 και δια του Ν. 113(I)/2011, δεν επηρεάζουν τον πυρήνα του δικαιώματος σε μισθό και σύνταξη, ούτε και θέτουν σε κίνδυνο την αξιοπρεπή διαβίωση των εφεσιβλήτων, οι οποίοι, ως σημειωθεί άλλωστε, όπως και οι προσφεύγουσες στην **Κουφάκη**, δεν έχουν θέσει τέτοιο ζήτημα. Συνεπώς, υπό τις περιστάσεις, δεν συνιστούν στέρηση περιουσίας και παραβίαση ιδιοκτησιακού δικαιώματος, εν τη εννοία του Άρθρου 23 του Συντάγματος.

Προσαυξήσεις και Τιμαριθμικό Επίδομα.

Οι εφεσείοντες προσβάλλουν την κρίση του πρωτόδικου δικαστηρίου ότι η προσαύξηση και το τιμαριθμικό επίδομα εμπίπτουν στην έννοια του μισθού και πληρούν τις προϋποθέσεις ώστε να συνιστούν ιδιοκτησιακά δικαιώματα.

Δεν αμφισβητείται ότι η νόμιμη προσδοκία σε κάποιο αγαθό μπορεί να αποτελέσει, υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις, δικαίωμα ιδιοκτησίας, κατ' εξαίρεση της γενικής αρχής ότι, ως δικαίωμα στην ιδιοκτησία αναγνωρίζεται μόνο το δικαίωμα σε υφιστάμενη περιουσία. Για να είναι όμως τέτοιο, θα πρέπει ο δικαιούχος να το βασίζει στο εθνικό δίκαιο ή την πάγια νομολογία των δικαστηρίων της χώρας και να είναι σε θέση να το επιβάλει νομικά, νοουμένου βέβαια ότι ικανοποιούνται οι προϋποθέσεις που τίθεται από το εθνικό δίκαιο (Δέστε *Case of BELANE NAGY v. HUNGARY*, App. No. 53080/13, ημερ. 13.12.2016, απόφαση Ολομέλειας του ΕΔΔΑ).

Εν προκειμένω, σε ότι αφορά την προσαύξηση, στο Νόμο (άρθρο 2) και στην ΚΔΠ 175/95 της 23.6.1995, στα άρθρα 20 και 22, καθορίζεται ότι προσαύξηση χορηγείται, όταν ικανοποιούνται ορισμένες προϋποθέσεις.

Βασική προϋπόθεση για χορήγηση προσαύξησης είναι η επαγγελματική επάρκεια, επιμέλεια και αφοσίωση του υπαλλήλου στην εκτέλεση των καθηκόντων του, η οποία βεβαιώνεται από τον οικείο προϊστάμενο, προτού εξουσιοδοτηθεί η χορήγηση της προσαύξησης. Προκύπτει με σαφήνεια, επομένως, ότι η παραχώρηση προσαύξησης δεν χορηγείται δικαιωματικά και κατά τρόπο γενικό, αλλά εξαρτάται από προϋποθέσεις που αφορούν στον συγκεκριμένο, κάθε φορά, υπάλληλο. Δεν έχει καταδειχθεί, εν προκειμένω, από τους εφεσίβλητους ότι έχουν αποκτήσει νόμιμη προσδοκία για προσαύξηση που να συνιστά κατοχυρωμένο ιδιοκτησιακό δικαίωμα. Όσον αφορά το τιμαριθμικό επίδομα και πάλιν το άρθρο 31 της ΚΔΠ 175/95 προνοεί ότι αυτό καταβάλλεται, υπό προϋποθέσεις, δηλαδή σύμφωνα με τα ποσοστά και τους όρους που εγκρίνονται, από καιρό σε καιρό, με βάση το ύψος του τιμαριθμικού δείκτη. Στην προκείμενη περίπτωση οι εφεσίβλητοι δεν ικανοποίησαν τις προϋποθέσεις που τίθενται από το εθνικό δίκαιο ώστε να θεμελιώσουν ιδιοκτησιακό δικαίωμα εν τη εννοία του Άρθρου 23.

Είχαμε την ευκαιρία να διαβάσουμε την ξεχωριστή απόφαση του αδελφού δικαστή Γιασεμή και συμφωνούμε με την ανάλυση του σε ότι αφορά το τιμαριθμικό επίδομα και τις προσαυξήσεις.

Εν πάση περιπτώσει, θα ήταν αντινομικό να δοθεί στις, υπό προϋποθέσεις, προσδοκίες των εφεσίβλητων για προσαυξήσεις και τιμαριθμικό επίδομα, μεγαλύτερη υπόσταση και προστασία, απ' ότι στους μισθούς και τις συντάξεις, που στην πλειονότητα των περιπτώσεων περιλαμβάνουν προσαυξήσεις και τιμαριθμικά επιδόματα που είχαν, κατά καιρούς, ενσωματωθεί.

Οι προδικαστικές ενστάσεις.

Οι προδικαστικές ενστάσεις που ήγειραν οι εφεσεύοντες, στην Ε.Δ.Δ. 77/19 και στην Ε.Δ.Δ. 177/18, θεωρούμε ότι είναι αβάσιμες, εξ ου και εξετάσαμε τις θέσεις τους επί της ουσίας. Ως προς το εκπρόθεσμο των προσφυγών, κρίνουμε ότι κάθε μηνιαία αποκοπή δίνει δικαίωμα σε προσφυγή και επομένως δεν τίθεται θέμα εκπροθέσμου (Δέστε απόφαση **ΣτΕ 668/12** (ανωτέρω) και **Χριστοδουλίδου ν. Δημοκρατίας, Προσφυγή 441/2014, ημερ. 12.11.2018**). Όσον αφορά στην, κατ' ισχυρισμό, απώλεια του εννόμου συμφέροντος, θεωρούμε ότι η αποδοχή της μειωμένης σύνταξης και του μισθού, δεν συνιστά απεμπόληση του δικαιώματος προσφυγής, εφόσον οι δικαιούχοι δεν είχαν υποχρέωση απόρριψης των συντάξεων και των μισθών τους, με όλες τις οικονομικές συνέπειες που αυτό θα είχε, για να διατηρήσουν τα έννομα δικαιώματα τους (Δέστε

Κουσελίνης ν. Κεντρική Τράπεζα Κύπρου, Προσφυγή 1551/11, ημερ. 15.9.2015).

Η αντέφεση.

Με την αντέφεση ένας εκ των εφεσιβλήτων εγείρει ζήτημα ότι το πρωτόδικο δικαστήριο δεν εξέτασε σειρά θεμάτων που του είχαν τεθεί υποβάλλοντας ότι αυτά θα πρέπει τώρα να εξεταστούν από την Πλήρη Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Το Ανώτατο Δικαστήριο, όμως, ως Εφετείο δεν έχει αρμοδιότητα να εξετάζει λόγους ακυρότητας σε πρώτο βαθμό. Τούτο αποτελεί αρμοδιότητα του Διοικητικού Δικαστηρίου στο οποίο, σε περίπτωση παράλειψης να εξεταστεί ένα ζήτημα πρωτοδίκως, το ζήτημα αυτό παραπέμπεται από την Ολομέλεια. Όμως, εν προκειμένω, δεν είναι κατάλληλη η περίπτωση να παραπεμφθούν τα προβαλλόμενα ζητήματα προς εξέταση από το Διοικητικό Δικαστήριο. Ειδικότερα έθεσε θέμα ο εφεσίβλητος στην Ε.Δ.Δ. 76/19 παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας, αναφερόμενος μάλιστα σε μόνιμη μείωση μισθών και συντάξεων, θέμα επέμβασης σε περιουσιακό δικαίωμα με τρόπο ώστε να επιβάλλεται η καταβολή δίκαιης αποζημίωσης, περαιτέρω ότι δεν τεκμηριώθηκε δημόσια ωφέλεια, ούτε ότι η επιβολή των μέτρων ήταν η μόνη λύση για την αποφυγή επιδείνωσης των δημοσιονομικών της χώρας, σε συνδυασμό με την ετήσια έκθεση της γενικής ελέγκτριας για το 2011

αναφορικά με τα ανείσπρακτα χρέη προς τη Δημοκρατία και ότι δεν τεκμηριώθηκε η συνδρομή δημοσίου συμφέροντος και η επιβεβλημένη αναφορά του στο προοίμιο του επίδικου Νόμου. Πρόκειται για ζητήματα τα οποία καλύπτονται από την παρούσα απόφαση μας, ιδιαίτερα στο βαθμό που έχουμε υιοθετήσει, όχι μόνο το λόγο (ratio), αλλά και την αιτιολογία της υπόθεσης *Χαραλάμπους*, ειδικότερα σε σχέση με το όλο ιστορικό της κρίσης, για να καταλήξουμε σε διαπιστώσεις αναφορικά με τις περιστάσεις αδήριτης ανάγκης, υπό τις οποίες λήφθηκαν τα συγκεκριμένα μέτρα, ως επαρκώς και ευλόγως αιτιολογημένα.

Οι εφέσεις επιτυγχάνουν και οι πρωτόδικες αποφάσεις ακυρώνονται. Έξοδα, πρωτοδίκως και κατ' έφεση, υπέρ των εφεσσειόντων όπως θα υπολογιστούν από τον αρμόδιο Πρωτοκολλητή και θα εγκριθούν από το Δικαστήριο. Η αντέφεση στην Ε.Δ.Δ. 76/19 απορρίπτεται χωρίς διαταγή για έξοδα.

Μ.Μ. ΝΙΚΟΛΑΤΟΣ, Π.

Κ. ΠΑΜΠΑΛΛΗΣ, Δ.

Π. ΠΑΝΑΓΗ, Δ.

Μ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Δ.

Κ. ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ, Δ.

Τ.Θ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Δ.

Τ. ΨΑΡΑ-ΜΙΛΤΙΑΔΟΥ, Δ.

Χ. ΜΑΛΑΧΤΟΣ, Δ.

/ΕΑΠ/ΦΚ

Α Π Ο Φ Α Σ Η

ΝΑΘΑΝΑΗΛ, Δ.: Το Ανώτατο Δικαστήριο της Δημοκρατίας καλείται για μια ακόμη φορά να τοποθετηθεί επί συνταγματικών ζητημάτων στα νομοθετήματα που ψηφίστηκαν από την Βουλή των Αντιπροσώπων ως απόρροια και αποτέλεσμα της λεγόμενης Μνημονιακής περιόδου.

Δεν είναι η πρώτη φορά που αναζητείται θεσμικά η κρίση του ανωτάτου δικαστικού σώματος. Προϋπήρξαν οι υποθέσεις *Χριστοδούλου κ.ά. ν. Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου* (2013) 3 Α.Α.Δ. 427, *Δημητρίου κ.ά. ν. Κεντρικής Τράπεζας της Κύπρου* (2014) 3 Α.Α.Δ. 417, *Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας* (2014) 3 Α.Α.Δ. 175 και *Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.ά. ν. Δημοκρατίας* (2014) 3 Α.Α.Δ. 361. Οι δύο πρώτες αφορούσαν τις επιπτώσεις επί των καταθέσεων των προσφευγόντων ως αποτέλεσμα των νομοθετικών ρυθμίσεων εξυγίανσης της Τράπεζας Κύπρου και της Λαϊκής Τράπεζας μετά τη συναντίληψη με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης των χωρών του Ευρώ-Eurogroup, τη θέσπιση του περί Εξυγίανσης Πιστωτικών και άλλων Ιδρυμάτων Νόμου αρ. 17(I)/2013 και την έκδοση σωρείας διαταγμάτων πωλήσεων εργασιών των τραπεζικών ιδρυμάτων που επηρεάζονταν. Οι προσφυγές αυτές συνεκδικάστηκαν ενώπιον της Πλήρους Ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου, η οποία με πλειοψηφική απόφαση έκρινε ότι τα ζητήματα αυτά ανήκαν στη σφαίρα του ιδιωτικού και όχι του δημοσίου δικαίου, με αποτέλεσμα την απόρριψη τους. Δεν θα απασχολήσουν άλλο εφόσον δεν αφορούν άμεσα τα υπό κρίση

ζητήματα, παρά μόνο καταγράφονται για τη συνέχεια του ιστορικού των υποθέσεων που απασχόλησαν τη σκέψη του Ανωτάτου Δικαστηρίου ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης που έπληξε καίρια τη Δημοκρατία. Αν κάτι δείχνουν οι αποφάσεις αυτές είναι το γεγονός ότι αποτελούν δείγμα δικαστικού αυτοπεριορισμού για τον οποίο γίνεται λόγος κατωτέρω.

Οι άλλες δύο, *Χαραλάμπους* και *Κουτσελίνη-Ιωαννίδου*, θα συζητηθούν κατωτέρω στο κατάλληλο στάδιο.

Οι υπό αμφισβήτηση τώρα Νόμοι είναι, κατ' αύξοντα αριθμό, οι περί της Μείωσης των Απολαβών και των Συντάξεων Αξιωματούχων, Εργοδοτούμενων και Συνταξιούχων της Κρατικής Υπηρεσίας και του Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα Νόμος αρ. 168(Ι)/2012, περί της μη Παραχώρησης Προσαυξήσεων και Τιμαριθμικών Αυξήσεων στους Μισθούς των Αξιωματούχων και Εργοδοτούμενων και στις Συντάξεις των Συνταξιούχων της Κρατικής Υπηρεσίας και του Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα Νόμος αρ. 192(Ι)/2011 και του περί Συνταξιοδοτικών Ωφελημάτων Κρατικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων του Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα και των Αρχών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Διατάξεις Γενικής Εφαρμογής) Νόμος αρ. 216(Ι)/2012.

Με αυτούς τους Νόμους με τους επιμήκεις τίτλους, η πολιτεία, ενεργώντας μέσω της κυβερνητικής-εκτελεστικής εξουσίας και του κοινοβουλευτικού σώματος, μείωσε τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων και επέφερε διαφοροποιήσεις ως προς τις συντάξεις, τις

προσαυξήσεις και συναφή τιμαριθμικά ωφελήματα. Με τις προσφυγές τους οι εφεσίβλητοι, ομαδοποιημένοι αναλόγως των εξατομικευμένων περιπτώσεων τους, αμφισβήτησαν τη νομιμότητα των αποκοπών κατά μήνα με το Διοικητικό Δικαστήριο να τους δικαιώνει. Η νομική εστίαση αφορούσε το Άρθρο 23 του Συντάγματος το οποίο, ως γνωστό, κατοχυρώνει το δικαίωμα στην απόκτηση και διατήρηση ατομικής περιουσίας. Οι εφέσεις που τώρα κρίνονται έχουν ως επίκεντρο το ίδιο Άρθρο, τις παραμέτρους, εμβέλεια και προεκτάσεις του. Το θέμα συζητήθηκε από κάθε άποψη, νομολογιακά και νομοθετικά, υπό το φως και των αντιλήψεων που τόσο το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κατά κύριο λόγο, όσο και το Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά δεύτερο λόγο, εμπότισαν το θεσμικό δικαίωμα περιουσίας μέσα από τις δικές τους αποφάσεις.

Εγείρονται ποικίλης μορφής θέματα προς απόφαση είτε τέθηκαν ευθέως και αποτέλεσαν την κύρια επιχειρηματολογία των διαδίκων, είτε απορρέουν από την ίδια τη φύση των νομοθετημάτων και τον τρόπο που η Βουλή των Αντιπροσώπων επέλεξε να τα θεσπίσει.

Η εξέταση συνταγματικότητας συγκεκριμένου νόμου δεν τίθεται όμως ποτέ *in abstracto*. Συνδέεται με πρόνοιες του Συντάγματος τις οποίες ο αμφισβητών τη συνταγματικότητα τους θέτει προς εξέταση ως μη συνάδουσες ή συμβατές με το καθαυτό νομοθέτημα είτε εν όλω, είτε εν μέρει. Καμιά όμως συνταγματική εξέταση, ιδιαίτερα όταν τα νομοθετήματα είναι μείζονος σημασίας με

ευρύτερο αντίκτυπο στην κοινωνία όπως είναι οι Μνημονιακοί Νόμοι, δεν μπορεί να είναι πλήρης χωρίς την καταγραφή ορισμένων βασικών θεμελιωδών αρχών που αναπτύχθηκαν και στην πορεία εξελίχθηκαν για να διέπουν το σύγχρονο κράτος. Κατ' εξοχήν, η ενθύμηση και καταγραφή των αρχών αυτών, όπως στην πορεία της εξέλιξης της δικαστικής σκέψης έχουν διαμορφωθεί, είναι αναγκαία διότι στο επίκεντρο της συζήτησης ενώπιον του Διοικητικού Δικαστηρίου, αλλά και ενώπιον της Ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου, τέθηκε ως καθοριστικής σημασίας ζήτημα, το λεγόμενο δημόσιο συμφέρον. Σε συνάρτηση με αυτό και ως δευτερεύον, αλλά εξίσου σημαίνον ζήτημα, τέθηκε προς εξέταση (όχι όμως ευθέως στο Διοικητικό Δικαστήριο), ο λεγόμενος πυρήνας του ατομικού δικαιώματος προστασίας της περιουσίας. Περαιτέρω, κεντρικό σημείο στην επιχειρηματολογία της εφεσείουσας Δημοκρατίας ήταν ότι η στόχευση στις αποκοπές των απολαβών του δημόσιου τομέα και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, είχε ως αποτέλεσμα το γεγονός ότι ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα στα δημόσια οικονομικά ήταν το κρατικό μισθολόγιο και επομένως τα μέτρα που λήφθηκαν είχαν ως άξονα μια γρήγορη και αποτελεσματική λύση χωρίς να πέπτει επί των ώμων του Δικαστηρίου η διερεύνηση της ορθότητας της πολιτικής αυτής, από την άποψη της σοφίας του μέτρου.

Παραδοσιακά, τα Δικαστήρια ανέπτυξαν τη θεωρία του αυτοπεριορισμού της δικανικής κρίσης εξετάζοντας τη βούληση του νομοθετικού σώματος. Είναι το γνωστό αξίωμα ότι οι Δικαστές δεν εξετάζουν τη σοφία του νόμου ή το κίνητρο πίσω από τη νομοθεσία. Ελέγχουν τη συνταγματικότητα από πλευράς ευθείας ή έμμεσης

παρέμβασης του νομοθέτη πλήττουσα ένα ή περισσότερα ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες. Η θεωρία του δικαστικού αυτοπεριορισμού είναι απότοκο της αρχής της διάκρισης των εξουσιών. Στην Αμερικανική δικαστική σκέψη αυτός ο δικαστικός αυτοπεριορισμός αναδείχθηκε από τους τότε θεωρούμενους προοδευτικούς Δικαστές του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτικών Αμερικής, όπως οι Holmes, Brandeis και Cardozo σε υποθέσεις όπως οι **Lochner v. New York** (198) US 45 (1905) και **New State Ice C v. Lieberman** (285) US 262 (1932). Οι αποφάσεις των Δικαστών αυτών ήταν μειοψηφούσες, πλην, όμως, ανέδειξαν τη μετέπειτα καθιέρωση των λεγόμενων τεκμηρίων της συνταγματικότητας ενός Νόμου ώστε το κράτος να είχε μεγάλη ελευθερία στη διαχείριση των οικονομικών του και όχι μόνο. Στη Δημοκρατία, οι αρχές του δικαστικού αυτοπεριορισμού υιοθετήθηκαν το πρώτον ακριβώς με αναφορά στη σχετική νομολογία των Η.Π.Α., στη γνωστή υπόθεση **The Board For Registration of Architects and Civil Engineers v. Kyriakides** (1966) 3 C.L.R. 640, με τις σκέψεις ότι κανένα νομοθέτημα δεν κηρύσσεται άκυρο εκτός σε πολύ καθαρές περιπτώσεις ή όταν κρίνεται αντισυνταγματικό πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας, (**Odgen v. Saunders** 12 Wheat.212 (1827), ότι τα Δικαστήρια δεν ασχολούνται με τη σοφία του νομοθετήματος (**Watson v. Back** 813 U.S. 387 (1941), ότι τα Δικαστήρια προσπαθούν να ερμηνεύσουν το νομοθέτημα κατά τρόπο που, ει δυνατόν, να το εντάξουν στις πρόνοιες του Συντάγματος, (**United States v. C.I.O.** 335 US 106 (1948) και ότι τα Δικαστήρια δεν αποφασίζουν συνταγματικά θέματα

εκτός και αν είναι απολύτως αναγκαία για την έκδοση της απόφασης τους, (*Burston v. United States* (196) US 283).

Δεν είναι όμως και χωρίς σημασία να τονισθεί για σκοπούς της παρούσας απόφασης ότι η ιδιαιτερότητα ενός Συντάγματος οι πρόνοιες του οποίου τίθενται προς απόφαση έναντι επί μέρους νομοθετημάτων, έγκειται στην καταγραφή γενικών αρχών σε ένα ελαστικό κανονιστικό πλαίσιο ως πηγή εξουσίας που εκφράζεται πρωτίστως από το νομοθέτη, ο οποίος θεωρείται ότι προωθεί τη συνιστώσα εκφραζόμενη δημοκρατική άποψη της κοινωνίας αφού αποτελεί το εκλεγμένο αντιπροσωπευτικό του σώμα. Η γενικότητα της διακήρυξης αρχών επιτρέπει τη δικαιοπλαστική ερμηνεία τους ανάλογα με τις επικρατούσες, κατά καιρούς, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Αυτή είναι και η θεώρηση που βρίσκεται στη βάση της σκέψης της εφεσείουσας Δημοκρατίας ότι το κράτος σε περίοδο κρίσης δεν μπορεί να αφηθεί να καταρρεύσει και, επομένως, ανάλογη πρέπει να είναι η ερμηνεία των σχετικών συνταγματικών προνοιών. Εξ ου και η παρείσφρηση της έννοιας του πυρήνα ενός δικαιώματος. Εν προκειμένω, του δικαιώματος που προστατεύει το Άρθρο 23.

Στις σημερινές όμως αντιλήψεις με την ανάδειξη, έμφαση και πρωτοκαθεδρία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως ενός πανανθρώπινου κώδικα συμπεριφοράς ανθρώπου προς άνθρωπο και κράτους προς τον πολίτη του, αυτή η αναγνωρισμένη διαχρονική αρχή περί του δικαστικού αυτοπεριορισμού ή της δικαστικής αυτοσυγκράτησης, δεν δύναται λογικά να εναποθέτει στη νομοθετική

εξουσία οποιουδήποτε είδους προβάδισμα στην καθιέρωση δεδομένων υπαγορεύοντας τον τρόπο λειτουργίας μιας κοινωνίας. Το οποίο προβάδισμα εξαντλείται στην ψήφιση νομοθεσίας που βεβαίως προηγείται χρονικά του ελέγχου από τα Δικαστήρια. Με τη σειρά του το νομοθετικό σώμα ελέγχει τη βούληση της κυβέρνησης, της εκτελεστικής εξουσίας, να θέσει σε ισχύ ορισμένο κοινωνικό ή οικονομικό μέτρο. Με αυτό τον τρόπο λειτουργεί η διάκριση των εξουσιών σε μια ζώσα και υγιή δημοκρατία και όχι απομονωμένα με την κάθε εξουσία να επιβάλλει τη θέληση της επί της άλλης. Ο αυτοπεριορισμός λοιπόν του δικαστικού σώματος έχει όριο τη δική του αποστολή ως τελικός κριτής της βούλησης της εκτελεστικής και της νομοθετικής ρύθμισης επί διαφόρων ανακυπτόντων θεμάτων, πιεστικών ή μη. Η κοινωνική συνοχή μεγιστοποιείται όταν συμπίπτει η νομιμοποίηση των νομοθετημάτων με τη θεσμική υποστήριξη και των τριών εξουσιών σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα, εφόσον με τον επάλληλο έλεγχο, της μιας εξουσίας επί της άλλης, το όποιο κοινωνικό ή οικονομικό μέτρο ή άλλη ρύθμιση σφραγίζεται ως ορθολογιστικό και νόμιμο προς όφελος της κοινωνίας. Παρόμοια, ακόμη και όπου το όποιο μέτρο κρίνεται ως πάσχον για οποιοδήποτε λόγο από τα Δικαστήρια, και πάλι διασφαλίζεται η λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών εφόσον με τον τρόπο αυτό αναχαιτίζεται ένα νομοθέτημα το οποίο θεωρείται, κατά δικαστική κρίση, προβληματικό.

Κατ' αυτό τον τρόπο λειτουργεί το κράτος ως δικαιοδοτικό, δηλαδή, ενυπάρχει ως εκ της αποστολής και της φύσεως του μια πρωτιά ή υπεροχή στο δίκαιο, το οποίο εν τέλει εφαρμόζεται στην

πράξη από το δικαστικό σώμα, χωρίς να είναι βάσιμη οποιαδήποτε επίκριση περί κράτους δικαστών, επικρίσεις που έχουν διατυπωθεί σε διάφορα κράτη όπως στη Γερμανία και στην Ελλάδα όταν κατά τις δεκαετίες 1970-1980 διάφοροι νόμοι μεταρρυθμιστικής κυρίως προσέγγισης, αποτέλεσμα ανάλογων πολιτικών επιλογών, κηρύχθηκαν αντισυνταγματικοί. Στο εντελώς πρόσφατο παρελθόν, το ίδιο συνέβη και με την κήρυξη νομοθεσιών που αφορούσαν το Brexit ως άκυρων από το Ανώτατο Δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου («Supreme Court»).

Το επόμενο ζήτημα αρχής που καλύπτουν τα υπό συζήτηση νομοθετήματα και η εκατέρωθεν αναπτυχθείσα επιχειρηματολογία, έχει υπόβαθρο το δημόσιο συμφέρον.

Το δημόσιο συμφέρον ή η δημόσια ωφέλεια όπως αναφέρεται στο Άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, είναι κατά γενική ομολογία έννοια αόριστη από πλευράς νομικής επιστήμης και επιτρέπει τη χρήση της κατά περίπτωση ώστε να εμφανίζεται ως η νομιμοποιητική βάση μιας νομοθετικής ρύθμισης ή διοικητικής πράξης, ακόμη και μιας δικαστικής απόφασης. Είναι γι' αυτό το λόγο που κατά τον *Δαγτόγλου: «Γενικό Διοικητικό Δίκαιο»* 4^η Έκδ. σελ. 773, η ανάπτυξη της θεωρίας της δημόσιας ωφέλειας, έννοια στην ουσία ταυτόσημη με το δημόσιο συμφέρον, δεν μπορεί να τίθεται αφηρημένα και ασύνδετα με το νομοθετικό υπόβαθρο που προάγει συγκεκριμένη ρύθμιση ιδιαίτερης οικονομικής υφής όπως οι Μνημονιακοί Νόμοι. Η επίκληση λοιπόν του δημοσίου συμφέροντος

πρέπει να είναι άμεση, σαφής και διάφανη ώστε η προσπάθεια του νομοθέτη να περιορίσει τις οικονομικές επιπτώσεις να μην είναι μόνο προσχηματική, αλλά να έχει έρεισμα την ευρύτερη ανάγκη διατήρησης της κοινωνικής συνοχής και της αποφυγής κατάρρευσης του κράτους.

Περαιτέρω, έχει κριθεί ότι το δημόσιο συμφέρον περιέχον αόριστη εννοιολογική ταυτότητα δεν μπορεί να θεωρηθεί ως συμπίπτον με το ταμειακό συμφέρον του δημοσίου, το οποίο δεν είναι πάντοτε και δημόσιο συμφέρον. Με άλλα λόγια, η ταύτιση του δημοσίου συμφέροντος με το ταμειακό συμφέρον δεν δικαιολογεί την προσβολή δικαιωμάτων του ατόμου εφόσον το δημοσιονομικό συμφέρον του δημοσίου δεν μπορεί να αφομοιωθεί αφ' εαυτού σε ένα δημόσιο γενικότερο συμφέρον (*Ζουμπουλίδη ν. Ελλάδος*, προσφυγή αρ. 36963/06, ημερ. 25.6.2009, σκέψη 35 και *Απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας στην Υπόθεση αρ. 668/2012*, ημερ. 20.2.2012).

Το ότι και τα τρία υπό εξέταση νομοθετήματα έχουν στόχευση το ταμειακό συμφέρον του κράτους, συμφέρον από μόνο του βεβαίως παραδεκτό, εφόσον κατά τα άλλα δεν πλήττονται απαραδέκτως ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες, καθίσταται φανερό από τη μνημόνευση στο Νόμο αρ. 216(I)/2012 στο άρθρο 3(1) της συγκράτησης των δαπανών των επαγγελματικών συστημάτων συνταξιοδότησης της κρατικής υπηρεσίας και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, ενώ και στο άρθρο 4, με πλαγιότιτλο «*Αποκοπές*», προνοείται η αποκοπή «για σκοπούς διασφάλισης του

Κυβερνητικού Σχεδίου Συντάξεων ή σχεδίου συντάξεων ομοίου με αυτό.». Το δημόσιο συμφέρον, όμως, ακόμη και σε περιόδους οικονομικής κρίσης σοβαρότατης μορφής, που διαμορφώνει έτι στενότερα την έννοια του δικαστικού αυτοπεριορισμού ώστε ο έλεγχος των Δικαστηρίων να εκτιμάται ή να αυτοπροσδιορίζεται ως οριακός, επιτρέποντας μεγαλύτερα περιθώρια εκτίμησης του τι εστί δημόσιο συμφέρον στην πολιτική εξουσία (εκτελεστική και νομοθετική), δεν θα πρέπει να εκφεύγει του ουσιαστικού αντικειμένου του δικαστικού ελέγχου και κατ' επέκταση της δικαστικής κρίσης που είναι η διασφάλιση ότι ο νομοθέτης κινείται εντός των συνταγματικών του υποχρεώσεων και δεν χωρούν εκπτώσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα που κατοχυρώνονται από το ίδιο το Σύνταγμα, παρά μόνο ως το ίδιο το Σύνταγμα αναφέρει και ο εκάστοτε Νόμος, κατ' επίκληση του Συντάγματος, σηματοδοτεί. Αυτό, άλλωστε, ρητά ορίζει και το Άρθρο 35 του Συντάγματος, το τελευταίο Άρθρο του Μέρους II, περί των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Ελευθεριών. Σύμφωνα με αυτό, οι νομοθετικές εκτελεστικές και δικαστικές αρχές της Δημοκρατίας «υποχρεούνται» να διασφαλίζουν την αποτελεσματική εφαρμογή του Συντάγματος και των διατάξεων του. Παρόμοια πρόνοια ενυπάρχει στο Άρθρο 25 παράγραφος 1 του Ελληνικού Συντάγματος με βάση το οποίο τα δικαιώματα του ανθρώπου ως μέλους του κοινωνικού συνόλου τελούν υπό την εγγύηση του κράτους.

Με τις πιο πάνω αρχές υπόψη μπορούν με μεγαλύτερη ευκολία να εξεταστούν οι υπό κρίση Νόμοι με οδηγό τον έλεγχο και της αιτιολογίας του νομοθέτη να επιλέξει τα συγκεκριμένα μέτρα, αλλά

και να οριοθετήσει την έννοια του δημοσίου συμφέροντος, στο βαθμό που ο ίδιος νομοθέτης το επικαλείται. Εκείνο λοιπόν το οποίο πρωτίστως παρατηρείται είναι ότι στο Νόμο αρ. 168(I)/2012 που επηρέασε διά μειώσεως τις απολαβές και τις συντάξεις των δημοσίων υπαλλήλων, ουδεμία επίκληση γίνεται σε οποιοδήποτε Άρθρο του Συντάγματος ή σε επιτρεπόμενη εξαίρεση που προνοείται από συγκεκριμένο Άρθρο, ώστε ο νομοθέτης να αιτιολογήσει αφενός τη θέσπιση του Νόμου, αλλά και αφετέρου να επιτρέπει το δικαστικό έλεγχο. Το προοίμιο του Νόμου αυτού αναφέρει τα εξής:

«Επειδή κατά το τελευταίο χρονικό διάστημα η Δημοκρατία διέρχεται δύσκολη οικονομική περίοδο και, προς αποφυγή περαιτέρω επιδείνωσης της δημοσιονομικής κατάστασης, καθίσταται αναγκαίο όπως περιορισθούν οι δαπάνες του δημόσιου τομέα, του ευρύτερου δημόσιου τομέα, των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης και των σχολικών εφορειών και

Επειδή, για τον ανωτέρω σκοπό καθίσταται αναγκαίο, μεταξύ άλλων, να μειωθούν οι απολαβές και οι συντάξεις που καταβάλλονται σε αξιωματούχους, εργοδοτούμενους και συνταξιούχους της κρατικής υπηρεσίας, του ευρύτερου δημόσιου τομέα, των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης και των σχολικών εφορειών»

Η ανάγκη για περιορισμό των δαπανών του δημόσιου τομέα, του ευρύτερου δημόσιου τομέα, των αρχών τοπικής αυτοδιοίκησης και των Σχολικών Εφορειών, δεν ενεργοποιεί ipso facto οποιοδήποτε Άρθρο του Συντάγματος ώστε να είναι δυνατή η οποιαδήποτε ουσιαστική επιχειρηματολογία επί τούτου. Η εξειδίκευση του Αρθρου 23, επί του οποίου εν τέλει εστιάστηκε η βασική επιχειρηματολογία όλων των διαδίκων, ήταν νομικά και λογικά

αναγκαία από το ίδιο το νομοθέτημα. Αν, με άλλα λόγια, η διοίκηση και κατ' επέκταση ο νομοθέτης ήθελε να εστιάσει την προσοχή του σε ορισμένη εξαίρεση που προβλέπεται από το Άρθρο 23, θα έπρεπε να το έπραττε ώστε η αμφισβήτηση της επίκλησης της εξαίρεσης από τους προσφεύγοντες να είχε στόχευση αυτή ακριβώς την εξαίρεση και μόνο. Είναι ακριβώς και κατά μείζονα λόγο στις περιόδους κρίσεως που αντιμετωπίζει μια πολιτεία που ο νομοθέτης θα πρέπει αυστηρά να εισαγάγει μέτρα ρύθμισης της κρίσης που επηρεάζουν τα ατομικά ανθρώπινα δικαιώματα εντάσσοντας τα σε ένα ορθό νομικό και συνταγματικό πλαίσιο.

Μεταφέροντας λοιπόν το ζήτημα στο πεδίο εξέτασης της σοφίας ή του κινήτρου του νομοθέτη, όπως προηγουμένως αναφέρθηκε, παρουσιάζεται εμφανέστατα κενό το οποίο δεν μπορεί να πληρωθεί με οποιοδήποτε τρόπο. Η σοφία ή το κίνητρο του νομοθετικού σώματος πρέπει να εκφράζεται στους λόγους που κατέστησαν αναγκαία την ψήφιση ορισμένου μέτρου που επεμβαίνει σε ατομικά, και κατοχυρωμένα συνταγματικώς, δικαιώματα. Πρέπει, δηλαδή, να παρέχεται η αναγκαία αιτιολογική βάση. Κάθε φορά που ελέγχεται νόμος ως ερχόμενος κατ' αντίθεση με πρόνοιες του Συντάγματος, στη ρίζα της εξέτασης αναζητείται ο λόγος της νομοθεσίας. Αυτός ο λόγος τίθεται στο Προοίμιο με επίκληση της ανάλογης συνταγματικής ρύθμισης ή πρόνοιας, διαφορετικά το νομοθετικό σώμα μπορεί να θεσπίζει νομοθεσίες κατά το δοκούν και χωρίς επαρκή ή καθόλου αιτιολογία. Η συρρίκνωση δικαιωμάτων πρέπει να γίνεται εντός συνταγματικού πλαισίου. Η απουσία ένταξης των μέτρων μείωσης απολαβών σε ένα νομιμοποιητικό πλαίσιο που

επιτρέπεται, κατ' εξαίρεση, από το Σύνταγμα, ελέγχεται, συνεπώς αναλόγως.

Κατά τον ίδιο τρόπο το πιο πάνω νομοθέτημα ουδαμώς επικαλείται, μνημονεύει, εξειδικεύει ή έστω αναφέρει το δημόσιο συμφέρον ή τη δημόσια ωφέλεια. Κατά πάγια νομολογία το δημόσιο συμφέρον πρέπει να εξειδικεύεται με τη διοίκηση ή το νομοθέτη να αναφέρει διαφανώς και λεπτομερώς τους λόγους του επικαλούμενου αυτού συμφέροντος ιδιαίτερα όταν θίγονται ελευθερίες και δικαιώματα όπως αυτά της ιδιοκτησίας, (*Panayiotis Georgiou (Catering Ltd) v. Δημοκρατίας* (1997) 3 Α.Α.Δ. 221 και *Δ. Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου: «Τόμος Τιμητικός του Συμβουλίου της Επικρατείας» 1929-1979* II σελ. 371-373). Το δημόσιο συμφέρον κατά τον *Δαγτόγλου: «Γενικό Διοικητικό Δίκαιο Α-Β»* σελ. 88-89, δεν μπορεί να θεμελιώσει απαλλαγή από την αρχή της νομιμότητας εφόσον δημόσιο συμφέρον θεωρείται μόνο εκείνο που ορίζεται από τη συντακτική και/ή νομοθετική εξουσία οι οποίες και είναι προς τούτο εξουσιοδοτημένες από το Σύνταγμα και τους Νόμους, (*Παπαγεωργίου v. Δημοκρατίας* (1990) 3 Α.Α.Δ. 1254 – απόφαση της Πλήρους Ολομέλειας –). Η εξειδίκευση του δημοσίου συμφέροντος αποκαλύπτει το συλλογισμό της διοίκησης και της προσδίδει περιεχόμενο. Διαφορετικά παραμένει κενό γράμμα και η εξέταση του νομοθετήματος λαμβάνει χώραν σε μια ασαφή νομική αρένα, ώστε, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, να διαπλάθεται η έννοια του κατά περίπτωση, έξω και πέραν των ορθολογιστικών παραμέτρων κρίσεως. Δεν νοείται βεβαίως συμπλήρωση ή η εκ των υστέρων παροχή αιτιολογίας διά της ενστάσεως ή της αγορεύσεως

της Δημοκρατίας. Παρατηρείται συνεπώς ότι το Προοίμιο του Νόμου αρ. 168(I)/2012, όπως αυτό τέθηκε αυτούσιο προηγουμένως, περιέχει μια γενική και τυπική αναφορά περί της δύσκολης οικονομικής περιόδου που διέρχεται η Δημοκρατία χωρίς μάλιστα να λέγεται ότι το Κράτος περιήλθε σε οικονομική εξαθλίωση. Το εκ των υστέρων στις 17.7.2018 τεθέν προοίμιο στον τροποποιητικό Νόμο αρ. 94(1)/2018, σκοπό είχε να αιτιολογήσει τη σταδιακή κατάργηση στη μείωση των αποκοπών λόγω της δυνατότητας του κράτους να το πράξει λόγω των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στον τομέα των δημοσίων οικονομικών.

Κατά τον ίδιο τρόπο, καμία απολύτως αναφορά δεν γίνεται στο Νόμο αρ. 216(I)/2012, στον οποίο δεν απαντάται καν Προοίμιο. Μόνο στο Νόμο αρ. 192(I)/2011, μνημονεύεται το «δημόσιο συμφέρον» και αυτό έγινε με τη δεύτερη τροποποίηση του με το Νόμο αρ. 73(I)/20214 στις 20.6.2014, οπότε και εισάχθηκε στο Προοίμιο ότι *«επειδή το δημόσιο συμφέρον απαιτεί την εύρυθμη και ομαλή λειτουργία της κρατικής υπηρεσίας και του ευρύτερου δημόσιου τομέα με την πλήρωση εκείνων μόνο των κενών θέσεων, οι οποίες κρίνεται αναγκαίο να πληρωθούν ώστε να είναι δυνατή η εκτέλεση των αρμοδιοτήτων και καθηκόντων των θέσεων αυτών»*. Η επίκληση εδώ του δημοσίου συμφέροντος έγινε εκ των υστέρων και για περιορισμένο μόνο λόγο που σχετιζόταν με την πλήρωση κενών θέσεων που δεν αφορά τη γενικότερη πολιτική που ήθελε ο νομοθέτης να προωθήσει σε σχέση με τη μη παραχώρηση προσαυξήσεων και τιμαριθμικών αυξήσεων στους μισθούς.

Οι πιο πάνω ελλείψεις στα ίδια τα νομοθετήματα όσον αφορά την επίκληση του δημοσίου συμφέροντος και συγκεκριμένων παραπομπών σε συνταγματικές πρόνοιες, αποκτούν ιδιαίτερη σημασία και για ένα άλλο λόγο. Τα νομοθετήματα αφορούν δημόσιους υπαλλήλους και υπαλλήλους του ευρύτερου δημόσιου τομέα και αξιωματούχους αυτών. Στην *Παπαγιώργης ν. Α.Η.Κ.* (1996) 3 Α.Α.Δ. 563, η Ολομέλεια αναφέρθηκε στην αρχή ότι το δικαίωμα υπαλλήλων επί του μισθού και των εκ του νόμου σε αυτούς αναγνωρισμένα ωφελήματα, είναι δημόσιο. Τα δημόσια δικαιώματα κατά τον *Κυριακόπουλο: «Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο, Β΄ Γενικό Μέρος»* 4^η Έκδ. σελ. 289, λειτουργούν όχι χάριν των δημοσίων υπαλλήλων, αλλά χάριν του δημοσίου συμφέροντος. Ο δημόσιος υπάλληλος εκ της θέσεως του, εφόσον υπηρετεί την κρατική μηχανή, έχει την ιδιαιτερότητα ότι λαμβάνει αμοιβή όχι απλώς ως αντάλλαγμα υπηρεσίας, όπως συμβαίνει στον ιδιωτικό τομέα, αλλά για την άνετη και καλύτερη διαβίωση του υπαλλήλου υπηρετώντας το δημόσιο συμφέρον, (*Στασινόπουλος: «Μαθήματα Διοικητικού Δικαίου»* σελ.335). Οι δημόσιοι υπάλληλοι, σύμφωνα και με τα λεχθέντα στην *Απόφαση αρ. 1939/2008 του Ελεγκτικού Συνεδρίου Τμήμα ΙΙ, ημερ. 6.12.2018*, έχουν εκ της θέσεως τους θεσμικές εγγυήσεις που αναδεικνύουν την «υπεροχή του δημοσίου συμφέροντος έναντι του ιδιαίτερου προσωπικού συμφέροντος του υπαλλήλου, με στόχο τη διασφάλιση της ορθολογιστικής, αποτελεσματικής και αδιάλειπτης λειτουργίας της δημοσίας διοίκησης, καθώς και της άσκησης των κρατικών λειτουργιών.». Λόγω του ιδιαίτερου καθεστώτος των οργάνων της διοίκησης, ενυπάρχει και το δημόσιο δικαίωμα σε μισθό όχι ως αντάλλαγμα για ορισμένη εργασία, αλλά ως παροχή

προσαρμοσμένη στην ειδική λειτουργική σχέση που συνδέει τους δημόσιους υπαλλήλους με το κράτος.

Τονίζεται ότι ο δημόσιος υπάλληλος στη Δημοκρατία κατέχει δημόσια θέση ή αξίωμα συμφώνως του Άρθρου 122 του Συντάγματος, λαμβάνει μισθό ως προνοείται από τον κρατικό προϋπολογισμό, οφείλει πίστη στο Σύνταγμα και υπηρετεί το σύνολο του λαού και είναι εκτελεστής της θέλησης του κράτους (άρθρο 60 του περί Δημοσίας Υπηρεσίας Νόμου αρ. 1/90). Αφυπηρετεί υποχρεωτικώς σε ορισμένη ηλικία έχοντας στο μεταξύ μονιμότητα και δεν απολύεται εκτός για καλό λόγο και διά αποφάσεως της Ε.Δ.Υ. που ασκεί πειθαρχική εποπτεία. Το ότι οι απολαβές δημοσίου υπαλλήλου αποτελούν αναφαίρετο δημόσιο δικαίωμα τονίστηκε και στην απόφαση της Ολομέλειας στην *Πατσαλοσαβή-Λεοντίου ν. Δημοκρατίας* (1997) 3 Α.Α.Δ. 70. Ο μισθός ή απολαβές του δημοσίου υπαλλήλου αποτελούν παρακολούθημα της υπαλληλικής-δημόσιας ιδιότητας σύμφωνα με αριθμό αποφάσεων των αρμοδίων Ελληνικών Δικαστηρίων όπως του *Διοικητικού Εφετείου Αθηνών, Απόφαση αρ. 94/2011*, του *Διοικητικού Εφετείου Θεσσαλονίκης Απόφαση αρ. 720/2010*, του *Ελεγκτικού Συνεδρίου Απόφαση αρ. 1943/2011*, κ.ά.

Τα πιο πάνω συνάδουν και σχετίζονται με τον έλεγχο της συνταγματικότητας των Νόμων από πλευράς της επιλογής του νομοθέτη να διορθώσει τα δημόσια οικονομικά ή τα οικονομικά του κράτους με αναφορά στους δημόσιους υπαλλήλους, εξαιρώντας τους υπαλλήλους της Κεντρικής Τράπεζας, (δείτε άρθρο 10 του

Νόμου αρ. 168(I)/2012). Το θέμα δεν είναι άνευ σημασίας, αντίθετα είναι καίριο, δεδομένου ότι αφορά ευθέως και την αιτιολογία του νομοθέτη στη θέσπιση των επιδίκων νομοθεσιών. Είναι γι' αυτό που το θέμα απασχόλησε και τη *Χαραλάμπους ν. Δημοκρατίας* – ανωτέρω – εφόσον είχε τεθεί από τους προσφεύγοντες η παραβίαση της αρχής της ισότητας και του Άρθρου 28 του Συντάγματος με ιδιαίτερη αναφορά στην παραβίαση της φορολογικής ισότητας που προστατεύεται από το Άρθρο 24 του Συντάγματος. Αλλά και η Δημοκρατία είχε, ανεπιτυχώς, προσπαθήσει να περάσει τη θέση ότι το μέτρο που εισήγαγε ο νομοθέτης ήταν κατ' ουσίαν φορολογικό.

Η πλειοψηφία στη *Χαραλάμπους* συζήτησε το ζήτημα κατά πόσο η επιλογή της συγκεκριμένης πολιτικής του κράτους εντασσόταν στο πλαίσιο της ευρείας ευχέρειας που έχει διαχειριζόμενο τα δημόσια οικονομικά με αναφορά στο κρατικό μισθολόγιο απορρίπτοντας το επιχείρημα ότι η επιβολή, όπως ήταν το νομοθέτημα που εξετάστηκε στην υπόθεση, έκτακτης εισφοράς στους μισθούς και συντάξεις στο δημόσια τομέα, παραβίαζε την αρχή της ισότητας. Το ενδιαφέρον είναι ότι η Ολομέλεια τοποθετήθηκε και περαιτέρω στο ζήτημα λέγοντας ότι η ευχέρεια του νομοθέτη μπορεί να είναι ευρεία, αλλά όχι απεριόριστη. Με αναφορά σε Αμερικάνικη νομολογία, όπως αυτή υιοθετήθηκε στη *Matsis v. Republic* (1969) 3 C.L.R. 245, το κατά πόσο νομοθετική πρόνοια παραβιάζει την αρχή της ισότητας εξετάζεται με γνώμονα την απάντηση στο ερώτημα κατά πόσο το βάρος που εναποτίθεται σε μια μόνο ομάδα, εξαιρώντας ταυτόχρονα άλλη ομάδα που είναι ουσιαστικά στην ίδια θέση, είναι αυθαίρετη και χωρίς γνήσιο λόγο.

Αναφέρθηκε επίσης από την Ολομέλεια ότι «... αν το κράτος στο μέλλον συνεχίσει να είναι αναποτελεσματικό ως προς τους ανείσπρακτους φόρους και άλλες οφειλές προς το κράτος, τότε ενδεχομένως να ενισχυθούν επιχειρήματα όπως αυτά των αιτητών περί ανισότητας, άνισης κατανομής των βαρών και παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας και της αναμενόμενης εμπιστοσύνης του πολίτη.». Έγινε επίσης αναφορά στις υποθέσεις ***Diario da Republica, 1^a série – No. 140 – 20 July 2012 p. 3846*** και ***Diario de Republica, 1^a série – No. 78 – 22 April 2013, p. 2328***, του Πορτογαλικού Συνταγματικού Δικαστηρίου όπου κρίθηκε ότι η περαιτέρω επιβολή περικοπών ξεπερνούσε «τα αναμενόμενα όρια θυσίας των μισθωτών» ως προς τη συνεισφορά τους στα δημόσια βάρη.

Παρατηρείται συναφώς, πρόσθετα, ότι δεν υπάρχει καμία απολύτως και πάλι αναφορά στα νομοθετήματα που να σχετίζεται με την όλη δημοσιονομική εισπρακτική ικανότητα του κράτους, ιδιαίτερα έχοντας υπόψη και την περίοδο του χρόνου που έχει διαρρέψει από την αρχή της μνημονιακής περιόδου. Αναμενόταν συναφώς η καταφυγή σε ορισμένα αριθμητικά δεδομένα που θα έθεταν το αναγκαίο υπόβαθρο, αλλά και την αιτιολογία για τη θέσπιση των επιδίκων νομοθεσιών. Στην υπόθεση υπ' αρ. 668/2012 του Συμβουλίου της Επικρατείας, («Μνημόνιο»), διατυπώθηκε η άποψη ότι ακόμη και να γίνεται επίκληση του δημοσίου συμφέροντος και στην ανάγκη άρσης του υπερβολικού δημοσιονομικού ελλείμματος, απαιτείται η σύνταξη ειδικής και συνολικής οικονομικής μελέτης καταδεικνύουσα ότι εξαντλήθηκαν τα ηπιότερα μέτρα και ότι τα προτεινόμενα μέτρα ανταποκρίνονται στη

φοροδοτική ικανότητα των επηρεαζομένων. Συνεπώς ελέγχεται ως τουλάχιστον ελλιπής η αιτιολογία των νομοθετημάτων ως προς την επιλογή του κράτους να αντλήσει κεφάλαια από την τάξη των δημοσίων υπαλλήλων και μόνο, με μόνη ουσιαστική αιτιολογία, όπως ανέφερε ο Γενικός Εισαγγελέας στην αγόρευση του, το γρήγορο και το αποτελεσματικό του μέτρου αυτού.

Η ουσία των επιχειρημάτων της Δημοκρατίας είναι ότι ο δημόσιος υπάλληλος δεν έχει δικαίωμα στο ύψος του μισθού και επομένως επιτρέπεται μεταβολή ή περιορισμός του ποσού της μηνιαίας ανταπόδοσης για την εργασία του δημοσίου υπαλλήλου εφόσον ο πυρήνας του δικαιώματος δεν πλήττεται. Αυτό, ως ήταν η εισήγηση, αποφασίστηκε δεσμευτικά στη *Χαραλάμπους*, την οποία και πρέπει η Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου να ακολουθήσει ως ευθέως εφαρμοζόμενη στα περιστατικά που εδώ κρίνονται και να μην ακολουθήσει τη μεταγενέστερη απόφαση της Ολομέλειας στην *Κουτσελίνη-Ιωαννίδου ν. Δημοκρατίας* – ανωτέρω – η οποία αφορούσε σε διπλές συντάξεις αξιωματούχων και όχι σε αποκοπές μισθών επί μηνιαίας βάσεως.

Καθίσταται, επομένως, αναγκαίο να εξεταστούν αυτές οι δύο αποφάσεις *Χαραλάμπους* και *Κουτσελίνη-Ιωαννίδου* με κάποια λεπτομέρεια. Η *Χαραλάμπους* αφορούσε την επιβληθείσα τότε έκτακτη εισφορά στους αξιωματούχους, εργοδοτούμενους και συνταξιούχους της κρατικής υπηρεσίας και του ευρύτερου δημόσιου τομέα με βάση το Νόμο αρ. 112(Ι)/2011. Ο Νόμος αυτός επέτρεπε τη μηνιαία αποκοπή από τις ακαθάριστες απολαβές των αξιωματούχων

και των εργοδοτουμένων και από τις συντάξεις των συνταξιούχων στη βάση κλιμακωτής εισφοράς που άρχιζε από το 1½% και έφθανε το 3½% ανάλογα με το ύψος των εισοδημάτων ή συντάξεων. Ο Νόμος είχε τεθεί σε ισχύ την 1.9.2011 και ίσχυε για περίοδο 24 μηνών, αλλά με βάση τον Τροποποιητικό Νόμο αρ. 193(Ι)/2011 επεκτάθηκε, μεταξύ άλλων, και ο χρόνος ισχύος της νομοθεσίας για περίοδο 24 μηνών από 1.1.2012. Η περίπτωση της **Κουτσελίνη-Ιωαννίδου** αφορούσε τον περί Συντάξεων Κρατικών Αξιωματούχων (Γενικές Αρχές) Νόμο αρ. 88(Ι)/2011, με τον οποίο αναστελλόταν η καταβολή σύνταξης υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Και οι δύο αποφάσεις απασχόλησαν την Πλήρη Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου και παράλληλα αμφότερες είχαν πλειοψηφική κατάληξη ως προς το αποτέλεσμα.

Εγείρονται διάφορα ερωτήματα ως προς την ακολουθία και ισχύ των δύο αυτών αποφάσεων. Είναι σημαντικό να τονισθεί εξ αρχής ότι η Δημοκρατία δεν κάλεσε το Ανώτατο Δικαστήριο να αποφασίσει ότι η μεταγενέστερη της **Χαραλάμπους** απόφαση στην **Κουτσελίνη-Ιωαννίδου** είναι με οποιοδήποτε τρόπο λανθασμένη. Ούτε η Δημοκρατία έχει καλέσει το Σώμα να αποκλίνει από την εν λόγω απόφαση. Ορισμένοι εκ των προσφευγόντων έχουν υποστηρίξει ότι η **Χαραλάμπους** έχει παροπλισθεί από τη μεταγενέστερη απόφαση στην **Κουτσελίνη-Ιωαννίδου** και εν πάση περιπτώσει η τελευταία, με βάση τη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου, θα πρέπει να ακολουθηθεί εάν και εφόσον διαπιστωθεί ότι οι δύο αποφάσεις της Ολομέλειας διαφέρουν.

Χρήσιμο για το σκεπτικό που ακολουθεί είναι ο κοινός τόπος μεταξύ όλων των διαδίκων ότι ο μισθός αποτελεί δικαίωμα που προστατεύεται ως περιουσία από το Άρθρο 23 του Συντάγματος. Παρόλο που θα μπορούσε να αντιταχθεί και να αναπτυχθεί επιχείρημα ότι ο μισθός δεν μπορεί λογικά να εντάσσεται εντός της έννοιας της «κινητής» ιδιοκτησίας που προνοείται στο εν λόγω Άρθρο, νομολογιακά έχει επικρατήσει η θεωρία ότι ο μισθός είναι τέτοιο δικαίωμα και, επομένως, προστατεύεται συνταγματικά, (*Πατσαλοσαββή-Λεοντίου ν. Δημοκρατίας* – ανωτέρω –, *Α.Η.Κ. ν. Φιλιαστίδη* (2003) 3 Α.Α.Δ. 342, κ.ά.). Το ίδιο ισχύει και για τις συντάξεις που έχουν αναγνωριστεί ως ιδιοκτησιακό δικαίωμα των υπαλλήλων (*Φιλίππου ν. Δημοκρατίας* (2010) 3 Α.Α.Δ. 241, *Παύλου ν. Δημοκρατίας* (2010) 3 Α.Α.Δ. 241 και *Αποστολάκης ν. Ελλάδας*, υπόθ. αρ. 39574/07, ημερ. 22.10.2009). Η υπόθεση *Azinas ν. Cyprus* Αίτηση αρ. 56679/00, ημερ. 28.4.2004, (Ολομέλεια ΕΔΑΔ), δίνει επίσης το στίγμα ότι οι δεδουλευμένοι μισθοί δημοσίων υπαλλήλων ανακτώνται ως περιουσιακό δικαίωμα αποκρυσταλλωθέν.

Ο δεύτερος κοινός τόπος είναι ότι το Άρθρο 23 του Συντάγματος παρέχει αυξημένη προστασία στον Κύπριο πολίτη από ό,τι προσφέρει το Άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων το οποίο βεβαίως και ισχύει στη Δημοκρατία δυνάμει του περί της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως διά την Προάσπισιν των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Κυρωτικού) Νόμου αρ. 39/62. Αυτό έχει αναγνωριστεί σε διάφορες αποφάσεις, μεταξύ των οποίων, και στην ίδια τη *Χαραλάμπους*. Θεωρείται, επομένως, δεδομένο ότι μεταξύ του Άρθρου 23 και του Άρθρου 1 του Πρώτου

Πρόσθετου Πρωτοκόλλου υπάρχει σημαντική διαφορά εφόσον στη βάση του Πρωτοκόλλου τα ιδιοκτησιακά ή περιουσιακά δικαιώματα μπορούν να τύχουν περιορισμού για σκοπούς δημόσιας ωφέλειας. Παρόμοια πρόνοια, όπως του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου, περιλαμβάνεται και στο Άρθρο 17 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως ανακηρύχθηκε επίσημα στη Νίκαια το Δεκέμβριο του 2000 και κατέστη νομικά δεσμευτικό έγγραφο δυνάμει της Συνθήκης της Λισαβώνας, το Δεκέμβριο του 2009, (EE C 202 της 7.6.2016). Μπορούν εδώ να αναφερθούν και τα εξής: πρώτον, δυνάμει του Άρθρου 53 του Χάρτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καμία διάταξη αυτού *«δεν πρέπει να ερμηνεύεται ως περιορίζουσα ή θίγουσα τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες που αναγνωρίζονται στα αντίστοιχα πεδία εφαρμογής από το δίκαιο της Ένωσης, το διεθνές δίκαιο καθώς και από τις διεθνείς συμβάσεις στις οποίες είναι μέρη η Ένωση ή όλα τα κράτη μέλη, και ιδίως από την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, καθώς και από τα Συντάγματα των κρατών μελών.»*, (η έμφαση προστέθηκε). Δεύτερο, ο Χάρτης έχει επικουρικό χαρακτήρα και τυγχάνει εφαρμογής μόνο όταν εμπλέκεται στο ζητούμενο η νομοθεσία της Ένωσης, (**Wachauf**, υπόθ. αρ. 5/88, ημερ. 13.7.1989, **Kjell Karlsson & Others** C-292/97, ημερ. 13.4.2000 και **Äkeberg Fransson** C-617/10). Τρίτο, το Άρθρο 17, περιέχει την «δημόσια ωφέλεια», ως το μόνο ουσιαστικό λόγο στέρησης ιδιοκτησίας και «έναντι δίκαιης και έγκαιρης αποζημίωσης για την απώλεια της.».

Σαφώς, επομένως, το Άρθρο 17 του Χάρτη δεν εισάγεται καν στην εικόνα προς εξέταση, ούτε και βεβαίως μνημονεύθηκε στους επίδικους Νόμους, ούτε και τίθεται εν προκειμένω ζήτημα ερμηνείας ενωσιακού δικαίου.

Από τα πιο πάνω απορρέουν τα εξής: Εφόσον το περιουσιακό δικαίωμα στο μισθό τυγχάνει αυξημένης προστασίας έναντι του Άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, αυτό κατά νομική και λογική συνέπεια δεν μπορεί στη Δημοκρατία να περιοριστεί για λόγους δημοσίας ωφελείας εφόσον τέτοια εξαίρεση στο δικαίωμα δεν καταγράφεται στο ίδιο το Άρθρο 23. Οι περιορισμοί που επιτρέπονται κατά το Άρθρο 23 είναι συγκεκριμένοι και χωρούν μόνο για τους εκεί αναφερόμενους λόγους και έναντι αποζημίωσης. Η θεωρία που αναπτύχθηκε ότι το Άρθρο 23 προστατεύει μόνο τον πυρήνα του δικαιώματος και, επομένως, όχι το ύψος του μισθού δεν είναι βάσιμο, πρώτο, διότι η έννοια της δημόσιας ωφέλειας ως δικαιολογούσα την αποστέρηση μέρους του μισθού δεν ενυπάρχει στο Άρθρο 23 και, κατά δεύτερο λόγο, το Άρθρο 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου εν πάση περιπτώσει προσφέρει ολιγότερη προστασία από το Άρθρο 23 του Συντάγματος. Η θεωρία περί του άθικτου του πυρήνα του δικαιώματος στο μισθό είναι ουσιωδώς αντιφατική με τις ίδιες τις πρόνοιες του Άρθρου 23, δεδομένου ότι αναγνώριση τέτοιας αρχής χωρίς την προηγούμενη τροποποίηση του Συντάγματος, προσθέτει λέξεις στο συγκεκριμένο Άρθρο και αποτελεί εύσχημο τρόπο παράκαμψης των προνοιών του. Εφόσον το δικαίωμα στο μισθό προστατεύεται, στην έκταση που τώρα προστατεύεται, δυνάμει του Άρθρου 23, το δικαίωμα αυτό δεν μπορεί να είναι

ελαστικό από την άποψη ότι θα κρίνεται ο επηρεασμός του ανάλογα με το ποσοστό που η εκάστοτε εκτελεστική και νομοθετική εξουσία θεωρούν ότι θα πρέπει να αποκοπεί προς όφελος της δημοσιονομικής τάξης. Και πρέπει να τονισθεί ότι πρωτοδίκως η Δημοκρατία δεν συζήτησε ευθέως το ζήτημα από την άποψη του πυρήνα του δικαιώματος, αλλά μόνο από την άποψη της δημόσιας ωφελείας ή του δημοσίου συμφέροντος. Τούτου, βεβαίως, δοθέντος, σύμφωνα με πάγια νομολογία, δεν θα έπρεπε καν να αποτελέσει λόγο έφεσης προς συζήτηση και απόφαση. (*Banik v. Αναθεωρητικής Αρχής Προσφύγων* (2012) 3 AAD 50, *Crown Resorts Ltd v. Δήμου Παραλιμνίου* (2012) 3 AAD 174, *Χουλιώτης v. Δημοκρατίας* (2013) 3 AAD 524, κ.α.)

Είναι πρόσφορο εδώ να εξεταστεί τι εννοεί κάποιος με την έννοια περί «πυρήνα» ενός δικαιώματος. Στο σύγχρονο κράτος έχει προεξάρχουσα σημασία, η ανθρώπινη αξία, εκφρασμένης ως ατομικού δικαιώματος με πρότυπο τον κοινωνικό πολίτη, που εν συνόλω, μετατρέπει το κράτος σε κοινωνικό κράτος δικαίου. Η παρεμβατική εξουσία του κράτους έχει πρωτίστως στόχο την χαλύβδωση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. «Πυρήνας» θεωρείται, κατά μια έννοια, αυτό τούτο το προστατευόμενο δικαίωμα έχοντας δύο μέρη: την περιοχή κτήσης του πυρήνα (το καθαυτό δικαίωμα) και την περιοχή άσκησης του. Μαζί αποτελούν τη δομή του δικαιώματος. Η αρχή του περιορισμού του δικαιώματος, αρκεί να μην θίγεται η ουσία, έχει γερμανική προέλευση θεσπιζόμενης ρητά στο Άρθρο 19.2 του Θεμελιώδους Νόμου, σύμφωνα με το οποίο κανένα ατομικό δικαίωμα δεν μπορεί, σε καμιά περίπτωση, να θιγεί στον πυρήνα του.

Όπως σε όλες τις περιπτώσεις απροσδιόριστων εννοιολογικά εννοιών, αναπτύχθηκαν και εδώ διάφορες θεωρίες ως προς τη διακρίβωση του τι εστί «*πυρήνας*». Υπάρχουν συνεπώς η σχετική, η απόλυτη και η λειτουργική προσέγγιση. Σύμφωνα με τη σχετική θεωρία, το ουσιαστικό περιεχόμενο, ο πυρήνας πρέπει να προσδιορίζεται όχι μόνο για κάθε θεμελιώδες δικαίωμα, αλλά και για κάθε συγκεκριμένη περίπτωση. Στη βάση της απόλυτης θεώρησης, ο πυρήνας γίνεται αντιληπτός ως ένα σταθερό μέγεθος ανεξάρτητο από κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, καθώς αφορά το ελάχιστο περιεχόμενο του. Στη λειτουργική έννοια, ο πυρήνας προσδιορίζεται αρνητικά, βασιζόμενη στην αντίληψη ότι σε κάθε δικαίωμα περιέχεται ένας σκληρός πυρήνας επί του οποίου δεν χωρεί οποιοσδήποτε περιορισμός χωρίς ταυτόχρονη κατάργηση του. Υπάρχει και η προσέγγιση του καθηγητή *Δημητροπούλου* κατά την οποία πυρήνας είναι αυτή η ίδια η κτήση του δικαιώματος, εφόσον χωρίς την κτήση δεν υπάρχει καν το δικαίωμα, (δείτε *Α. Δημητρόπουλου: «Συνταγματικά Δικαιώματα», Β΄ έκδ. Τόμος Γ΄ σελ. 105-112*).

Υπό το φως των ανωτέρω, παρατηρείται ότι ανάλογη διάταξη περί πυρήνα όπως στον Γερμανικό Θεμελιώδη Νόμο, δεν υπάρχει στο Σύνταγμα. Το δικαίωμα που προστατεύεται από το Άρθρο 23 είναι κατά συνέπεια απόλυτο με εξαίρεση μόνο τις περιπτώσεις εκείνες στις οποίες μπορεί να τύχει απαλλοτρίωσης, αλλά ακόμη και τότε ο συντακτικός νομοθέτης προνόησε για εύλογη αποζημίωση του επηρεαζομένου. Σαφέστατα οι επίδικοι Νόμοι δεν προσφέρουν καμία

αποζημίωση για τη μείωση των μισθών και των συντάξεων. Έπεται ότι οι αποκοπές αυτές έγιναν με στόχευση την απόλυτη αποστέρηση του μέρους εκείνου του μισθού ή των συντάξεων που αποκόπτονταν και αυτό το δεδομένο δεν διασώζεται από το γεγονός ότι οι συγκεκριμένοι Νόμοι έχουν ημερομηνία λήξης. Η χωρίς οποιαδήποτε αποζημίωση αποκοπή από τους μισθούς και τις συντάξεις αντιβαίνει όχι μόνο στις σαφείς λεκτικές πρόνοιες του Άρθρου 23 του Συντάγματος, αλλά και στο πνεύμα του εφόσον είναι πρόδηλο ότι το δικαίωμα της ιδιοκτησίας κινητής ή ακίνητης θεωρείται αναπαλλοτρίωτο πλην των περιπτώσεων που καλύπτει το ίδιο το Άρθρο 23.

Η λέξη «ουσιωδώς» που απαντάται στο Άρθρο 23.3 δεν αφορά βεβαίως τον λεγόμενο πυρήνα του ιδίου του δικαιώματος παρά μόνο συνδέεται άμεσα με την αποζημίωση που θα πρέπει να δοθεί στον επηρεαζόμενο από τη στέρηση της περιουσίας του. Με διαφορετικά λόγια, δεν μπορεί με πρόφαση το βαθμό μείωσης, αν είναι ή όχι ουσιώδης, να καταργείται το αναφαίρετο δικαίωμα που κατοχυρώνεται από το εδάφιο 1 του Άρθρου 23. Το εν λόγω Άρθρο πρέπει να διαβαστεί στην ολότητα του για να γίνει αντιληπτή η ιεράρχηση των προνοιών του. Το δικαίωμα απόκτησης, κυριότητας, κατοχής, απόλαυσης και διάθεσης οποιασδήποτε κινητής ή ακίνητης ιδιοκτησίας είναι προεξάρχον και έλκει ταυτόχρονα την απαίτηση για σεβασμό του δυνάμει της παραγράφου 1. Ακολουθεί η απαγόρευση της στέρησης ή περιορισμού κατ' απόλυτο τρόπο («δεν δύναται να επιβληθεί»), εκτός όπως προβλέπεται από το ίδιο το Άρθρο 23. Στη συνέχεια, ο περιορισμός δύναται να υποβληθεί με όρους, δεσμεύσεις,

«απολύτως» απαραίτητους για τη δημόσια ασφάλεια, δημόσια υγεία, δημόσια ήθη, την πολεοδομία και την ανάπτυξη και χρησιμοποίηση ιδιοκτησίας προς προαγωγή δημόσιας ωφελείας ή προστασία των δικαιωμάτων τρίτων.

Όταν αυτό συμβαίνει, του δικαιώματος διαφοροποιημένου «διά νόμου», τότε ο όποιος «όρος, δέσμευση ή περιορισμός όστις μειώνει ουσιωδώς την οικονομική αξία της τοιαύτης ιδιοκτησίας», αποκαθίσταται με δίκαιη αποζημίωση.

Εισάγοντας ή διαβάζοντας λοιπόν το Άρθρο 23 υπό το φως του λεγόμενου πυρήνα του δικαιώματος αυτού καθ' αυτού, ένας οδηγείται στην εξής νομική ανακολουθία, αλλά και αντιφατικότητα. Αν ο «πυρήνας» του δικαιώματος κριθεί ότι παραμένει άθικτος τότε αυτό σημαίνει ότι ως έννοια που αποκρυσταλλώνεται σε ατομικό δικαίωμα κατοχυρωμένο από το Σύνταγμα, ο μισθός εν τω συνόλω του δεν προστατεύεται καθόλου, ή επαρκώς, ως περιουσιακό δικαίωμα. Αυτό όμως αντιβαίνει στη σαφή επί του θέματος νομολογία σε επίπεδο τόσο των Δικαστηρίων της Δημοκρατίας, όσο και σε πανευρωπαϊκό. Σαφώς επομένως δεν είναι δυνατόν το δικαίωμα να μην υφίσταται λόγω αυτής της ερμηνείας.

Από την άλλη αν γινόταν δεκτή η μείωση του μισθού ως επιτρεπτή δύναμει του Άρθρου 23, αυτό θα πρέπει να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι ο επηρεαζόμενος οφείλει να λάβει αποζημίωση εφόσον η μείωση της αξίας της κινητής, εδώ, περιουσίας είναι ουσιώδης. Αλλά αυτό δεν θα μπορούσε να αποφασιστεί από το

Ανώτατο Δικαστήριο, αλλά από το αρμόδιο πολιτικό Δικαστήριο σε περίπτωση που η προσφερθείσα αποζημίωση από την «απαλλοτριούσα» αρχή δεν γίνει αποδεκτή. Είναι το πολιτικό Δικαστήριο που θα ακούσει τα γεγονότα και θα αποφασίσει εάν είναι ή όχι η μείωση ουσιώδης, την έκταση της και την αποζημίωση.

Αυτός όμως δεν ήταν ποτέ ο σκοπός του νομοθέτη με τις επίδικες νομοθεσίες. Στόχος ήταν η ολοκληρωτική αφαίρεση μέρους του μισθού για όσο διάστημα καλύπτει η νομοθεσία, και χωρίς την προσφορά οποιασδήποτε αποζημίωσης.

Πρέπει εδώ να τονιστεί και η ιδιαιτερότητα του μισθού. Πρόκειται για ιδιοκτησία προστατευόμενη από το Άρθρο 23, αλλά ταυτόχρονα αποτελεί και το αντιστάθμισμα για την προσφορά εργασίας. Είναι συνεπώς ένα δυναμικό ιδιοκτησιακό δικαίωμα, εφόσον είναι εξακολουθητικό για όσο χρόνο παρέχεται η εργασία, σε αντίθεση με, για παράδειγμα, την ακίνητη περιουσία, η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ένα αδρανές ιδιοκτησιακό δικαίωμα, η απώλεια του οποίου αντισταθμίζεται με χρηματική αποζημίωση. Ο μισθός, όμως, ως δικαίωμα, εκφράζεται ήδη στην πράξη ως χρήμα. Η αποστέρηση του συνεπώς δεν μπορεί να γίνει με άλλη χρηματική αποζημίωση. Ούτε και νοείται ο εργοδοτούμενος να εργάζεται ολιγότερο ως αποτέλεσμα της μείωσης μισθού.

Οι θέσεις, επομένως, των εφεσειόντων γενικώς είτε αυτές προέρχονται από τον Γενικό Εισαγγελέα, είτε από τους υπόλοιπους συνηγόρους που έδωσαν έμφαση στο γεγονός ότι δεν επηρεάστηκε ο

πυρήνας του δικαιώματος αξιοπρεπούς διαβίωσης του δημοσίου υπαλλήλου, είναι αδόκιμες στη βάση του ότι εισάγονται με αυτό τον τρόπο λέξεις και έννοιες στο καθαρό, κατά τα άλλα, κείμενο του Άρθρου 23 στη βάση μάλιστα νομοθετημάτων τα οποία, όπως ήδη εξηγήθηκε, ουδόλως αιτιολογούν τις αποκοπές δυνάμει του Άρθρου 23 ή μνημονεύουν τη δημόσια ωφέλεια ή δημόσιο συμφέρον ή έστω το Άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Είναι πρόδηλο ότι η διασύνδεση των εννοιών του «πυρήνα» από την μια και της «δημοσίας ωφελείας» από την άλλη, είναι άρρηκτη. Επιτρέπεται, κατά την εισήγηση, η εν μέρει αφαίρεση του δικαιώματος χάριν δημοσίας ωφελείας, μέχρι το βαθμό και την έκταση που αρχίζει να επηρεάζεται ο πυρήνας. Αν όμως επιτρεπόταν τέτοια μείωση χάριν δημοσίας ωφελείας, ένας θα έπρεπε να αναζητήσει την αιτιολογία, κατά μια εισήγηση, στους επιτρεπόμενους περιορισμούς του Άρθρου 23.3, οι οποίοι όμως σε καμιά περίπτωση, δεν καλύπτουν το ζήτημα. Είναι, επομένως, αντιφατική η θεώρηση που θέλει την αφαίρεση μέρους του μισθού ως επιτρεπόμενη από κάποια διάταξη της παραγράφου (3) του εν λόγω Άρθρου εφόσον καμιά διάταξη δεν εφαρμόζεται, εξ ου και καμιά δεν μνημονεύθηκε στους επίδικους Νόμους, ενώ από την άλλη, αντιφατική είναι και η θέση ότι δεν κατοχυρώνεται συγκεκριμένο ύψος εκπαραθυρώνοντας στην ουσία το ίδιο το δικαίωμα από το Άρθρο 23.

Έπεται από όλα τα ανωτέρω, ότι υπό το φως της ιδιαιτερότητας και του αυστηρού λεκτικού που χρησιμοποιεί το Άρθρο 23, το προστατευόμενο αγαθό της ιδιοκτησίας είναι καθολικό, τόσο ως προς την κτήση του, όσο και ως προς την έκταση και πεδίο εφαρμογής του.

Δεν μπορεί βάσιμα να διαχωριστεί ο λεγόμενος πυρήνας από το ίδιο το αγαθό ως καθολικό δικαίωμα.

Οι αποφάσεις που έχουν οι ευπαίδευτοι συνήγοροι των εφεσσιόντων επικαλεστεί, όπως οι *Κουφάκη ν. Ελλάδας*, Αίτηση αρ. 57665/12, ημερ. 7.5.2013, *Kanakis ν. Greece*, Application no. 59142/00, ημερ. 20.9.2001 κ.ά., δεν μπορούν να έχουν οποιαδήποτε επίπτωση στα υπό κρίση νομοθετήματα δεδομένου ότι αυτές βασίστηκαν στην έννοια της «δημόσιας ωφέλειας» του Πρώτου Πρωτοκόλλου που δεν απαντάται στο Άρθρο 23, το οποίο εν πάση περιπτώσει δεν μνημονεύεται. Εφόσον οι Νόμοι είναι στη ρίζα τους αντισυνταγματικοί, δεν επιτρέπεται ως θέμα αρχής, η αποκοπή έστω και μέρους ενός δικαιώματος.

Η νομολογία του ΕΔΑΔ στο ζήτημα αυτό έχει άλλωστε παρουσιάσει μια αντιφατικότητα και μια υποχώρηση όσον αφορά την προστασία των κοινωνικών θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρώπη μετά τη Λισαβόνα, όπως εύγλωττα αναλύει στο βιβλίο της η *Τζούλια Ηλιοπούλου-Στράγγα: «Γενική θεωρία θεμελιωδών δικαιωμάτων»* στις σελ. 247-256. Το ΕΔΑΔ φαίνεται, εν μέσω της οικονομικής κρίσεως που έπληξε διάφορες Ευρωπαϊκές χώρες, ολιγότερο διατεθειμένο να υποστηρίξει τα κοινωνικά και οικονομικά δικαιώματα των Ευρωπαίων πολιτών, αυξάνοντας την επιρροή της έννοιας του «margin of appreciation», αφήνοντας έτσι στα κράτη-μέλη να εκτιμήσουν το περιθώριο εντός του οποίου επιθυμούν να κινηθούν επιλέγοντας, αναλόγως, τα μέτρα λιτότητας που θεωρούν αναγκαία. Όπως εύστοχα παρατηρεί η συγγραφέας, η απόφαση στην

Κουφάκη, αλλά και η απόφαση στην *ΑΔΕΔΥ ν. Ελλάδος*, προσφυγή αρ. 57657/12, ημερ. 7.5.2013 (οι υποθέσεις συνεκδικάστηκαν), κρίθηκαν ως απαράδεκτες και προφανώς αβάσιμες κατ' εφαρμογή του άρθρου 35(3)(α) και 4 της Σύμβασης, χωρίς αναφορά στο διεθνές και συγκριτικό δίκαιο, όπως συνήθως πράττει σε άλλες αποφάσεις, (*Demir & Baykara ν. Τουρκίας*, ημερ. 12.11.2008, *Stefanetti ν. Ιταλίας*, προσφυγή αρ. 21838/10 κ.ά., ημερ. 15.4.2014, κ.ά.). Και επίσης και χωρίς αναφορά στην αρχή της αναλογικότητας με εμφανή την προσπάθεια του ΕΔΑΔ να μην αναμειγνύεται στις επιπτώσεις επί των δικαιωμάτων ολόκληρων στρωμάτων του λαού στις χώρες οι οποίες πλήγησαν από την οικονομική λαίλαπα, (*Μαματάς κ.ά. ν. Ελλάδας*, προσφυγή αρ. 63066/14 κ.ά., ημερ. 21.7.2016, σκέψεις 106-120), αν και επιφύλαξε στον εαυτό του το δικαίωμα επέμβασης όταν οι αποφάσεις των εθνικών Δικαστηρίων στερούνται προδήλως εύλογης βάσης. Στην *James ν. United Kingdom Application No. 8793/79*, ημερ. 21.2.86, το ΕΔΑΔ σε Πλήρη Ολομέλεια, ανέφερε ότι τα κράτη-μέλη είναι ως θέμα αρχής σε καλύτερη θέση να εκτιμήσουν το δημόσιο συμφέρον υπό το φως των υπαρχόντων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, τις οποίες όμως το κράτος μέλος οφείλει να μνημονεύσει για να αιτιολογήσει τα νομοθετήματα. Όπως ήδη παρατηρήθηκε πιο πάνω, ουδεμία αναφορά σε μελέτες, στοιχεία ή δεδομένα υπάρχει προς αιτιολόγηση των επίδικων νομοθεσιών.

Αυτές οι θέσεις του ΕΔΑΔ, όμως, αντανακλούν εν πάση περιπτώσει τη νομολογία που αναπτύχθηκε με βάση το Άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου και την έννοια της δημόσιας

ωφελείας. Πρέπει όμως να παρατηρηθεί ότι ακόμη και στη βάση του πιο πάνω Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου, η στέρηση της περιουσίας για λόγους έστω δημοσίας ωφελείας γίνεται «...*υπό τους προβλεπόμενους υπό του νόμου, και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου, όρους.*». Και τίθεται το ερώτημα ποιοι είναι οι όροι που τέθηκαν στις επίδικες νομοθεσίες ώστε να τηρηθεί η προφανής αρχή της αναλογικότητας, της καλής πίστης και της απόδοσης εύλογης αποζημίωσης.

Η απάντηση είναι ότι δεν υπάρχουν τέτοιοι όροι. Επομένως, ούτε με το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου θα μπορούσαν οι επίδικες νομοθεσίες να διασωθούν, ακόμη και αν το Άρθρο αυτό τύγχανε εφαρμογής. Υπενθυμίζεται ότι ούτε ο Χάρτης Θεμελιωδών Ελευθεριών της Ευρωπαϊκής Ένωσης ισχύει στην περίπτωση εφόσον δεν τίθενται υπό ερμηνεία Ευρωπαϊκές νομοθεσίες.

Υπό το φως όλων των ανωτέρω, η απόφαση που δίδει ασφαλέστερη καθοδήγηση για την επίλυση των εδώ επιδίκων θεμάτων είναι η **Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.ά.**, στην οποία έγινε ευρεία και διεξοδική ανάλυση της προστασίας που δίδει το Άρθρο 23. Δεν πρέπει να λησμονείται, άλλωστε, ότι το Διοικητικό Δικαστήριο αποφασίζοντας τα ενώπιον του ζητήματα είναι επί της Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.ά. που στηρίχθηκε και επομένως είναι το σκεπτικό της απόφασης αυτής που έχει, εν πάση περιπτώσει, για σκοπούς της παρούσας συζήτησης και απόφασης, την ανάλογη σημασία. Η θέση των εφεσείοντων ότι διακρίνεται από τη **Χαραλάμπους** διότι αφορούσε σε συντάξεις δεν είναι ορθή, δεδομένης της ήδη

καθιερωθείσας νομολογίας ότι αμφότεροι οι μισθοί και οι συντάξεις προστατεύονται δυνάμει του Άρθρου 23. Συνεπώς το ένα περιουσιακό δικαίωμα δεν μπορεί να τυγχάνει λιγότερης προστασίας από το άλλο. Μάλιστα, η **Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.ά.**, είναι πλησιέστερη προς τα επίδικα εδώ δεδομένα εφόσον και εκεί η στέρηση της περιουσίας ήταν ολοκληρωτική. Λέχθηκε συγκεκριμένα στην **Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.ά. στη σελ. 391** ότι:

Δεν τίθεται ζήτημα διαφοροποίησης των δύο περιπτώσεων, δηλαδή εκείνων που χάνουν ολότελα τη σύνταξη και εκείνων που τη χάνουν μερικώς, διότι, όπως αναφέραμε, στις παρούσες υποθέσεις, υπάρχει ανεπίτρεπτος περιορισμός ή στέρηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας των αιτητών. Ούτε και τίθεται ζήτημα στάθμισης του γενικού συμφέροντος της κοινωνίας, από τη μια, και του ατομικού δικαιώματος ιδιοκτησίας των αιτητών, από την άλλη, διότι, όπως παρατηρήσαμε, το Άρθρο 23 του Συντάγματος μας δεν περιλαμβάνει το γενικό συμφέρον της κοινωνίας ή το δημόσιο συμφέρον ή τη δημόσια ωφέλεια, γενικά, ως λόγο για τον οποίο ο νομοθέτης μπορεί να στερήσει ή να περιορίσει δικαίωμα ιδιοκτησίας.

Η **Χαραλάμπους** διαφοροποιείται επίσης στο εξής: Πρόκειται για έκτακτο μέτρο σχετικά μικρής χρονικής έκτασης. Δεύτερο, προσεκτική ανάγνωση της δείχνει ότι και η πλειοψηφία του Ανωτάτου Δικαστηρίου αποδέχθηκε ότι ο μισθός εμπίπτει στο Άρθρο 23, απορρίπτοντας την προς το αντίθετο εισήγηση της Δημοκρατίας. Και περαιτέρω ότι πράγματι δεν μπορούσε να συνδεθεί η επιβληθείσα έκτακτη εισφορά στη βάση ή για λόγους δημοσίας ωφελείας εφόσον το Άρθρο 23.3 συνδέει την προαγωγή αυτής με άλλες παραμέτρους που δεν ίσχυαν στη **Χαραλάμπους** (σελ. 215-216). Μετέπειτα, η πλειοψηφία αντίκρουσε το ζήτημα από τη θέση ότι ενώ το ιδιοκτησιακό δικαίωμα στο μισθό είναι δεδομένο, εκείνο που δεν αποτελούσε δικαίωμα ήταν το ύψος του. Αλλά, όπως ήδη εξηγήθηκε

ανωτέρω, δεν τίθεται βάσιμο θέμα συζήτησης «ύψους» του δικαιώματος, ενώ το «ουσιώδες» της μείωσης δεν υπεισέρχεται καν στην εικόνα εφόσον αυτό συνδέεται με αποζημίωση που πρέπει να αποφασιστεί από πολιτικό Δικαστήριο. Αλλά για να αποφασιστεί από πολιτικό Δικαστήριο τέτοιο ζήτημα, πρέπει πρώτα η απαλλοτριούσα αρχή, εδώ η Κυβέρνηση, να προσφέρει αποζημίωση, η οποία δεν θα γίνει αποδεκτή από τον επηρεαζόμενο. Διαφορετικά, το καθολικά παραδεκτό της προστασίας του μισθού τίθεται εκτός της προστασίας του Άρθρου 23, χωρίς μάλιστα αποζημίωση.

Έπεται ότι θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η *Χαραλάμπους* αποφασίστηκε πάνω σε λανθασμένη αρχή δικαίου και θα δικαιολογείτο απόκλιση από το λόγο της σύμφωνα με τις καθιερωθείσες αρχές της ακολουθίας του δικαστικού προηγούμενου όπως επεξηγήθηκαν, μεταξύ άλλων, και στη *Γουότς κ.ά. ν. Λαούρη κ.ά.* (2014) 1 Α.Α.Δ. 1401. Όπως όμως ήδη ειπώθηκε, δεν έχει ζητηθεί οποιαδήποτε απόκλιση, αλλά η εφαρμογή της *Χαραλάμπους* έναντι της *Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.ά.*. Λανθασμένα, όμως, εφόσον η *Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.ά.* είναι μεταγενέστερη της *Χαραλάμπους* και έγινε σ' αυτήν, όπως ήδη ειπώθηκε, διεξοδική και αναλυτική επεξήγηση της έννοιας και εμβέλειας του Άρθρου 23. Η διαφοροποίηση εστιάζει στη διαφορετικότητα του μισθού από τις συντάξεις, η οποία όμως εκ της φύσεως των δύο δικαιωμάτων αμοτέρων προστατευόμενων από το Άρθρο 23, δεν μπορεί βάσιμα να υφίσταται. Και ο μισθός αποκρυσταλλώνεται κατά μήνα εφόσον βεβαίως εξακολουθεί ο δημόσιος υπάλληλος να εργάζεται. Το ότι είναι περιοδικά που εισπράττει το μισθολόγιο στο τέλος κάθε μήνα,

δεν το καθιστά μη αποκρυσταλλωθέν. Η αρχή της χρηστής διοίκησης επιβάλλει όπως από τη στιγμή που ο Νόμος κρίνεται αντισυνταγματικός, δεν χρειάζεται κατά μήνα ατομική προσφυγή.

Αναφορικά με τη μη παραχώρηση προσαυξήσεων και τιμαριθμικών αυξήσεων δυνάμει του Νόμου αρ. 192(Ι)/2011 και του Τροποποιητικού αυτού Νόμου αρ. 185(Ι)/2012 παρατηρείται, όπως ορθά διαπίστωσε και το πρωτόδικο Δικαστήριο ότι στη βάση των προνοιών της νομοθεσίας οι μισθοί των επηρεαζομένων παρέμεναν στάσιμοι ως ήταν στις 31.12.2011 χωρίς να λαμβάνεται, με άλλα λόγια, υπόψη οποιαδήποτε προσαύξηση η οποία και δεν προστίθεται στις μηνιαίες ακαθάριστες απολαβές. Το ίδιο συμβαίνει και με το τιμαριθμικό επίδομα το οποίο παρέμενε επίσης ως είχε στις 31.12.2011 χωρίς να προστίθεται ή να δίδεται ως συμπλήρωμα στο βασικό μισθό.

Σύμφωνα με το άρθρο 55(1) του περί Δημοσίας Υπηρεσίας Νόμου αρ. 1/90 οι απολαβές του υπαλλήλου «.... περιλαμβάνουν το μισθό που καταβάλλεται σ' αυτόν με βάση τη μισθοδοτική κλίμακα ή τον πάγιο μισθό της θέσης του, όπως αυτός προνοείται στον Προϋπολογισμό, καθώς και οποιαδήποτε γενική αύξηση μισθών και το τιμαριθμικό επίδομα.». Έπεται ότι με βάση τη σχετική νομοθεσία οι απολαβές του υπαλλήλου εμπεριέχουν την έννοια και των προσαυξήσεων και του τιμαριθμικού επιδόματος στη βάση της γενικότερης αντιμισθίας του υπαλλήλου, αλλά και της ενοχικής μεταξύ του εργοδότη και του υπαλλήλου σχέσης. Σ' αυτό συντείνει και η ακολουθούμενη στην Ελλάδα θέση επί του θέματος όπως

αναλύεται το ζήτημα στο σύγγραμμα των *Τάχου-Συμεωνίδη: «Ερμηνεία Υπαλληλικού Κώδικα»*, 2^η Έκδοση, Τόμος Α' σελ. 461-462, όπου αναφέρεται ότι στην έννοια του όρου «μισθός» περιλαμβάνεται ο βασικός μισθός της θέσεως που κατέχει ο υπάλληλος και οι παρεχόμενες επ' αυτού προσαυξήσεις λόγω χρόνου υπηρεσίας, ενώ η ΑΤΑ ως τιμαριθμικό επίδομα αποτελεί «οικονομικό συμπλήρωμα και οργανικό παρακολούθημα του βασικού μισθού ή της συντάξεως, χωρίς το οποίο οι αντίστοιχες παροχές θα ήταν οπωσδήποτε ανεπαρκείς για την επιτέλεση του, κατά το Σύνταγμα και τους Νόμους, βασικού λειτουργικού τους προορισμού (Ε.Σ.Ολ. 429/1989, Ν.ο.Β. 1989, σελ. 1490).».

Άλλωστε, εάν ο νομοθέτης δεν θεωρούσε τις προσαυξήσεις και το τιμαριθμικό ουσιαστικά ως μέρος των απολαβών ενός υπαλλήλου, δεν θα νομοθετούσε επ' αυτών όπως έπραξε. Το δικαίωμα στην προσαύξηση και το τιμαριθμικό επίδομα θεωρείται δεδομένο εφόσον βέβαια συντρέχουν οι προϋποθέσεις παραχώρησής τους. Το ότι η προσαύξηση υπόκειται στη βεβαίωση του ιεραρχικά προϊσταμένου όσον αφορά την επάρκεια της εκτέλεσης των καθηκόντων του υπαλλήλου αφορά ζήτημα κατά περίπτωση και δεν διαφοροποιεί ούτε, κατά μείζονα λόγο, αναιρεί με οποιοδήποτε τρόπο την έννοια της προσαύξησης ως μέρος των δικαιωμάτων και απολαβών του υπαλλήλου. Εάν συντρέχουν λόγοι αποστέρησης της προσαύξησης, σε δεδομένη περίπτωση, αυτό αποτελεί ζήτημα ατομικής προσφυγής του επηρεαζόμενου υπαλλήλου. Στην προκείμενη όμως περίπτωση της επίδικης νομοθεσίας η προσαύξηση αποστερήθηκε καθολικώς,

χωρίς αποζημίωση, και επομένως είναι κατά παρόμοιο τρόπο με την αποστέρηση των μισθών και των συντάξεων, ενστάσιμη.

Το ίδιο ισχύει και για το τιμαριθμικό επίδομα το οποίο μπορεί να διαφοροποιηθεί προς τα άνω ή προς τα κάτω ανάλογα με τις συνθήκες της αγοράς, αλλά η ολοκληρωτική αποψίλωση του παραβιάζει το δικαίωμα του υπαλλήλου στις απολαβές του.

Οι προδικαστικές ενστάσεις στις Εφέσεις υπ' αρ. 77/19 και 177/18, δεν ευσταθούν. Εκάστη μηνιαία αποκοπή παρέχει το ανάλογο δικαίωμα σε προσφυγή και δεν τίθεται βάσιμα λόγος συζήτησης εκπρόθεσμης προσφυγής. Από την άλλη, η αναγκαστική αποδοχή του μειωμένου μισθού και σύνταξης, αποτέλεσμα της επιβολής των επιδίκων νομοθετικών ρυθμίσεων, δεν εξουδετερώνει το έννομο συμφέρον, χωρίς τη διατήρηση του οποίου δεν θα ήταν δυνατή η προσβολή της συνταγματικότητας των Νόμων.

Υπό το φως των ανωτέρω δεν παρίσταται λόγος ενασχόλησης με την αντέφεση στην Έφεση υπ' αρ. 76/19, ούτε, βεβαίως, και με το ζήτημα των εξόδων που επιδικάστηκαν πρωτοδίκως.

Συνεπώς, θα απορρίπταμε όλες τις εφέσεις, επικυρώνοντας την πρωτόδικη κρίση.

Στ. Ναθαναήλ,
Δ.

Α. Πούγιουρου,
Δ.

/ΕΘ

Α Π Ο Φ Α Σ Η

ΠΑΡΠΑΡΙΝΟΣ, Δ. Το Άρθρο 23 του Συντάγματος υπήρξε αντικείμενο ανάλυσης και ερμηνείας αρκετών δικαστικών αποφάσεων. Με αυτό κατοχυρώνεται το Δικαίωμα Ιδιοκτησίας. Είναι ένα από τα άρθρα του Μέρους II του Συντάγματος, που αναφέρεται στα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες του ατόμου. Οι τέσσερις πρώτοι παράγραφοι, που σχετίζονται με τα θέματα υπό εξέταση είναι:

Άρθρο 23 του Συντάγματος προβλέπει:

"1. Έκαστος, μόνος ή από κοινού μετ' άλλων, έχει το δικαίωμα να αποκτή, να είναι κύριος, να κατέχει, απολαύη ή διαθέτη οιασδήποτε κινητήν ή ακίνητον ιδιοκτησίαν και δικαιούται να απαιτή τον σεβασμόν του τοιούτου δικαιώματος αυτού.

Το δικαίωμα της Δημοκρατίας επί των υπογείων υδάτων, ορυχείων και μεταλλείων και αρχαιοτήτων διαφυλάσσεται.

2. Στέρησις ή περιορισμός οιασδήποτε τοιούτου δικαιώματος δεν δύναται να επιβληθή ειμή ως προβλέπεται υπό του παρόντος άρθρου.

3. Η άσκησις τοιούτου δικαιώματος δύναται να υποβληθή διά νόμου εις όρους, δεσμεύσεις ή περιορισμούς απολύτως απαιτητούς προς το συμφέρον της δημοσίας ασφαλείας ή της δημοσίας υγείας ή των δημοσίων ηθών ή της πολεοδομίας ή της αναπτύξεως και χρησιμοποίησεως οιασδήποτε ιδιοκτησίας προς προαγωγήν της δημοσίας ωφελείας ή προς προστασίαν των δικαιωμάτων τρίτων.

Διά πάντα τοιούτον όρον, δέσμευσιν ή περιορισμόν, όστις μειώνει ουσιωδώς την οικονομικήν αξίαν της τοιαύτης ιδιοκτησίας, δέον να καταβάλληται το ταχύτερον δικαία αποζημίωσις, καθοριζομένη, εν περιπτώσει διαφωνίας, υπό πολιτικού δικαστηρίου.

4. Οιαδήποτε κινητή ή ακίνητος ιδιοκτησία ή οιονδήποτε δικαίωμα ή συμφέρον επί τιαύτης ιδιοκτησίας δύναται να απαλλοτριωθή αναγκαστικώς υπό της Δημοκρατίας ή υπό της δημοτικής αρχής, ως και υπό Κοινοτικής Συνελεύσεως υπέρ εκπαιδευτικών, θρησκευτικών, φιλανθρωπικών ή αθλητικών σωματείων, οργανώσεων ή ιδρυμάτων υποκειμένων εις την αρμοδιότητα αυτής και μόνον εις βάρος προσώπων ανηγόντων εις την αντίστοιχον κοινότητα, ως επίσης και υπό νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου ή οργανισμού κοινής ωφελείας, προς ους έχει παραχωρηθή τοιούτον δικαίωμα υπό του νόμου και δη μόνον:

(α) προς εξυπηρέτησιν σκοπού δημοσίας ωφελείας, ειδικώς καθορισθησομένου διά γενικού περί αναγκαστικής απαλλοτριώσεως νόμου, όστις θέλει θεσπισθή εντός έτους από της ημερομηνίας ενάρξεως της ισχύος του Συντάγματος,

(β) του τοιούτου σκοπού εξειδικευομένου δι' ητιολογημένης αποφάσεως της απαλλοτριούσης αρχής εκδιδόμενης κατά τας διατάξεις του νόμου τούτου, περιλαμβανούσης σαφώς τους λόγους της τιαύτης απαλλοτριώσεως και

(γ) επί καταβολή τοις μετρητοίς και προκαταβολικώς δικαίας και ευλόγου αποζημιώσεως καθοριζομένης εν περιπτώσει διαφωνίας υπό πολιτικού δικαστηρίου."

Παρατηρείται συναφώς ότι το Άρθρο 23 αναφέρεται σε δικαίωμα ιδιοκτησίας τόσο σε σχέση με κινητή όσο και σε ακίνητη ιδιοκτησία.

Προέχει προς εξέταση η διακρίβωση εάν οι τέσσερις απολαβές που αναφέρονται στους υπό εξέταση νόμους, ήτοι ο "μισθός" η "σύνταξη", η "προσαύξηση" και το "τιμαριθμικό επίδομα", εμπίπτουν εν τη εννοία της "ιδιοκτησίας" του Άρθρου 23.

Η λέξη "ιδιοκτησία" που συναντάται στο **Άρθρο 23**, είναι σύνθετη, προέρχεται από τον συνδυασμό των λέξεων "ίδιος" και "κτώμαι" (βλ. **Τεγόπουλος Φυτράκης Ελληνικό Λεξικό**). Εννοιολογικά ο όρος υποδηλώνει την κυριότητα επί ακινήτου ή κινητού αντικειμένου και εξυπακούει την δυνατότητα διάθεσης του. (βλ. **Πρωϊου, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσης, Τόμος 1, σελ. 1178**

και Γεωργοπαπαδάκου και Συνεργατών, το Μεγάλο Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας, σελ. 471, (βλ. George D. Lordos & Sons Ltd v. Εφόρου Φόρου Εισοδήματος (2002) 3 Α.Α.Δ. 19).

Ο Δ. Δαγτόγλου στο Σύγγραμμα του "Συνταγματικό Δίκαιο" Ατομικά Δικαιώματα, 4^η έκδοση, 2012, σελ. 893, παράγρ. 1228 αναφέρει ότι ο όρος "ιδιοκτησία" έχει την ίδια έννοια με τον όρο "κυριότητα" και σημαίνει την "άμεση, απόλυτη και καθολική εξουσία επί του πράγματος".

Στην Δημητριάδη κ.α. ν. Υπουργικού Συμβουλίου κ.α. (1996) 3 Α.Α.Δ. 85 επεσημάνθηκε ότι οι σχετικές με την ιδιοκτησία διατάξεις του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ταυτίζονται στην ουσία με τις πρόνοιες του Άρθρου 23.1 του Συντάγματος. "Όχι μόνο η Σύμβαση στην ουσία ενσωματώθηκε στο Σύνταγμα και το Κυπριακό Δίκαιο, αλλά και τα Κυπριακά Δικαστήρια αναφέρονται στη νομολογία του Συμβουλίου της Ευρώπης ως βοήθημα στην ερμηνεία των αντίστοιχων Άρθρων του Συντάγματος". (βλ. Α. Λοΐζου. Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, σελ. 38, Λευκωσία 2000, Δημοκρατία ν. Βασιλείου ως Διαχειριστή της περιουσίας του αποβιώσαντα Χριστοφή Β. Πασιά κ.α. Π.Ε. 381/2010 ημερ. 28.5.2015)

Στο Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΣΔΑ) απαντάται η φράση "περιουσιακά στοιχεία" ("possessions"). Η λέξη "possessions" που συναντάται στο Άρθρο 1 του

Πρωτοκόλλου Αρ. 1, έχει ερμηνευθεί ότι σημαίνει την αυτόνομη έννοια, η οποία καλύπτει αμφότερες, τόσο αυτή των υπάρχοντων περιουσιακών στοιχείων (existing possessions), όσο και περιουσιακών στοιχείων (assets), περιλαμβανομένων αξιώσεων, για τις οποίες ο αξιών μπορεί να επιχειρηματολογήσει ότι έχει τουλάχιστον νόμιμη προσδοκία (legitimate expectation) ότι θα εξασφαλίσει αποτελεσματική απόλαυση περιουσιακού δικαιώματος (βλ. *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium* 20 Nov. 1995, Series A no 332, §31, *S.A. Eye (Oxford) Ltd etc v. The U.K.* (GC) §61, *Von Maltzan and Others v. Germany (dec)*(GC) §74, *Kopecky v. Slovakie* (GC) §35 (c)). Τα περιουσιακά στοιχεία περιλαμβάνουν δικαιώματα (rights) "in rem" και "in personam". Περιλαμβάνουν ακίνητη και κινητή περιουσία όπως και άλλα ιδιοκτησιακά δικαιώματα (proprietary rights). Εξετάζεται σε κάθε περίπτωση κατά πόσο τα γεγονότα της υπόθεσης, στην ολότητα τους, παρέχουν τίτλο, στο ουσιαστικό δικαίωμα το οποίο προστατεύεται από το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1 (βλ. *Depalle v. France* (GC) no.34044/02, ECHR 2010 para 62, *Anheuser-Bush Inc v. Portugal* (GC) no73049/01, ECHR 2007-1, para 63, *Oneryildiz v. Turkey* (GC) No. 48939/99, ECHR 2004-XII §124, *Broniowski v. Poland* no. 31443/96, ECHR 2004 *Beyeler v. Italy* (GC) no. 33202/96, ECHR 2000-I, para 100, *Iatridis v. Greece* (GC) no. 31107/96, ECHR 1999-I, para 54, *Centro Europa 7S.R.L. and di Stefano v. Italy* (GC) no. 38433/09, ECHR 2012 para 17, *Fabris v. France* (GC) no 16574/08 ECHR 2013 extracts, para 49, 51, *Parrilo v. Italy* (GC) no. 46470/11 ECHR 2015 para 211, *Belane Nagy v. Hungary* (GC) no 53080/13, 13 December 2016, para 76).

Αντίθετα, η ελπίδα αναγνώρισης περιουσιακού δικαιώματος το οποίο είναι αδύνατο να ασκηθεί αποτελεσματικά δεν μπορεί να θεωρηθεί ως "possession", ούτε μπορεί να θεωρηθεί περιουσιακό στοιχείο, αξίωση υπό όρους (conditional claim) η οποία εξέλειπε λόγω μη πλήρωσης του όρου. (βλ. *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany (GC) no 42527/98, ECHR 2001-vii, paras 82-83, Gratzinger and Gratzingerova v. The Czech Republic (Jcc)(GC) no 39794/98, ECHR 2002-vii, para 69, Kopccky v. Slovakia (άνω) para 35(c), Stretch v. United Kingdom, no 44277/98, 24 June 2003 para 32, Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy (GC) (άνω) para 172*). Η προσδοκία (legitimate interest) προκειμένου να είναι νόμιμη θα πρέπει ως εκ της φύσεως της να είναι περισσότερο συγκεκριμένη παρά μια απλή ελπίδα και να στηρίζεται σε κάποια νομική πρόνοια ή νόμιμη ενέργεια, όπως Δικαστική απόφαση η οποία έκρινε το περιουσιακό συμφέρον. (βλ. *Kopccky v. Slovakia (GC) (άνω) para 40-50, Centro Europa 7 SRL and di Stefano (άνω) para 173, Saghinadre and Other v. Georgia no 18768/05, 27 May 2010 para 103, Ceni v. Italy no 25376/06 4 February 2014, para 39, Belane Nagy v. Hungary (άνω) para 75, Pine Valley Dev. Ltd and Others v. Ireland, 29 November 1991, Series A no 222, Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium (άνω) para 31*). Στην τελευταία υπόθεση, ανωτέρω, κρίθηκε ότι οι αξιώσεις της Αιτήτριας για ζημιές, οι οποίες εκπήγαζαν από ναυτικά ατυχήματα και μπορούσαν να κριθούν σύμφωνα με το γενικό Δίκαιο των Αστικών Αδικημάτων αποτελούσαν "legitimate expectation".

Σε αντίθετη περίπτωση δεν υπάρχει προσδοκία (βλ. *Anheuser – Busch Inc v. Portugal (GC) (άνω)*, para 65, *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy (GC) (άνω)* para 75, *Karachaliou v. Greece (άνω)* para 46, *Radomilja and others v. Croatia (GC) nos 37685/10 and 22768/12, 20 March 2018 para 149*).

Επίσης, ελλείπει η νόμιμη προσδοκία όπου ενυπάρχει αντιδικία αναφορικά με την ορθή ερμηνεία του Εθνικού Δικαίου και η επιχειρηματολογία αυτού που προβάλλει την αξίωση απορρίπτεται από το Εθνικό Δικαστήριο (βλ. *Anheuser – Busch Inc v. Portugal (GC) (άνω)*, para 65, *Centro Europa 7 S.R.L. and di Stefano v. Italy (GC) (άνω)* para 75, *Karachaliou v. Greece (άνω)* para 46, *Radomilja and others v. Croatia (GC) nos 37685/10 and 22768/12, 20 March 2018 para 149*).

Στην *Prince Hans-Adam II of Liechtenstein v. Germany, Appl. 42527/98 ημερ. 12.7.2001*, σκέψεις 82-83 αναφέρθηκαν:

"82. The applicant can allege a violation of Article 1 of Protocol No.1 only in so far as the impugned decisions related to his "possessions" within the meaning of this provision.

83. The Court notes that, according to the established case-law of the Convention organs, "possessions" can be "existing possessions" or assets, including claims, in respect of which the applicant can argue that he has at least a "legitimate expectation" of obtaining effective enjoyment of a property right. By way of contrast, the hope of recognition of the survival of an old property right which it has long been impossible to exercise effectively cannot be considered as a "possession" within the meaning of Article 1 of Protocol No. 1, nor can a conditional claim which lapses as a result of the non-fulfilment of the condition (see the recapitulation of the relevant principles in *Malhous*, decision cited above, with further references, in particular to the Commission's case-law)."

Στην ***Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium*** (ανωτέρω) αναφέρονται στην σκέψη 31, τα ακόλουθα "31.the applicants could argue that they had a "legitimate expectation" that their claims deriving from the accidents in question would be determined in accordance with the general law of fort...."

Στην ***Richardson v. The United Kingdom* 26252/08, (2010) ECHR 1816, (2012) 3CHR 766**, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Ε.Δ.Α.Δ. , έκρινε τα ακόλουθα:

"17. The Court recalls that Article 1 of Protocol No. 1 does not create a right to acquire property. It places no restriction on the Contracting States' freedom to decide whether or not to have in place any form of social security or pension system, or to choose the type or amount of benefits or pension to provide under any such scheme. However, where a Contracting State has in force legislation providing for the payment as of right of a welfare benefit or pension – whether conditional or not on the prior payment of contributions – that legislation must be regarded as generating a proprietary interest falling within the ambit of Article 1 for persons satisfying its requirements (see, mutatis mutandis, *Stec and Others v. the United Kingdom*, [GC], (dec.) no. 65731/01 and 65900/01, § 54, ECHR 2006-). Further, where the amount of a benefit or pension is reduced or discontinued, this may constitute an interference with possessions which requires to be justified in the general interest (*Kjartan Ásmundsson v. Iceland*, judgment of 12 October 2004, ECHR 2004-IX; see also *Valkov and Others v. Bulgaria*, nos. 2033/04, 19125/04, 19475/04, 19490/04, 19495/04, 19497/04, 24729/04, 171/05 and 2041/05, § 84, 25 October 2011).

(η υπογράμμιση είναι δική μου)

Στην ***Grobelny v. Poland*, Appl. No. 60477/12, ημερ. 5.3.2020**, αναφέρονται τα ακόλουθα:

"56. The Court reiterates that the principles that apply generally in cases brought under Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention are correspondingly relevant when it comes to social and welfare benefits. In particular, Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention does not create a right to acquire property. This provision places no restriction on the

*Contracting State's freedom to decide whether or not to have in place any form of social security scheme, or to choose the type or amount of benefits to provide under any such scheme. If, however, a Contracting State has in force legislation providing for the payment as of right of a welfare benefit - whether conditional or not on the prior payment of contributions - that legislation must be regarded as generating possessions falling within the ambit of Article 1 of Protocol No. 1 to the Convention for persons satisfying its requirements (see *Stec and Others v. the United Kingdom (dec.)* [GC], nos. 65731/01 and 65900/01, § 54, ECHR 2005-X)."*

(η υπογράμμιση είναι δική μου)

Αναφορικά με τον "μισθό" και "σύνταξη" δεν υπάρχει αμφισβήτηση ότι αμφότερα αποτελούν περιουσιακά στοιχεία, "ιδιοκτησία" εν τη εννοία του Άρθρου 23 του Συντάγματος και Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1. Η Νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου είναι ξεκάθαρη επί του θέματος. (Βλ. **Χαραλάμπους κ.α. Υπουργού Οικονομικών κ.α. Υποθ. 1480-1484/2011, 1591/2011 και 1625/2011 ημερ. 11.6.2014** (απόφαση πλειοψηφίας), **Μαρία Κουτσελίνη-Ιωαννίδου Συνεκδικαζόμενες υποθέσεις 740/11 κ.α. ημερ. 7.10.2014, Παύλου ν. Δημοκρατία (2009) 3 Α.Α.Δ. 584 και Φιλίππου ν. Δημοκρατίας (2010) 3 Α.Α.Δ. 241**).

Παραμένουν προς εξέταση τα έτερα δύο δικαιώματα ήτοι της "προσαύξησης" και "τιμαριθμικού επιδόματος".

Στον Περί Δημοσίας Υπηρεσίας Νόμο του 1990, Ν.1/1990, Άρθρο 55 προβλέπονται:

"Απολαβές υπαλλήλου

55.-(1) Οι απολαβές υπαλλήλου περιλαμβάνουν το μισθό που καταβάλλεται σ' αυτόν με βάση τη μισθοδοτική κλίμακα ή τον πάγιο μισθό της θέσης του, όπως αυτός προνοείται στον Προϋπολογισμό, καθώς και οποιαδήποτε γενική αύξηση μισθών και το τιμαριθμικό επίδομα.

(2) Χωρίς επηρεασμό του εδαφίου (1), σε υπάλληλο παραχωρούνται, επίσης, επιδόματα, αποζημιώσεις και άλλα οικονομικά ωφελήματα, όπως καθορίζεται."

Οι Περί Δημόσιας Υπηρεσίας (Απολαβές, Επιδόματα και άλλα Οικονομικά Ωφελήματα των Δημόσιων Υπαλλήλων) Κανονισμοί του 1995, Κ.Δ.Π. 175/95,
προβλέπουν:

"Καν.2:

2.(1) Για τους σκοπούς των παρόντων Κανονισμών, εκτός αν από το κείμενο προκύπτει διαφορετική έννοια –

"απολαβές" σημαίνει το μισθό του υπαλλήλου που καταβάλλεται σ' αυτόν με βάση τη μισθοδοτική κλίμακα ή τον πάγιο μισθό της θέσης του, όπως προνοείται στον Προϋπολογισμό, και περιλαμβάνει οποιαδήποτε γενική αύξηση μισθών καθώς και το τιμαριθμικό επίδομα και οποιαδήποτε άλλα επιδόματα ήθελαν καθοριστεί·

"βασική αμοιβή" σημαίνει την αμοιβή την οποία λαμβάνει ο υπάλληλος με βάση τη μισθοδοτική κλίμακα ή τον πάγιο μισθό, όπως προνοείται για τη θέση του στον Προϋπολογισμό, και περιλαμβάνει οποιαδήποτε γενική αύξηση μισθών, αλλά δεν περιλαμβάνει το τιμαριθμικό επίδομα ή οποιοδήποτε άλλο επίδομα·

Καν. 20. "Προσαύξηση" είναι το καθορισμένο ποσό αύξησης που χορηγείται στον υπάλληλο, συμφωνά με τους ορους υπηρεσίας του, μέχρι να φθάσει ανώτατο σημείο της κλίμακας της θέσης του, νοουμένου ότι ικανοποιούνται ορισμένες προϋποθέσεις."

Στον Κανονισμό 22 με πλαγιότιτλο **"Προϋποθέσεις Χορήγησης προσαυξήσεων"**
προβλέπονται:

22.(1) Εκτός αν διαφορετικά προνοείται στους Κανονισμούς αυτούς, για να δικαιούται υπάλληλος σε χορήγηση της ετήσιας προσαύξησης του θα πρέπει να συμπληρώσει δωδεκάμηνη υπηρεσία με πλήρεις απολαβές. Ο όρος "υπηρεσία" στην περίπτωση αυτή περιλαμβάνει και άδεια ανάπαυσης, άδεια μητρότητας, άδεια απουσίας για λόγους δημόσιου συμφέροντος ή υπηρεσία στην Εθνική Φρουρά.

(2)(α) Βασική προϋπόθεση για χορήγηση προσαύξησης είναι η επαγγελματική επάρκεια, επιμέλεια και αφοσίωση του υπαλλήλου στην εκτέλεση των καθηκόντων του, καθώς και η ικανοποίηση των σχετικών με το διορισμό ή προαγωγή του προϋποθέσεων και όρων. Ο οικείος Προϊστάμενος, στην Υπηρεσία του οποίου υπηρετεί ο υπάλληλος, πρέπει, επομένως προτού εξουσιοδοτήσει τη χορήγηση της προσαύξησης να βεβαιώνει ότι ο υπάλληλος υπηρέτησε κατά τους προηγούμενους δώδεκα μήνες και εκτέλεσε τα καθήκοντα του με επαγγελματική επάρκεια, επιμέλεια και αφοσίωση.

(β) Στην περίπτωση των Λογιστικών Λειτουργιών η βεβαίωση για τη χορήγηση της προσαύξησης δίδεται από το Γενικό Λογιστή.

(3) Στην περίπτωση υπαλλήλου που απουσιάζει με άδεια ασθένειας για περίοδο μικρότερη από έξι μήνες μέσα στο έτος υπηρεσίας του, χορηγείται σ' αυτόν η ετήσια προσαύξηση που δικαιούται. Αν όμως απουσιάσει για περίοδο πάνω από έξι μήνες τότε δεν παραχωρείται η ετήσια προσαύξηση. Σε περίπτωση επιστροφής στα καθήκοντα του τοποθετείται στη βαθμίδα της κλίμακας στην οποία θα έφθανε αν δεν απουσίαζε με άδεια ασθένειας χωρίς αλλαγή στην ημερομηνία προσαύξησης του.

(4) Περίοδος απουσίας χωρίς απολαβές 15 ημερών και κάτω αγνοείται, ενώ περίοδος άδειας απουσίας πάνω από 15 και μέχρι 30 ημέρες λογίζεται ως συμπληρωμένος μήνας.

(5) Άδεια απουσίας χωρίς απολαβές, όχι για λόγους δημόσιου συμφέροντος, που παραχωρείται σε υπάλληλο για συνολική περίοδο που υπερβαίνει τις 15 ημέρες στο έτος υπηρεσίας του υπαλλήλου, αφαιρείται από την υπηρεσία του και η ημερομηνία προσαύξησης του μετατίθεται για τόσο χρονικό διάστημα όσο και η συνολική άδεια απουσίας του χωρίς απολαβές. Η νέα ημερομηνία προσαύξησης του καθορίζεται σύμφωνα με την παρ. (1) του Κανονισμού 21".

Ο Καν. 31 προνοεί για την Χορήγηση Τιμαριθμικού Επιδόματος (Α.Τ.Α):

"31. Στους υπαλλήλους καταβάλλεται τιμαριθμικό επίδομα σύμφωνα με τα ποσοστά και τους όρους που εγκρίνονται από καιρό σε καιρό με βάση το ύψος του τιμαριθμικού δείκτη."

Στο μέρος VIII του Κανονισμού που τιτλοφορείται "**ΩΦΕΛΗΜΑΤΑ ΑΦΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ ΜΗ ΜΟΝΙΜΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ**" στον Καν. 48(2)

αναφέρονται τα ακόλουθα:

48.— (2) Για τους σκοπούς του παρόντος Κανονισμού "μισθός" σημαίνει το βασικό μηνιαίο μισθό και περιλαμβάνει το τιμαριθμικό επίδομα, αλλά δεν περιλαμβάνει υπερωριακή αμοιβή ή οποιοδήποτε άλλο επίδομα,"

Στο **ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α** του Κανονισμού αναφέρεται:

«μισθός» σημαίνει το βασικό μισθό του υπαλλήλου και περιλαμβάνει οποιεσδήποτε γενικές αυξήσεις καθώς και το τιμαριθμικό επίδομα.»

Έχοντας υπόψιν όλα τα πιο πάνω δεν διατηρώ καμία αμφιβολία ότι η άνω νομοθεσία παράγει περιουσιακό δικαίωμα (proprietary interest) για όσους πληρούν τις προϋποθέσεις, ανεξάρτητων όρων που τίθενται. Η Νομολογία του ΕΔΑΔ είναι ξεκάθαρη πιστεύω επί του θέματος. Ο μαθηματικός μηχανισμός καθορισμός του Τιμαρίθμου δεν πρέπει να συγχέεται με το δικαίωμα του υπαλλήλου λήψεως του. Επίσης το δικαίωμα προς προσαύξηση δεν θα πρέπει να συγχέεται με τους όρους απόκτησης της προσαύξησης. Είναι αντινομικό, κατά την κρίση μου, να θεωρείται "a priori" ότι το δικαίωμα σε προσαύξηση που προβλέπεται από το Νόμο (Ν.1/90) και Κ.Δ.Π. 175/2005 και Σχέδια Υπηρεσίας εκάστου δημόσιου υπαλλήλου, ότι δεν είναι περιουσιακό δικαίωμα διότι εξαρτάται από προϋποθέσεις. Σε τέτοια περίπτωση και ο μισθός θα πρέπει να μην θεωρείται με την ίδια λογική ως περιουσιακό στοιχείο όταν προκειμένου

δημόσιος υπάλληλος για να εξασφαλίσει το μισθό του θα πρέπει να ικανοποιήσει διάφορες προϋποθέσεις και όρους που τίθενται από το *N.1/90*, ήτοι:

- (α) να εκπληρώνει τα θεμελιώδη καθήκοντα που καταγράφονται στο *Άρθρο 60*,
- (β) να μην απουσιάζει από την εργασία του χωρίς άδεια, *Άρθρο 61*,
- (γ) να συμμορφώνεται στις υποχρεώσεις που του επιβάλλονται από τα *Άρθρα 65, 66, 67, 69 και 69Α*
- (δ) να μην τεθεί σε πτώχευση, *Άρθρο 68*
- (ε) να τηρεί το χρονοδιάγραμμα εργασίας που προβλέπεται στο *Άρθρο 72*,
- (στ) να μην τεθεί σε διαθεσιμότητα, οπότε τα προνόμια και ωφελήματα του αναστέλλονται, *Άρθρο 85(3)*.

Όλα αυτά, ως προϋποθέσεις, θα πρέπει να τηρούνται προκειμένου δημόσιος υπάλληλος απρόσκοπτα να εξασφαλίσει τον μηνιαίο μισθό του.

Συνεπώς, τόσο το Τιμαριθμικό Επίδομα όσο και οι Προσαυξήσεις, κατά την ταπεινή μου γνώμη, εμπίπτουν εντός της έννοιας του περιουσιακού στοιχείου (possessions).

Οι μειώσεις στους μισθούς και συντάξεις όπως και η μη παραχώρηση προσαυξήσεων και τιμαριθμικού επιδόματος στους μισθούς και συντάξεις και όλα τ' άλλα σχετικά, με αντιστοιχία στους σχετικούς Νόμους, καταγράφονται με λεπτομέρεια στην απόφαση της πλειοψηφίας και δεν εξυπηρετεί οτιδήποτε η εδώ επανάληψη τους. Σημειώνεται μόνο ότι αναφορικά με τις "προσαυξήσεις" και "τιμαριθμικό επίδομα" αυτά αποκόπτονται εντελώς ενώ στους μισθούς και συντάξεις επιβάλλονται αποκοπές ύψους 0.8% κατ' ελάχιστον και 17.5% κατά μέγιστο, κλιμακωτά και ανάλογα των μηνιαίων απολαβών εκάστου.

Στην Κύπρο η Νομολογία αναγνωρίζει ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες του ατόμου επενεργούν και προστατεύονται έναντι πάντων (βλ. *Police v. Georgiades* (1983) 2 C.L.R 33, *Αστυνομία v. Γιάλλουρου* (1992) 2 A.A.A. 147, *Πρόεδρος της Δημοκρατίας v. Βουλή των Αντιπροσώπων* (1997) 3 A.A.A. 36).

Τα θεμελιώδη δικαιώματα του ατόμου μπορεί να περιοριστούν με τον τρόπο που επιτρέπει και μόνο για τους λόγους που καθορίζει το Σύνταγμα. Περιορισμός μπορεί να τεθεί και επέμβαση να επιτραπεί με Νόμο, εφόσον αυτά κρίνονται αναγκαία και στο βαθμό που η ανάγκη το επιβάλλει. (Βλ. μεταξύ άλλων *Police and Theodoros Nicola Hondroy and Another*, 3 R.S.C.C 82, *Πρόεδρος της Δημοκρατίας v. Βουλή* (Αρ.2) (1992) 3 A.A.A. 165, *Πρόεδρος της Δημοκρατίας v. Βουλής των Αντιπροσώπων* (Αρ.2) (2000) 3 A.A.A. 238)

"Δεν είναι οποιασδήποτε μορφής ανάγκη, που μπορεί να δικαιολογήσει περιορισμό ή επέμβαση σε θεμελιώδες δικαίωμα του ατόμου. Από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, προκύπτει ότι η ανάγκη πρέπει να είναι όχι μόνο υπαρκτή αλλά και να έχει το χαρακτήρα πειστικής κοινωνικής ανάγκης, αποτιμώμενης στο πλαίσιο δημοκρατικής κοινωνίας. Η νομολογία του Δικαστηρίου και της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, για τη φύση της ανάγκης και το πλαίσιο μέσα στο οποίο αποτιμάται, εξηγούνται στο σύγγραμμα *Law of the European Convention on Human Rights*, D. J. Harris, M. O' Boyle, C. Warbrick, σελ. 344-355. Όμοια, κατ' ουσίαν, είναι και η προσέγγιση του Ανωτάτου Δικαστηρίου στη διαπίστωση της ύπαρξης και τον προσδιορισμό της φύσης της ανάγκης, που μπορεί να δικαιολογήσει τον περιορισμό θεμελιώδους δικαιώματος του ατόμου - **Police v. Ekdodiki Eteria (1982) 2 C.L.R. 63**. Πρώτο, πρέπει να υπάρχει άμεσος σχέση μεταξύ του περιορισμού του δικαιώματος και της ανάγκης, η οποία τον επιβάλλει. Δεύτερο, πρέπει να καταδεικνύεται η ύπαρξη σοβαρού, αν όχι αναπόφευκτου κινδύνου, ότι ένας ή περισσότεροι από τους σκοπούς ή λειτουργίες της πολιτείας, για τους οποίους μπορεί να περιοριστεί το δικαίωμα, θα τεθούν σε κίνδυνο."

(βλ. σχετικά **Πρόεδρος της Δημοκρατίας v. Βουλής των Αντιπροσώπων (Αρ.2) (2000)** (ανωτέρω))

Το δικαίωμα ιδιοκτησίας προστατεύεται εκτός από το Άρθρο 23 του Συντάγματος και από το **Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου ΑΡ.1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΣΔΑ)** όπως και από το **Άρθρο 17 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης** (βλ. **Κουτσελίνη** (ανωτέρω)).

"Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση με την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο, που αποτελούν μέρος του Ημεδαπού Δικαίου ως αποτέλεσμα του Περί της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (Κυρωτικός) Νόμου του 1962, (Ν.39/62), δεν επεκτείνουν το δικαίωμα ιδιοκτησίας όπως κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα ούτε επαυξάνουν το περιεχόμενό του. Οι σχετικές Διατάξεις του Πρωτοκόλλου ταυτίζονται στην ουσία, με εκείνες του Άρθρου 23.1 του Συντάγματος. (βλ. Άρθρο 1 Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, Κυρωτικός Νόμος Ν.39/62)" (βλ. **Δημητριάδη** (ανωτέρω))

Το **Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1** προνοεί ότι:

"Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law."

(η υπογράμμιση είναι δική μου)

Το ΔΕΚ/ΔΕΕ δέχεται ότι το Κοινοτικό/Ενωσιακό Δίκαιο προστατεύει την ιδιοκτησία και προβαίνει στο σχετικό έλεγχο των πράξεων των Κοινοτικών Οργάνων. (Βλ. ΔΕΚ 4/77, Nold, Σύλλ. 1974, 491(507), 44/79, Hauer, Σύλλ. 1979, 3727)

Ο Π.Δ. Δαγτόγλου στο σύγγραμμα του, *Σύνταγμα και Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα*, 4^η έκδοση 2012, σελ. 901 παράγρ. 1236 αναφέρει:

".....Δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι η ιδιοκτησία ως έννοια ή ως δικαίωμα, δεν είναι απεριορίστη. Μια έννοια είναι λογικώς πάντοτε οριστή, που σημαίνει πως έχει όρια.

Αλλά και ένα δικαίωμα έχει πάντοτε όρια που γίνονται σαφή κατά την άσκηση του. Εκτείνεται μόνο ως εκεί που (α) ορίζουν το Σύνταγμα και οι Νόμοι και αρχίζουν τα δικαιώματα τρίτων και (β) αρχίζει η απαγορευμένη κατάχρηση του δικαιώματος."

Το Σύνταγμα της Ελλάδος το 1975, ειδικά για την ιδιοκτησία προβλέπει επιπλέον το *Άρθρο 17 παράγρ. 1* "ότι "τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτών δεν μπορούν να ασκούνται εις βάρος του γενικού συμφέροντος. Όπως αναφέρεται από τον Δαγτόγλου (ανωτέρω). Η ρητή αυτή επιφύλαξη του γενικού συμφέροντος είναι νέα στη συνταγματική προστασία της ιδιοκτησίας και θεμελιώνει την κοινωνική δέσμευση της ιδιοκτησίας, από την οποία προκύπτουν

διάφοροι περιορισμοί.". Σημειώνεται ότι στο Σύνταγμα μας, Άρθρο 23 δεν περιέχεται τέτοιος ρητός περιορισμός.

Η Νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου, από τα πρώτα χρόνια της Δημοκρατίας, ενδιέτριψε επί του εξεταζόμενου θέματος και καθόρισε τα όρια του δικαιώματος ιδιοκτησίας, όπως αυτό καθορίζεται στο Άρθρο 23.

Στην *Holy See of Kitium of Limassol and The Municipal Council of Limassol*

Appl. No. 1/60 ημερ. 2.3.1961, (R.S.CC.15) λέχθηκαν τα ακόλουθα:

"(b) Paragraph 2 of Article 23 provides that no deprivation or restriction or limitation of any such right shall be made except as provided in the said Article and paragraph 3 thereof provides:

*"Restrictions or limitations which are absolutely [*28] necessary in the interest of the public safety or the public health or the public morals or the town and country planning or the development and utilization of any property to the promotion of the public benefit or for the protection of the rights of others may be imposed by law on the exercise of such right".*

It is noteworthy and significant that whereas "deprivation" is specifically mentioned in paragraph 2 in addition to "restriction or limitation" paragraph 3 provides only for "restrictions or limitations".

Στην *Evlogimenos and anothers v. The Republic of Cyprus through the District*

Lands Officer, Limassol, Case No. 57/61 ημερ. 12.12.1961:

"Further the Court in examining the provisions of Article 23 of the Constitution has proceeded on the well-settled principle that the right to property safeguarded by an Article such as this is not a right in abstracto but a right as defined and regulated by the law relating to civil law rights in property and the word "property" in paragraph 1 of Article 23 has to be understood and interpreted in this sense.

Paragraph 2 Article 23, in the opinion of the Court, protects the aforesaid right to property from deprivation or restriction or limitation effected in the interests of the State or public bodies and not merely under a law regulating civil law rights in property."

Εις την Nikos Kirzis and 2 others v. The Republic of Cyprus (1965) 3 A.A.Δ.

46:

"Paragraph 2 of Article 23 provides that no deprivation or restriction or limitation of any such right shall be made except as provided in the said Article, and paragraph 3 thereof provides, inter alia, that "Restrictions or limitations which are absolutely necessary in the interest of town and country planning or the development and utilization of any property to the promotion of the public benefit. maybe imposed by law on the exercise of such right".

As was pointed out by the Supreme Constitutional Court in the case of the Holy See of Kitium v. Municipal Council of Limassol, cited supra at p. 28, it is noteworthy and significant that whereas "deprivation" is specifically mentioned in paragraph 2 of Article 23 in addition to "restriction or limitation", paragraph 3 provides only for "restrictions or limitations".

Σειρά αποφάσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου ερμήνευσε το Άρθρο 23 του Συντάγματος. Από αυτή τη διαχρονική και δεσμευτική Νομολογία πηγάζουν τα ακόλουθα:

1. Το Άρθρο 23 κατοχυρώνει το δικαίωμα ιδιοκτησίας, ακίνητης και κινητής.
2. Περιορισμοί, όροι ή δέσμευση μπορούν να επιβληθούν μόνο σύμφωνα και για τους λόγους που αναφέρονται στην παράγρ. 3.

3. Στέρηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας δύναται να επιβληθεί μόνο με την απαλλοτρίωση ακίνητης ιδιοκτησίας ως προβλέπεται στην παράγρ. 4.
4. Περιορισμοί οδηγούν σε στέρηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας μόνο όταν καθιστούν την ιδιοκτησία αδρανή.
5. Όροι περιοριστικοί της χρήσης ιδιοκτησίας που αφήνουν άθικτο τον πυρήνα του δικαιώματος ιδιοκτησίας συνιστούν περιορισμό και όχι στέρηση.

(βλ. *Holly See of Kitium and Municipal Council, Limassol*, 1 R.S.C.C. 15, *Thymopoulos and others v. Municipal Committee of Nicosia* (1967) 3 C.L.R. 588, *Kirzis and 2 others v. The Republic of Cyprus* (1965) 3 C.L.R. 46, *Δημητριάδης κ.α. v. Υπουργικού Συμβουλίου* (1996) 3 A.A.Δ. 85, *Αντωνίου κ.α. v. Δημοκρατίας* (1990) 3 A.A.Δ. 3251, *Δήμος Στροβόλου v. Γιασεμίδου κ.α.* (1996) 3 A.A.Δ. 223, *Lanitis E.C. Estates Ltd κ.α. v. Δημοκρατίας* (1989) 3 A.A.Δ. 3257, *Ιερά Μητρόπολη Πάφου v. Aristo Developers Ltd* (2011) 1 A.A.Δ. 1377, *Ψάλτης κ.α. v. Κυπριακή Δημοκρατία* (2008) 3 A.A.Δ. 452, *Κυπριανού κ.α. v. Δημοκρατίας* (2003) 3 A.A.Δ. 8, *Κωνσταντίνου v. Δήμος Στροβόλου* (2012) 1 A.A.Δ. 1990, *Sofroniou and Others v. The Municipality of Nicosia and others* (1976) 3 C.L.R. 124, *Orphanides v. The Improvement Board of Ayios Dometios* (1979) 3 C.L.R. 466, *Θεοδούλου κ.α. v. Κυπριακής Δημοκρατίας* (1990) 3 A.A.Δ. 2806, *Σταυρίδη κ.α. v. Κυπριακή Δημοκρατία* (1992) 3 A.A.Δ. 303, *Ιωαννίδης v. A.H.K. κ.α.* (2007) 3 A.A.Δ. 233, *Συμεωνίδου v. Κυπριακή Δημοκρατία* (1991) 3 A.A.Δ. 137.)

Η Νομολογία, ως άνω, αποτελεί πηγή δικαίου και η δεσμευτικότητα των αποφάσεων του Ανωτάτου Δικαστηρίου είναι Συνταγματικά κατοχυρωμένη (βλ. Άρθρο 148 του Συντάγματος). Απόκλιση από προηγούμενη δεσμευτική νομολογία είναι δυνατή εάν δικαιολογείται. Στην *Μαυρογένης v. Βουλής των Αντιπροσώπων* (1996) 1 A.A.Δ. 315 τέθηκαν οι Αρχές πότε παρέχεται η δυνατότητα αυτή.

"ΠΟΤΕ ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΑΠΟΣΤΕΙ ΑΠΟ ΤΟ ΛΟ-ΓΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΑΠΟΦΑΣΗΣ;

Ο λόγος της δικαστικής απόφασης (ratio decidendi) είναι η αρχή δικαίου στην οποία θεμελιώνεται το αποτέλεσμα της απόφασης, σε αντίθεση με αυτό τούτο το αποτέλεσμα για το οποίο δημιουργείται δεδρασμένο (βλ.. Chancery Lane Safe Deposit eta v. I.R.C. [1966] 1 All. E.R. 1 (H.L.)· Ελευθερίου-Κάγκα v. Δημοκρατίας (Υπόθεση Αρ. 494/87-13.2.1989)).

Δεσμευτική είναι η αρχή δικαίου που στηρίζει άμεσα την απόφαση και είναι άρρηκτα συνυφασμένη με το αποτέλεσμα, σε αντίθεση με το μέρος του σκεπτικού, η ανάπτυξη του οποίου δεν είναι αντικειμενικά απαραίτητη για την απόφαση.

Η αρχή του δεσμευτικού προηγούμενου έχει ως άξονα τη δέσμευση που δημιουργεί προηγούμενη δικαστική απόφαση ως προς το ποίο είναι το δίκαιο σε συγκεκριμένο τομέα και το πεδίο εφαρμογής του. Με αυτή την έννοια, οι δικαστικές αποφάσεις αποτελούν πηγή δικαίου, γιατί σ' αυτές αναζητείται και προσδιορίζεται το ισχύον δίκαιο [βλ. O'Connell v. R. [1844] 11 Cl. & F. 155, στη σελ. 372, ως προς τις πηγές του αγγλικού δικαίου]. Στο αγγλικό δικαϊκό σύστημα, από το οποίο πηγάζει η αρχή του δεσμευτικού προηγούμενου, οι δικαστικές αποφάσεις διαδραμάτισαν εξέχοντα ρόλο στην αποτύπωση και διατύπωση του κοινού δικαίου, την ανάπτυξη, καθώς και την προσαρμογή των αρχών του αγγλικού δικαίου σε νέα κοινωνικά δεδομένα [βλ. μεταξύ άλλων, de Lasala v de Lasala [1979] 2 All ER 1146 (PC)]. Σημαίνοντα ρόλο διαδραματίζουν, επίσης, οι δικαστικές αποφάσεις στην ερμηνεία των νόμων και τον προσδιορισμό του πεδίου το οποίο καλύπτουν. Στον τομέα αυτό, ο ρόλος της δικαστικής απόφασης είναι περιορισμένος, γιατί, εξ αντικειμένου, επικεντρώνεται στην ερμηνεία των νόμων.

Ως προς το Σύνταγμα, αυθεντική πηγή για το περιεχόμενο του αποτελεί το κείμενο του. Τούτο, άλλωστε, επιβάλλεται και από τη συνταγματική επιταγή που καθιστά το Σύνταγμα τον υπέρτατο νόμο. Όπως χαρακτηριστικά λέχθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο των Ηνωμένων Πολιτειών στη St Joseph Stock Yards Co. v. U.S. [1936] 298 U.S. 38 [βλ. επίσης, Basu "COMMENTARY ON THE CONSTITUTION OF INDIA", ανωτέρω, σελ. 484]:-

"the ultimate touchstone of constitutionality is the Constitution itself and not what the Court may have said about it in any case;..."

Ελληνική μετάφραση: "Τελικά η λυδία λίθος για τη συνταγματικότητα είναι το ίδιο το Σύνταγμα και όχι εκείνο το οποίο μπορεί να έχει πει το Δικαστήριο αναφορικά με αυτό σε οποιαδήποτε υπόθεση;..."

*Μέχρι το 1966, προηγούμενες αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Αγγλίας, της Δικαστικής Επιτροπής της Βουλής των Λόρδων, ήταν δεσμευτικές, όχι μόνο για τα ιεραρχικά κατώτερα δικαστήρια, αλλά και για το ίδιο το τελικό Δικαστήριο της χώρας. Η αρχή αυτή εγκαταλείφθηκε το 1966 με τη Δήλωση Πρακτικής, η οποία περιέχεται στο **Note***

[1966] 3 All E.R. 77. Έκτοτε, η Δήλωση προσέλαβε μορφή αρχής δικαίου, με την υιοθέτηση της από τη Δικαστική Επιτροπή της Βουλής των Λόρδων στην άσκηση της δικαστικής λειτουργίας. Ο λόγος της εγκατάλειψης της αρχής της απόλυτης δέσμευσης, που ίσχυε μέχρι το 1966, προσδιορίζεται παραστατικά στην απόφαση **R. v. Shivpuri** [1986] 2 All ER 334, 345 (HL):-

"The 1966 Practice Statement is an effective abandonment of our pretention to infallibility."

Ελληνική μετάφραση: "Η Δήλωση Πρακτικής του 1966 συνιστά αποτελεσματική εγκατάλειψη της προσποίησης ότι είμαστε αλάθητοι."

Το Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου έχει επανειλημμένα αναγνωρίσει ότι παρέχεται δυνατότητα απόκλισης από προηγούμενες αποφάσεις του, όπου συντρέχουν, σε γενικές γραμμές, οι προϋποθέσεις που προσδιορίζονται στη **Νικολάου κ.α ν. Νικολάου και Άλλου** (Αρ. 2). Οι αρχές αυτές σκιαγραφήθηκαν στη **Republic v. Demetriades (1977) 3 C.L.R. 213**, και έτυχαν αναγνώρισης και εφαρμογής έκτοτε σε μεταγενέστερες δικαστικές αποφάσεις.

Δεν είναι τυχαίο ότι οι αποφάσεις που άπτονται του δικαστικού προηγούμενου αφορούν κυρίως θέματα ερμηνείας του Συντάγματος και συνταγματικότητας νόμων. Το κείμενο του Συντάγματος και οι αρχές στις οποίες θεμελιώνεται, αποτελούν τον αυθεντικό οδηγό για την κρίση της συνταγματικότητας νόμων.

Στη **Δημοκρατία ν. Θαλασσινού (1991) 3 A.A.A. 203**, η Ολομέλεια του Ανωτάτου Δικαστηρίου ανέτρεψε προηγούμενη απόφαση της αναφορικά με την ερμηνεία και εφαρμογή του Άρθρου 146.5 του Συντάγματος.

Στην **Kyriacou v. Minister of Interior (1988) 3 C.L.R. 643** (απόφαση πλειοψηφίας), το Ανώτατο Δικαστήριο αποφάσισε ότι το Άρθρο 146.5 του Συντάγματος καθιστά μη συμμόρφωση με δικαστική απόφαση, που εκδίδεται στο πεδίο της αναθεωρητικής δικαιοδοσίας, πράξη καταφρόνησης του δικαστηρίου υποκείμενης σε τιμωρία, βάσει του Άρθρου 150 του Συντάγματος (βλ. επίσης, **Republic v. Nissiotou (1985) 3 C.L.R. 1335**).

Στη **Θαλασσινός η Kyriacou** κρίθηκε εσφαλμένη. Η διαπίστωση αυτή κρίθηκε ότι παρείχε έρεισμα στο Δικαστήριο να αποστεί από το λόγο της. Η απόκλιση από το λόγο της **Kyriacou** διατυπώθηκε με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο:-

"Εγκαταλείπουμε τα αποφασισθέντα και αφιστάμεθα από αυτά γιατί το θεωρούμε ορθό και επιβεβλημένο να το πράξουμε χάριν της προσήλωσης στην ερμηνεία των συνταγματικών και νομοθετικών κειμένων που ένα δικαστήριο πρέπει να έχει στην άσκηση της ερμηνευτικής του εξουσίας των "νομοθετημάτων και όχι της συμπλήρωσης των."

Στη **Νικολάου** και οι δέκα Δικαστές του Ανωτάτου Δικαστηρίου, που απάρτιζαν την Ολομέλεια στην υπόθεση εκείνη, ήταν ομόφωνοι ως προς την ευχέρεια απόκλισης από το λόγο προηγούμενης απόφασης του δικαστηρίου, σε σχέση με την ερμηνεία και εφαρμογή του Συντάγματος, στο πλαίσιο του δικαίου της ανάγκης. Οι πέντε από τους δέκα Δικαστές, η απόφαση των οποίων καθόρισε το αποτέλεσμα της Νικολάου με βάση το τεκμήριο της συνταγματικότητας νόμου, απέκλιναν από το λόγο της προηγούμενης απόφασης της Ολομέλειας στην **President of the Republic v. House of R 'ntatives (1986) 3 C.L.R. 1439**. Ως προς τη δυνατότητα ανατροπής προηγούμενης απόφασης σε θέματα συνταγματικού δικαίου, έκριναν ότι η ευχέρεια η οποία παρέχεται είναι, όπως και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, μεγαλύτερη.

Στην πρόσφατη απόφαση της Ολομέλειας - **Δημοκρατία v. Γιάλλουρου κ.ά. (1995) 3 A.A.A. 363**, το Δικαστήριο απέστη από την απόφαση της Ολομέλειας στη **Republic v. Christoudia (1988) 3 C.L.R. 2622**, επειδή έκρινε ότι η αρχή δικαίου στην οποία είχε θεμελιωθεί ήταν εσφαλμένη. Το ακόλουθο απόσπασμα καθορίζει το αιτιολογικό της απόκλισης και την ευχέρεια που παρέχεται για απομάκρυνση από προηγούμενη απόφαση, οποτεδήποτε ο λόγος της συγκρούεται με συνταγματική αρχή:-

"Η απόκλιση ή απομάκρυνση από προηγούμενη δικαστική απόφαση δικαιολογείται οποτεδήποτε διαπιστώνεται ότι η αρχή την οποία ενσωματώνει είναι εσφαλμένη. Η ελευθερία είναι αναμφιβόλως μεγαλύτερη οποτεδήποτε προηγούμενη δικαστική απόφαση συγκρούεται με θεμελιακή συνταγματική αρχή, όπως η διάκριση των Εξουσιών."

Είναι αυτονόητο ότι το δικαστήριο αντιμετωπίζει με επιφύλαξη το ενδεχόμενο ανατροπής πρόσφατης απόφασης. Όμως, η όποια διστακτικότητα υποχωρεί, εφόσον διαπιστωθεί ότι η αρχή δικαίου, την οποία ενσωματώνει, είναι αδιαμφισβήτητα εσφαλμένη.

Στη **Shivpuri**, ανωτέρω, η Δικαστική Επιτροπή της Βουλής των Λόρδων ανέτρεψε προηγούμενη απόφαση της η οποία εκδόθηκε μόλις ένα χρόνο νωρίτερα - στην **Anderton v. Ryan [1985] 2 All ER 355**. Το ακόλουθο απόσπασμα από την απόφαση του Λόρδου Καγκελάριου Hailsham διατυπώνει την προσοχή με την οποία το Δικαστήριο αντιμετωπίζει το ενδεχόμενο ανατροπής πρόσφατης απόφασης, αλλά και την υποχρέωση να το πράξει, εφόσον καταφαίνεται ότι αυτή είναι εσφαλμένη:-

"Quite clearly a departure from recent decisions by means of the 1966 Practice Statement has dangers of its own which are too obvious to need elaboration. But there is obviously much to be said for the view about to be expressed by my noble and learned friend that 'if a serious error embodied in a decision of this House has distorted the law, the sooner it is corrected the better'."

Ελληνική μετάφραση: "Εμφανώς απόκλιση από πρόσφατες αποφάσεις βάσει της Δήλωσης Πρακτικής του 1966 ενέχει κινδύνους οι οποίοι είναι πασιφανείς ώστε να μην παρίσταται ανάγκη να επεξηγηθούν. Αλλά υπάρχει ισχυρό έρεισμα για την άποψη η οποία πρόκειται να εκφραστεί από τον ευγενή και ευπαί-δευτο συνάδελφο μου ότι 'εάν σοβαρό σφάλμα το οποίο εμπεριέχεται σε απόφαση δικαστηρίου έχει διαστρέψει το δίκαιο, όσο πιο γρήγορα διορθωθεί τόσο το καλύτερο'".

Ο Δικαστής στον οποίο αναφέρεται ο Λόρδος Hailsham είναι ο Λόρδος Bridge, οι απόψεις του οποίου υιοθετήθηκαν από όλα τα Μέλη του Δικαστηρίου.

Η ευχέρεια απόκλισης από προηγούμενη δικαστική απόφαση δεν εξασθενεί τη σημασία του δικαστικού προηγούμενου και δεν αναιρεί, γενικά, την ισχύ του. Όπως παρατηρεί ο Δικαστής Cardozo στο Σύγγραμμα του "The Nature of the Judicial Process", σελ. 127428,

"The quality of law is not withdrawn from all precedents, however well established, because courts some times exercise the privilege of overruling their own decisions."

Ελληνική μετάφραση: *"Η ποιότητα του δικαίου δεν αφαιρείται απ' όλα τα δικαστικά προηγούμενα, καλά θεμελιωμένα όσο κι αν είναι, γιατί τα δικαστήρια ενίοτε ασκούν το προνόμιο ανατροπής προηγούμενων αποφάσεων τους."*

*Κρίνουμε ότι παρέχεται η δυνατότητα ανατροπής προηγούμενης δικαστικής απόφασης, μέσα στο πνεύμα και για τους λόγους που εκτίθενται στο απόσπασμα από τη **Νικολάου** το οποίο έχει παρατεθεί στην απόφαση μας. Στην κρίση της συνταγματικότητας νόμων, η διαπίστωση σφάλματος σε προηγούμενη απόφαση μπορεί να διαπιστωθεί ευχερέστερα, εφόσον οι πρόνοιες του Συντάγματος αποτελούν σταθερή βάση για την αντικειμενική διαπίστωση σφάλματος σε προηγούμενη απόφαση.*

Εφόσον διαπιστώνεται ότι προηγούμενη δικαστική απόφαση είναι αδιαμφισβήτητα εσφαλμένη, δικαιολογείται η ανατροπή της και η απόκλιση από το λόγο της. Το σφάλμα πρέπει να έχει αντικειμενική υπόσταση και να καταφαίνεται ως αυταπόδεικτο. Αν χωρούν περισσότερες της μιας άποψης, ως προς την ύπαρξη αρχής δικαίου την οποία ενσωματώνει, το σφάλμα δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως αναντίλεκτο, ώστε να παράσχει βάση για την ανατροπή προηγούμενης απόφασης."

Στην παρούσα υπόθεση δεν ζητήθηκε απόκλιση αλλά ούτε κρίνεται ότι ενυπάρχει λόγος απόκλισης από την προηγούμενη δεσμευτική νομολογία. Συνεπώς, η άνω νομολογία σε σχέση με το Άρθρο 23, είναι δεσμευτική και εξασφαλίζει την βεβαιότητα δικαίου. Παρόλα ταύτα ακολούθησε χρονικά η **Χαραλάμπους κ.α.** (ανωτέρω), η οποία δεν ευρίσκεται απόλυτα στην ίδια γραμμή των αποφάσεων που προηγήθηκαν. Η υπόθεση αφορούσε νομοθεσία με βάση την οποία θα αποκόπτετο κάθε μήνα από τις συντάξεις και ακαθάριστες απολαβές

αξιωματούχων και εργοδοτουμένων στο δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα ως έκτακτη εισφορά προς τη Δημοκρατία, ποσοστό των απολαβών ή της σύνταξης τους, το οποίο *προσδιοριζόταν* στο Νόμο. Μεταξύ άλλων εξέτασε και το θέμα κατά πόσο με το νόμο αυτό παραβιάζετο το Άρθρο 23 του Συντάγματος. Κρίθηκε ότι:

- (1) Ο Νόμος δεν ήταν φορολογικός, ειδικά για το Άρθρο 23, ως ήτο η εισήγηση της Δημοκρατίας.
- (2) Το δικαίωμα που προστατεύεται από το Άρθρο 23.1 του Συντάγματος δεν είναι απόλυτο, αλλά υπόκειται σε περιορισμούς οι οποίοι προβλέπονται στα υπόλοιπα εδάφια του Άρθρου και οι οποίοι θα πρέπει να είναι νόμιμοι.
- (3) Περιοριστικοί όροι στη χρήση ιδιοκτησίας οι οποίοι αφήνουν άθικτο τον πυρήνα του δικαιώματος ιδιοκτησίας, δεν συνιστούν στέρηση, αλλά περιορισμό. Περιορισμοί απολήγουν σε στέρηση μόνο όταν καθιστούν την ιδιοκτησία αδρανή.
- (4) Η αποκοπή από τους μισθούς εμπίπτει στο Άρθρο 3.3 του Συντάγματος καθότι οι πρόνοιες του αναφέρονται σε ακίνητη αλλά και σε κινητή ιδιοκτησία.
- (5) Η αποκοπή της έκτακτης εισφοράς από τους μισθούς και συντάξεις δεν μπορεί να δικαιολογηθεί δυνάμει του Άρθρου 23.3 του Συντάγματος για λόγους δημόσιας ωφέλειας το οποίο κατ' ισχυρισμό είναι συνυφασμένο με το δημόσιο συμφέρον της εξόδου του Κράτους από την οικονομική κρίση. Η περικοπή μισθών δεν μπορεί να συνδεθεί με τη δημόσια ωφέλεια εφόσον

το Άρθρο 23.3 συνδέει την προαγωγή της δημόσιας ωφέλειας, με την επιβολή όρων, δεσμεύσεων ή περιορισμών στην ιδιοκτησία για σκοπούς πολεοδομίας ή αναπτύξεως και χρησιμοποιώντας την ιδιοκτησία, κάτι που δεν ισχύει.

- (6) Αναφορικά με το "δικαίωμα σε μισθό, εκείνο που το Άρθρο 23 του Συντάγματος πρωτίστως στοχεύει να προστατεύσει, είναι την αυθαίρετη και χωρίς οποιαδήποτε νομοθετική ρύθμιση του πυρήνα του δικαιώματος σε μισθό ή την αυθαίρετη μείωση ουσιαστικά του μισθού".
- (7) Ο μισθός συνιστά ιδιοκτησιακό δικαίωμα και μπορεί να ενταχθεί στο Άρθρο 23 του Συντάγματος.
- (8) Το ιδιοκτησιακό αυτό δικαίωμα δεν εκτείνεται και σε δικαίωμα σε μισθό συγκεκριμένου ύψους και με αναφορά στην ***Koufakis v. Greece, Case No. 59142/00, ημερ. 20.9.2001 (ΕΔΑΔ)*** ότι το δικαίωμα ιδιοκτησίας δεν κατοχυρώνει δικαίωμα ορισμένου ύψους αποδοχών, εκτός αν συντρέχει περίπτωση "*διακινδυνεύσεως της αξιοπρεπούς διαβιώσεως*".
- (9) Η σχετικά μικρή μείωση του μισθού, δεν επηρεάζει καθόλου τον πυρήνα του δικαιώματος στο μισθό, το οποίο παραμένει άθικτο και καθόλου δεν αδρανοποιείται ώστε να συνιστά στέρηση εκτός των επιτρεπτών πλαισίων του Άρθρου 23 του Συντάγματος και επίσης λόγω του ότι η αποκοπή είναι μικρή, η οποία κυμαίνεται μεταξύ 1.5%-3.5% του ακαθάριστου μηνιαίου μισθού δεν είναι πληρωτέα αποζημίωση καθότι το δικαίωμα δεν αδρανοποιείται ή ουσιαστικά περιορίζεται.

- (10) Η επιβολή της σχετικά μικρής έκτακτης εισφοράς δικαιολογείται τόσο δυνάμει του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1, όσο και δυνάμει του Άρθρου 24, χωρίς να παραβιάζονται οι αυστηρότερες πρόνοιες του Άρθρου 23 οι οποίες θα πρέπει να ιδωθούν σε συνδυασμό με το Άρθρο 24 του Εντάλματος.

Με όλο το σεβασμό προς την άνω απόφαση, την οποία ακολουθεί και η πλειοψηφία στην παρούσα υπόθεση, δεν μπορώ να συμφωνήσω σε όλη την έκταση της για τους ακόλουθους λόγους:

1. Χωρίς να μου διαφεύγει η πρωτοτυπία του νομικού προβλήματος που είχε να επιλύσει, απέστη από την προηγούμενη διαχρονική δεσμευτική νομολογία η οποία με σαφήνεια ερμήνευσε τις πρόνοιες του Άρθρου 23(I)(2)(3) και (4), χωρίς να ζητηθεί αυτό από τους διαδίκους και χωρίς δικαιολογία της παρέκκλισης αυτής από την προηγούμενη νομολογία.
2. Θα έπρεπε πρωτίστως να αποφασισθεί κατά πόσο οι περικοπές από τον μισθό και συντάξεις ενέπιπταν ως "όρος, δέσμευση ή περιορισμός" όπως προβλέπεται από το εδάφιο (3) του Άρθρου 23. Ειδικότερα κατά πόσο οι περικοπές ήτο "απολύτως απαραίτητες προς το συμφέρον της δημόσιας ασφάλειας ή της δημόσιας υγείας ή των δημόσιων ηθών ή της πολεοδομίας ή της αναπτύξεως και χρησιμοποίησεως οιασδήποτε ιδιοκτησίας προς προαγωγή της δημόσιας ωφέλειας ή προς προστασίαν των δικαιωμάτων τρίτων". Δεν έπραξε αυτό και δεν ενέταξε τις αποκοπές σε κανένα από τους

πιο πάνω περιορισμούς. Αντίθετα, προχώρησε με το εσφαλμένο, κατά την κρίση μου, δεδομένο ότι αυτός είναι επιτρεπόμενος περιορισμός, να αναλύσει τα όρια/έκταση του δικαιώματος ιδιοκτησίας και εν συνεχεία να καταλήξει ότι το ιδιοκτησιακό δικαίωμα του Άρθρου 23 "δεν εκτείνεται σε δικαίωμα σε μισθό συγκεκριμένου ύψους". Με όλο το σεβασμό, με τον αντινομικό αυτό τρόπο, τοποθετήθηκε η άμαξα μπροστά από το άλογο.

3. Χρησιμοποιήθηκε ελληνική νομολογία και νομολογία του ΕΔΑΔ προκειμένου να δικαιολογηθούν οι αποκοπές παραγνωρίζοντας ότι

(α) το Ελληνικό Σύνταγμα, Άρθρο 17 ρητά προβλέπει ότι "*ιδιοκτησιακά δικαιώματα δεν μπορούν να ασκούνται εις βάρος του γενικού συμφέροντος*".

Ο Δαγτόγλου (ανωτέρω) σελ. 901 §1236, αναφέρει:

"Ειδικά για την ιδιοκτησία προβλέπει επιπλέον το Άρθρο 17 παρ. 1 ότι "τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτήν δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος". Η ρητή αυτή επιφύλαξη του γενικού συμφέροντος είναι νέα στη συνταγματική προστασία της ιδιοκτησίας στη χώρα μας και θεμελιώνει την κοινωνική δέσμευση της ιδιοκτησίας από την οποία προκύπτουν, όπως θα δούμε, διάφοροι περιορισμοί."

(β) Το Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου Αρ. 1 ρητά και πάλι προβλέπει τη δυνατότητα επιβολής περιορισμών για λόγους δημοσίου συμφέροντος (public interest).

Στο Σύνταγμα, Άρθρο 23, δεν προβλέπονται τέτοιοι περιορισμοί όπως στο Ελληνικό Σύνταγμα, Άρθρο 17.1 και Άρθρο 1 Πρωτόκολλο Αρ.1. Οι περιορισμοί και η στέρηση προβλέπονται ρητά και περιοριστικά στα εδάφια 3 και 4 του Άρθρου 23.

4. Χρησιμοποιείται η επιφύλαξη του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου Αρ.1, για τη δυνατότητα έκαστου Κράτους να θέτει σε ισχύ νόμους προς ρύθμιση της χρήσεως αγαθών για το *"δημόσιο συμφέρον ή την εξασφάλιση της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών"*. Όπως και το Άρθρο 24 του Συντάγματος προκειμένου να δικαιολογηθεί η σχετικά μικρή εισφορά, *"χωρίς να παραβιάζονται οι αυστηρότερες πρόνοιες του Άρθρου 23 του Συντάγματος"*.

Με όλο το σεβασμό και πάλι τα πιο πάνω παραβλέπουν ότι η οιαδήποτε αναφορά περί νόμου που προβλέπεται από την επιφύλαξη του Άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αρ. 1, τελεί υπό την προϋπόθεση ότι αυτοί δεν είναι αντίθετοι με το Σύνταγμα.

Περαιτέρω, ενώ στην ίδια απόφαση κρίνεται ότι ο κρινόμενος νόμος δεν είναι φορολογικός, εφόσον δεν φέρει τα χαρακτηριστικά φορολογικού νόμου, τότε πώς δικαιολογείται η επίκληση του Άρθρου 24 του Συντάγματος, το οποίο διασφαλίζει την συνεισφορά στα δημόσια βάρη διά καταβολής φόρου, τέλους ή εισφοράς;

5. Ακολούθησε μεταγενέστερη νομολογία, η υπόθεση **Μαρία Κουτσελίνη-Ιωαννίδου (ανωτέρω)**. Αφορούσε σύνταξη προσώπων που δικαιούνται σ' αυτή και διά νόμου επεβλήθη η "αναστολή" της καταβολής της, για την χρονική περίοδο που διαρκούσε η θητεία των προσώπων αυτών σε λειτούργημα, θέση ή αξίωμα που ανέλαβαν. Σε τέσσερις παραγράφους καθρεφτίζεται η όλη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου που ενδιαφέρει και επιλύει το εξεταζόμενο θέμα.

*"Περιορισμός, όμως, θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου μπορεί να γίνει μόνο για τους λόγους που καθορίζει το Σύνταγμα (Δέστε: **Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν. Βουλής των Αντιπροσώπων (2000) 3 ΑΑΔ 238**). Τέτοιος περιορισμός τίθεται με νόμο, εφόσον κρίνεται αναγκαίος, και στο βαθμό που η ανάγκη τον επιβάλλει (Δέστε: **Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν. Βουλής των Αντιπροσώπων (Αρ. 2) (1992) 3 ΑΑΔ 165**). Η ανάγκη που επιβάλλει τέτοιο περιορισμό πρέπει να είναι όχι μόνον υπαρκτή αλλά και να έχει το χαρακτήρα πιεστικής κοινωνικής ανάγκης. Μόνο η διαπίστωση της ύπαρξης τέτοιας ανάγκης και ο προσδιορισμός της φύσης της, μπορεί να δικαιολογήσει περιορισμό θεμελιώδους δικαιώματος του ανθρώπου (Δέστε: **Police v. Ekdotiki Eteria (1982) 2 CLR 63**). Η διαπίστωση της ανάγκης διαφαίνεται από τις πρόνοιες του Νόμου και την αιτιολογική του έκθεση.*

Στην προκειμένη περίπτωση, επομένως, θα πρέπει να αντιπαραβληθεί και να συγκριθεί η προαναφερόμενη πρόνοια του άρθρου 3(β) του Νόμου με το Άρθρο 23 του Συντάγματος. Το Άρθρο 23 του Συντάγματος παρέχει μεγαλύτερη προστασία από το άρθρο 1 του Πρώτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Ενώ το άρθρο 1 επιτρέπει τον περιορισμό περιουσιακού δικαιώματος, για λόγους δημόσιας ωφέλειας, το Άρθρο 23.3 του Συντάγματος δεν περιλαμβάνει το δημόσιο συμφέρον ή τη δημόσια ωφέλεια στους λόγους περιορισμού του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, που επιτρέπονται. Το Άρθρο 23.3 προνοεί ρητά ότι τέτοιοι περιορισμοί μπορούν να τεθούν μόνο για σκοπούς της δημόσιας ασφάλειας, της δημόσιας υγείας, των δημοσίων ηθών, της πολεοδομίας, της ανάπτυξης και χρησιμοποίησης ιδιοκτησίας προς προαγωγή της δημόσιας ωφέλειας και την προστασία των δικαιωμάτων τρίτων.

*Η πρόνοια του Άρθρου 23.3 ότι περιουσιακό δικαίωμα μπορεί να περιοριστεί δια νόμου, για σκοπούς ανάπτυξης και χρησιμοποίησης ιδιοκτησίας προς προαγωγή της δημόσιας ωφέλειας, δεν ταυτίζεται με τον περιορισμό περιουσιακού δικαιώματος για λόγους δημοσίου συμφέροντος. Είναι ένα πράγμα να περιορίζεται το ιδιοκτησιακό δικαίωμα κάποιου, για σκοπούς δημοσίου συμφέροντος (που δεν προνοείται στο Άρθρο 23) και άλλο πράγμα να περιορίζεται το δικαίωμα του, υπέρ της ανάπτυξης και χρησιμοποίησης της ιδιοκτησίας του, προς προαγωγή της δημόσιας ωφέλειας (που προνοείται) (Δέστε: **την***

απόφαση της πλειοψηφίας της Πλήρους Ολομέλειας στις Υποθέσεις 1480/11 κ.α., Γεώργιος Χαραλάμπους κ.α. ν. Δημοκρατίας, ημερ. 11.6.2014).

.....

Με τα προαναφερόμενα υπόψιν κρίνουμε ότι το άρθρο 3(β) του Νόμου καταστρατηγεί το Άρθρο 23 του Συντάγματος και επομένως είναι αντισυνταγματικό, επειδή με αυτό τίθεται, δια νόμου, ανεπίτρεπτος (δηλαδή μή προβλεπόμενος) περιορισμός σε περιουσιακό ή ιδιοκτησιακό δικαίωμα των αιτητών και συγκεκριμένα το συμβατικό, κεκτημένο και αποκρυσταλλωμένο δικαίωμα τους στη σύνταξη, το οποίο πηγάζει από συμπλήρωση υπηρεσίας σε συντάξιμη θέση. Ο περιορισμός που τέθηκε στο άρθρο 3(β) του Νόμου δεν είναι απαραίτητος, ούτε και δικαιολογείται, με βάση τους σκοπούς που ρητά προνοούνται στο Άρθρο 23.3 του Συντάγματος."

Στη *Δημοκρατία ν. Γιάλλουρου (1995) 3 A.A.A. 363* λέχθηκε αναφορικά με Δικαστική απόφαση που συγκρούεται με προγενέστερη και μεταγενέστερη της νομολογίας το ακόλουθο:

*"Επίσης, η **Christoudia** συγκρούεται με νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου, προγενέστερη και μεταγενέστερη της έκδοσής της, που αδυνατίζει εξ αντικειμένου τη νομολογιακή βαρύτητα του λόγου της, αφενός, και διευρύνει την ευχέρεια απομάκρυνσης από την αρχή που καθιερώνει, αφετέρου. Το κριτήριο επιλογής μεταξύ συγκρουόμενων αποφάσεων του δικαστηρίου είναι εκείνο της ορθότητας του λόγου τους, σύμφωνα με την κρίση του δικαστηρίου που είναι επιφορτισμένο με το έργο της νομολογιακής τους αξιολόγησης."*

Έχοντας υπόψιν τα πιο πάνω, έχω την ταπεινή άποψη ότι, η *Χαραλάμπους (ανωτέρω)* στο βαθμό που υποστηρίζει ότι οι αποκοπές από τους μισθούς και σύνταξη, δεν παραβιάζουν τις πρόνοιες του Άρθρου 23 του Συντάγματος δεν είναι ορθή για τους λόγους που έχω αναφέρει αλλά και διότι συγκρούεται με νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου, προγενέστερη και μεταγενέστερη της έκδοσης της ώστε να αδυνατίζει εξ αντικειμένου τη νομολογιακή βαρύτητα του λόγου της. Ως αποτέλεσμα, δικαιολογείται η μη εφαρμογή της και εφαρμογή

του λόγου της **Κουτσελίνη-Ιωαννίδου** (ανωτέρω) και της προγενέστερης νομολογίας που έθεσε τις ίδιες αρχές.

Παρενθετικά θα πρέπει να αναφερθεί ότι σε καμία περίπτωση δεν μπορούν οι αποκοπές και/ή εισφορά να "δικαιολογηθούν" υπό τον μανδύα του περιορισμού της "δημόσιας ωφέλειας". Το ακόλουθο απόσπασμα από την **Vassos Hjiioannou and Another v. The Republic of Cyprus (1983) 3 A.A.4. 536** δεν αφήνει κανένα περιθώριο.

"I fully agree with the conclusion reached by the learned trial Judge and with the reasons he gives on this issue. I wish also to refer to the following extract from the Greek Administrative Law, 4th Edition, Vol. Ill by Kyriacopoulos at pp. 373, 374, 375, where the learned author after considering the protection of the right to property which is safeguarded under the Constitution of Greece whereby the citizen cannot be deprived of his property except in the cases expressly provided by the Constitution, deals with such exceptions one of which is the '-existence of. Public benefit'".

"Α. Η ύπαρξις 'δημοσίας ωφελείας'. Η έννοια του όρου 'δημοσία ωφέλεια', ούσα άλλοτε περιορισμένη, επειδή άφεώρα, ιδίως, εις την αναγκαστικήν απαλλοτρίωσιν χάριν δημοσίων έργων (οδών, σιδηροδρόμων κ.ά.δ.), διηυρύνθη συν τω χρόνω, ούτως ώστε να είναι δυνατή η απαλλοτρίωσις και δι' άλλους σκοπούς. Η εν λόγω έννοια, εξελισσόμενη συν τη προόδω του πολιτισμού, καθίστα δυνατήν την ολονέν ευρύτεραν εξυπηρέτησιν των σκοπών, τους οποίους επιδιώκει εκάστοτε το κράτος, η, άλλως, που δημοσίου συμφέροντος.

Εις την τοιαύτην διά της εξελίξεως διεύρυνσιν της εννοίας της 'δημοσίας ωφελείας' οφείλεται ουχί μόνον η κατασκευή οχυρωματικών έργων και η στρώσις αμαξιτών οδών η σιδηροδρομικών γραμμών και η ανέγερσις δημοσίων κτιρίων αλλά και η εξυγίανση περιοχών, ο εξωραϊσμός πόλεων, η στέγασιν προσφύγων, η ανακάλυψιν αρχαιολογικών θησαυρών, η γεωργική αποκατάστασις ακτημόνων, η χρησιμοποίησις Ιαματικών πηγών, η αστική αποκατάστασις αναπήρων, η επέκτασις βιομηχανιών, η αναδάσωσις κ.ά. Υπό την ευηρυτάτην ταύτην έννοιαν ηρμήνευσε και η νομολογία τον όρον 'δημοσία ωφέλεια'.

Εκ των ανωτέρω ευνόητον αποβαίνει, ότι δεν είναι δυνατόν να καθορισθώσιν επακριβώς αι περιπτώσεις, καθ' ας δικαιολογείται απαλλοτρίωσις, του ημετέρου συντάγματος ουδενός περιέχοντος περιορισμού σχετικώς. Αρκεί ότι το δημόσιον συμφέρον απαιτεί εν δεδομένη τίνι περιπτώσει, την θυσίαν του ατομικού

δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Απαλλοτριώσεις χωρεί πάντοτε οπότεν αύτη υπαγορεύεται εκτινος πολιτειακού σκοπού, όστις ουδέποτε όμως επιτρέπεται να είναι οικονομικός, ήτοι ν' αποβλέπη εις το να προσπορίση εις τον υπέρ ου η απαλλοτριώσις πλείονα έσοδα. Δημοσία ωφέλεια δεν σημαίνει 'ωφέλεια του δημοσίου'".

("A. Existence of 'public benefit'. The meaning of the term 'public benefit' being formerly restricted, because it referred, especially, to the compulsory acquisition in favour of public works (streets, railways and others) was enlarged in the meantime, so that an acquisition will be possible for other purposes. The said meaning having been developed with the progress of civilization, makes possible the continually broader service of the objects which the State aims at the time, or, otherwise, of the public benefit.

In such, by progress enlarged meaning of 'public benefit' is not only possible the construction of fortification works and the laying of asphalted roads or railroad lines and the erection of public buildings; but also the sanitation of districts, the embellishment of towns, the sheltering of refugees, the discovery of archeological treasures, the agricultural re-establishment of the poor, the use of curative springs, the civil settlement of the invalid, the extension of industries, the reforestation and others. Under this enlarged meaning jurisprudence interpreted the term 'public benefit'

From the above it becomes obvious that it is not possible to fix precisely the cases in which acquisition is justifiable, our Constitution having no restriction on the matter. It is enough if the public interest demands in a given case, the sacrifice of the private interest of ownership. Acquisition is always possible when it is dictated by a purpose for the State, which is never allowed to be economic, that is to aim to get in addition for the one in whose favour the acquisition is, more assets. Public benefit does not mean 'benefit of the State' ").

Reference may also be made to the decision of the. Greek Council of State in Case 2034/52 where it was held that the housing of citizens devoid of home accommodation, is a purpose of public benefit.

(η υπογράμμιση είναι δική μου)

(βλ. επίσης **Lanitis E.C. Estates Ltd κ.α. ν. Δημοκρατία (1989) 3 A.A.Δ 3252, Σταυρίδη κ.α. ν. Δημοκρατία (1992) 3 A.A.Δ. 303, Χωματένος ν. Δήμος Ιδαλίου (2009) 3 A.A.Δ. 13)**

Στην **Δαγτόγλου** (ανωτέρω) **σελ. 909 §1243** αναφέρεται:

"Η απλή εξάλλου αύξηση των εσόδων ή της περιουσίας του κράτους ή η οποιαδήποτε κατασκευή κρατικού κτιρίου δεν εξυπηρετούν κατ' ανάγκη δημόσια ωφέλεια κατά την

*έννοια του Άρθρου 17 παρ.2. Δημόσια ωφέλεια δεν σημαίνει ωφέλεια του Δημόσιου
....."*

(α) Με τον Ν.192(Ι)/2011 επιβάλλεται παντελής στέρηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας σε "προσαυξήσεις" και "τιμαριθμικό επίδομα" και

(β) με τους Ν.168(Ι)/2012, Ν.131(Ι)/2013, Ν.94(Ι)/2018, και Ν.113(Ι)/2011 επιβάλλονται αποκοπές από "μισθούς" και "συντάξεις".

Έχοντας υπόψιν τη διαχρονική και δεσμευτική νομολογία και για τους λόγους που έχω εξηγήσει νωρίτερα, καταλήγω ότι η εξεταζόμενη νομοθεσία, **Νόμοι 192(Ι)/2011, Ν.168(Ι)/2012, Ν.131(Ι)/2013, Ν.94(Ι)/2018, και Ν.113(Ι)/2011** παραβιάζουν το δικαίωμα ιδιοκτησίας, όπως αυτό προστατεύεται από το Άρθρο 23 του Συντάγματος.

Σε σχέση με τις προδικαστικές ενστάσεις στις Εφέσεις αρ. 177/2018 και 77/2019 και αντέφεση στην Έφεση αρ. 76/2019, συμφωνώ με τα όσα εκτίθενται στην απόφαση Ναθαναήλ, Δ. και δεν έχω να προσθέσω οτιδήποτε άλλο.

Για όλους τους πιο πάνω λόγους θα απέρριπτα όλες τις Εφέσεις.

Λ. ΠΑΡΠΑΡΙΝΟΣ, Δ.

/γκ

Α Π Ο Φ Α Σ Η

ΛΙΑΤΣΟΣ, Δ.: Με τον προσήκοντα σεβασμό προς την άποψη της πλειοψηφίας, η ορθή, κατά την κρίση μου, προσέγγιση ως προς την αντίκριση και εφαρμογή του Άρθρου 23 του Συντάγματος, υπό το πρίσμα των δεδομένων των ενώπιών μας εφέσεων, αποτυπώνεται στην απόφαση του αδελφού Δικαστή Ναθαναήλ, το σχετικό σκεπτικό της οποίας και υιοθετώ.

Υποβοηθητική, προς κατανόηση και αντίληψη του ουσιαστικού περιεχομένου του υπό αναφορά Άρθρου και των απώτερων προεκτάσεών του, είναι η απόφαση της πλειοψηφίας της Ολομέλειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην υπόθεση **Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.ά ν. Δημοκρατίας κ.ά. (2014) 3 ΑΑΔ 361**, επί της οποίας εδράζονται οι προσβαλλόμενες αποφάσεις του Διοικητικού Δικαστηρίου.

Να υπομνησθεί, ως απόσταγμα της επί του θέματος νομολογίας μας, η υπερίσχυση του Άρθρου 23 έναντι του Άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

(ΕΣΔΑ), λόγω της αυξημένης προστασίας που αυτό παρέχει στο θεμελιώδες δικαίωμα της ιδιοκτησίας. Ως απόρροια, εφαρμογή έχει το ημεδαπό δίκαιο, ήτοι, εν προκειμένω, το Άρθρο 23 του Συντάγματος.

Μπορεί, επίσης, να αποτυπωθεί ως διαχρονική νομολογιακή προσέγγιση, ότι οι μισθοί και συντάξεις, συνιστούν ιδιοκτησιακό δικαίωμα, εν τη έννοια της κινητής ιδιοκτησίας του Άρθρου 23.1 του Συντάγματος και, συναφώς, ιδιοκτησιακό δικαίωμα το οποίο τυγχάνει προστασίας, κατά τα διαλαμβανόμενα στις υπόλοιπες πρόνοιες της ως άνω συνταγματικής διάταξης. Προστατεύονται, κατ' ανάλογο τρόπο, η προσαύξηση και το τιμαριθμικό, ως μέρος των απολαβών ενός υπαλλήλου, απολαβές οι οποίες, στις υπό κρίση εφέσεις, αποστερήθηκαν καθολικώς.

Καλά θεμελιωμένοι κανόνες ερμηνείας, υπαγορεύουν πως η έννοια και πρόθεση του συνταγματικού νομοθέτη θα πρέπει να διακριβώνεται από το ίδιο το λεκτικό του Συντάγματος. Χρυσός κανόνας ερμηνείας, είναι ότι οι λέξεις πρέπει να διαβάζονται με τη συνήθη, φυσική και γραμματική τους έννοια. Στις λέξεις,

μέσω των οποίων συντελείται η μεταβίβαση της σκέψης του νομοθέτη στη σκέψη του κάθε πολίτη, θα πρέπει να δίδεται η απλή γραμματική έννοια. Εάν αυτή είναι καθαρή και δεν καταλήγει σε άτοπα αποτελέσματα ή μεγάλες δυσχέρειες, δεν εγείρεται περαιτέρω ζήτημα ερμηνείας. Παρά το ότι το Σύνταγμα, ως θεμέλιος νόμος του Κράτους, δεν θα πρέπει να ερμηνεύεται με στενή, σχολαστική, έννοια, αλλά με ένα ευρύ και πιο φιλελεύθερο πνεύμα, δεν είναι επιτρεπτή στο Δικαστήριο η διεύρυνση ή διαφοροποίηση του λεκτικού του Συντάγματος επ' ονόματι του συμφέροντος οποιασδήποτε νομικής ή συνταγματικής θεωρίας ή ακόμα προς τον σκοπό κάλυψης παραλείψεων ή διόρθωσης υποτιθέμενων σφαλμάτων (**Χριστόφιας κ.ά. (1996) 3 ΑΑΔ 421, 448-454, Δ.Θ. Τσάτσος «Συνταγματικό Δίκαιο», τόμος Α, 1994, σελ. 260 και επ., H.M. Seervai “Constitutional Law of India”, 2^η έκδοση, σελ. 19).**

Υπό το φως των πιο πάνω και με δεδομένους τους περιορισμούς που είναι επιτρεπτοί στη βάση του Άρθρου 23, υπό τους όρους που η εν λόγω συνταγματική επιταγή επιβάλλει, ορθή ερμηνεία και εφαρμογή της επίδικης συνταγματικής

πρόνοιας επιτάσσει ομοιόμορφη αντίκριση όλων των συνταγματικά κατοχυρωμένων ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων και, βεβαίως, ισοβάθμια προστασία τους. Κατά προέκταση, στέρηση ή περιορισμός τους νοείται μόνο για τους προβαλλόμενους από το Άρθρο 23.3 λόγους.

Όπως και στην **Κουτσελίνη** (ανωτέρω), παρατηρείται και στις υπό εξέταση εφέσεις ανεπίτρεπτος περιορισμός ή στέρηση του δικαιώματος ιδιοκτησίας των εφεσιβλήτων, αφού η αποστέρηση δεν εδράζεται στους επιτρεπούς από το Άρθρο 23 λόγους.

Είναι απολύτως κατανοητή η ανάγκη που προέκυψε, υπό το φως των δεδομένων που επικρατούσαν κατά το χρόνο ψήφισης των επίδικων νομοθετημάτων, προς οικονομική εξυγίανση. Επιτακτική όμως ήταν και η υποχρέωση πλήρους ευθυγράμμισης με τις επιταγές του υπέρτατου νόμου του Κράτους. Είναι, άλλωστε, σε εποχές κρίσης που δοκιμάζονται οι αντοχές του Συντάγματος και είναι, ακριβώς, σε τέτοιες περιόδους που οι λεκτικές αναφορές των συνταγματικών επιταγών μετουσιώνονται σε αδιαπέραστη ασπίδα προστασίας

του πολίτη. Ως εκ τούτου, η όποια, μέσω νόμου, οικονομική ρύθμιση όφειλε να κινείται στα πλαίσια που ο θεμελιώδης νόμος της Πολιτείας καθορίζει, προς αποφυγή αντισυνταγματικής προσβολής των περιουσιακών δικαιωμάτων των πολιτών.

Καταληκτικά, θα απέρριπτα όλες τις εφέσεις, επικυρώνοντας την πρωτόδικη κρίση.

A.P. ΛΙΑΤΣΟΣ, Δ.

/ΣΦ

Α Π Ο Φ Α Σ Η

Γ.Ν. ΓΙΑΣΕΜΗΣ, Δ.:

Εισαγωγή - Κατάσταση της Οικονομίας - Νομοθετικά Μέτρα:

Η Κυπριακή Δημοκρατία, περί τις αρχές του 2011, βρέθηκε σε εξαιρετικά δύσκολη δημοσιονομική κατάσταση. Κατά τα αμέσως προηγούμενα έτη, υπήρξε μείωση των δημοσίων εσόδων και αύξηση των δημοσίων δαπανών της. Ως αποτέλεσμα, δημιουργήθηκε δημοσιονομικό έλλειμμα, το οποίο κυμάνθηκε σε ποσοστό πέραν του 3% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος, (Α.Ε.Π.), που η Ευρωπαϊκή Ένωση ορίζει ως αποδεκτό για τα κράτη μέλη της. Η περίοδος αυτή σημαδεύτηκε, επίσης, από υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητάς της, με αποτέλεσμα να καταστεί αδύνατος ο δανεισμός, ως πηγή άντλησης οικονομικών πόρων. Βρέθηκε, έτσι, σε ένα φαύλο κύκλο.

Ο κίνδυνος κήρυξης στάσης πληρωμών και η επιβολή κυρώσεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση, της οποίας η Κυπριακή Δημοκρατία είναι, από το 2004, μέλος και, από το 2008, μέλος

της Ζώνης του Ευρώ, ήταν, πλέον, ορατός. Ανέλαβαν, τότε, δράση τα αρμόδια Όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο τούτο, η τότε Κυβέρνηση υποχρεώθηκε στην υιοθέτηση συγκεκριμένης δημοσιονομικής πολιτικής, η στόχευση της οποίας ήταν ο περιορισμός των μισθών και των συντάξεων των εργοδοτούμενων και των συνταξιούχων, αντίστοιχα, του δημόσιου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Αυτά, αποδεδειγμένα, αποτελούσαν τη μεγαλύτερη κατηγορία δαπανών, με την οποία επιβαρυνόταν ο ετήσιος Προϋπολογισμός του Κράτους.

Ως εκ των ανωτέρω, στις 31.8.2011, εν μέσω της θερινής περιόδου, η Βουλή των Αντιπροσώπων συνήλθε εκτάκτως και ψήφισε τον *περί Έκτακτης Εισφοράς Αξιοματούχων, Εργοδοτούμενων και Συνταξιούχων της Κρατικής Υπηρεσίας και του Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα Νόμο του 2011, (Ν. 112(Ι)/2011)*, ο οποίος τέθηκε σε εφαρμογή την επομένη, 1.9.2011, με ισχύ δύο έτη, (*άρθρο 8*). Αυτός προέβλεπε για την αποκοπή από τις μηνιαίες ακαθάριστες απολαβές των

υπηρετούντων στο δημόσιο και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και από τις συντάξεις των συνταξιούχων που προέρχονταν από τους εν λόγω τομείς, αρχίζοντας από τα €1.501,00, ποσού ίσου με ποσοστό 1.5%, αυτού αυξανομένου κλιμακωτά, ανάλογα με την αύξηση των απολαβών και των συντάξεων των υπό αναφορά προσώπων, μέχρι ποσοστού 3.5%, ως έκτακτη εισφορά, προς όφελος της Δημοκρατίας, (*άρθρο 3*). Το μέτρο τούτο είχε κριθεί αναγκαίο, όπως αναφέρεται στο Προοίμιο του εν λόγω Νόμου, «*προς αποφυγή περαιτέρω επιδείνωσης της δημοσιονομικής κατάστασης*» της Δημοκρατίας.

Τα γεγονότα που οδήγησαν την οικονομία της Δημοκρατίας στην πιο πάνω δυσχερή κατάσταση και οι παρεμβάσεις των Οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που επέβαλαν τη λήψη διορθωτικών μέτρων παρατίθενται, με λεπτομέρεια, στην απόφαση της πλειοψηφίας στην υπόθεση *Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας (2014) 3 Α.Α.Δ. 175*, στις σελίδες 192 έως 201. Στην υπόθεση εκείνη, εξετάστηκε η συνταγματικότητα του πιο πάνω πρώτου, ουσιαστικά, νομοθετικού μέτρου, το οποίο είχε

ληφθεί για τον προαναφερθέντα σκοπό και για την εξυγίανση, γενικώς, των δημοσίων οικονομικών. Κρίθηκε ότι αυτό ενέπιπτε στις πρόνοιες, ειδικά, του *Άρθρου 23 του Συντάγματος*, (το *Άρθρο 23*), η, κατ' ισχυρισμό, παραβίαση του οποίου προβλήθηκε ως ο κύριος λόγος προς ακύρωση των προσβληθεισών, με τις εκεί προσφυγές, αποφάσεων.

Συγχρόνως, ή σε σύντομο, σχετικά, χρόνο από τη θέσπιση του πιο πάνω Νόμου, η Κυβέρνηση προώθησε τη λήψη και άλλων νομοθετικών μέτρων, για τον ίδιο, ακριβώς, σκοπό. Ψηφίστηκαν, λοιπόν, από τη Βουλή των Αντιπροσώπων και τέθηκαν σε ισχύ, μεταξύ άλλων, και οι ακόλουθοι Νόμοι:-

1. Ο *περί Συνταξιοδοτικών Ωφελημάτων Κρατικών Υπαλλήλων και Υπαλλήλων του Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα περιλαμβανομένων και των Αρχών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Διατάξεις Γενικής Εφαρμογής) Νόμος*

του 2011, (Ν. 113(Ι)/2011)⁵, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ από την 1.10.2011. Με το *άρθρο 4* αυτού, προβλέφθηκε:-

«4. Για σκοπούς διασφάλισης της βιωσιμότητας του Κυβερνητικού Σχεδίου Συντάξεων ή σχεδίου συντάξεων όμοιου με αυτό, ο εργοδότης, από την ημερομηνία έναρξης ισχύος του παρόντος Νόμου, αποκόπτει από τις μηνιαίες απολαβές κάθε υπαλλήλου, ποσό που αντιστοιχεί σε ποσοστό ίσο με 3% επί του μισθού του υπαλλήλου: ...»

2. Ο *περί της Μείωσης των Απολαβών και των Συντάξεων των Αξιωματούχων, Εργοδοτούμένων και Συνταξιούχων της Κρατικής Υπηρεσίας και του Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα Νόμος του 2012, (Ν. 168(Ι)/2012)*, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ στις 6.12.2012. Με το *άρθρο 3*, όπως αυτό είχε, αρχικά, προβλέφθηκε:-

«3. Ανεξάρτητα από τις διατάξεις οποιουδήποτε άλλου νόμου ή Κανονισμών ή διοικητικών ρυθμίσεων ή πρακτικών που ρυθμίζουν θέματα καταβολής απολαβών και σύνταξης, οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές

⁵ Ο Νόμος αυτός αντικαταστάθηκε από τον ομώνυμο Ν. 216(Ι)/2012, ο οποίος δημοσιεύτηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Δημοκρατίας στις 28.12.2012.

αξιοματούχων και εργοδοτουμένων και οι συντάξεις των συνταξιούχων, μειώνονται, ως ακολούθως:

(α) Οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή και η μηνιαία σύνταξη, που δεν υπερβαίνουν το ποσό των χιλίων ευρώ (€1.000,00), δεν μειώνονται κατά οποιοδήποτε ποσό·

(β) οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές ή και η μηνιαία σύνταξη που υπερβαίνουν το ποσό των χιλίων ευρώ (€1.000,00) μειώνονται κλιμακωτά ως ακολούθως: ...»

Στις *υποπαραγράφους (ι) έως (ν)* του υπό αναφορά άρθρου, οι ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές και οι μηνιαίες συντάξεις των επηρεαζομένων από τις πρόνοιες, ανωτέρω, κατατάσσονται, κατά ύψος ποσού, αρχίζοντας από τα €1.001,00, σε πέντε κλίμακες και επιβάλλεται μείωση ίση με ποσοστό από 6.5% μέχρι 12.5%, αναλόγως της κλίμακας. Στη συνέχεια, ο Νόμος αυτός υπέστη διάφορες τροποποιήσεις⁶, οι οποίες επέφεραν, σταδιακά, περαιτέρω μείωση, με αύξηση του ποσοστού της προβλεπόμενης αποκοπής σε κάθε κλίμακα από τις απολαβές και τις συντάξεις⁷

⁶ Βλέπε ομώνυμους τροποποιητικούς Νόμους: *N. 31(Ι)/2013, N. 152(Ι)/2013 και N. 94(Ι)/2018.*

⁷ Καθορίστηκε μείωση, με κατώτερο ποσοστό 3.8% επί ποσού ενός σεντ (€0.01) και άνω, αυξανόμενη, κλιμακωτά, μέχρι του ποσοστού 17.5% επί ποσού €4.001,00 και άνω.

και οι οποίες καθόρισαν, τελικώς, τη λήξη της ισχύος του την 1.1.2023.

3. Ο περί της μη Παραχώρησης Προσαυξήσεων και Τιμαριθμικών Αυξήσεων στους Μισθούς των Αξιωματούχων και Εργοδοτουμένων και στις Συντάξεις των Συνταξιούχων της Κρατικής Υπηρεσίας και του Ευρύτερου Δημόσιου Τομέα Νόμος του 2011, (Ν. 192(Ι)/2011), ο οποίος τέθηκε σε ισχύ την 1.1.2012, για περίοδο, αρχικά, είκοσι τεσσάρων (24) μηνών και, στη συνέχεια, για περίοδο μέχρι, το *άρθρο 3*, 31.12.2016 και, το *άρθρο 8*, 31.12.2015, (βλ. τον ομώνυμο τροποποιητικό Ν. 185(Ι)/2012). Με τα *άρθρα 3 και 8(1)*, προβλέφθηκαν:-

«3. Ανεξάρτητα από τις διατάξεις οποιουδήποτε άλλου νόμου ή Κανονισμών ή διοικητικών ρυθμίσεων ή πρακτικών που ρυθμίζουν θέματα καταβολής απολαβών και σύνταξης, κατά την περίοδο ισχύος του παρόντος Νόμου, οι μισθοί των αξιωματούχων και των εργοδοτουμένων παραμένουν στο ύψος της 31ης Δεκεμβρίου 2011 και, τηρουμένων των διατάξεων του

παρόντος Νόμου, η περίοδος από 1η Ιανουαρίου 2012 έως 31η Δεκεμβρίου 2013 δεν λαμβάνεται υπόψη για σκοπούς συμπλήρωσης της απαραίτητης υπηρεσίας για σκοπούς παραχώρησης προσαυξήσεων: ...»

«8. - (1) Ανεξάρτητα από τις διατάξεις οποιουδήποτε άλλου νόμου ή Κανονισμών ή διοικητικών ρυθμίσεων ή πρακτικών που ρυθμίζουν θέματα καταβολής απολαβών ή συντάξεων, το τιμαριθμικό επίδομα παραμένει σταθερό όπως ισχύει στις 31 Δεκεμβρίου, 2011 για σκοπούς υπολογισμού των απολαβών ή επιδομάτων ή άλλων οικονομικών ωφελημάτων αξιωματούχου ή εργοδοτουμένου ή της σύνταξης που χορηγείται σε συνταξιούχο, ή αναφορικά με αυτόν, για την περίοδο της ισχύος του παρόντος Νόμου.»

Συγκεκριμένα, με το *N. 113(I)/2011*, επιδιώχθηκε η διασφάλιση της «βιωσιμότητας του Κυβερνητικού Σχεδίου Συντάξεων», ενώ με το *N. 168(I)/2012* και το *N. 192(I)/2011* επιδιώχθηκε ο περιορισμός των δαπανών του δημόσιου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα, με στόχευση τη μείωση των απολαβών των αξιωματούχων και των εργοδοτουμένων και των συντάξεων των συνταξιούχων των τομέων αυτών. Εμφανώς, τα πιο πάνω μέτρα αφορούσαν τους «υπαλλήλους» ή τους «αξιωματούχους» και τους «εργοδοτουμένους» του δημόσιου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα (όροι όμοιας σημασίας, οι οποίοι

χρησιμοποιούνται, αντίστοιχα, στο *N. 113(I)/2011* και στους *N. 168(I)/2012* και *192(I)/2011*) και τους «συνταξιούχους» των εν λόγω τομέων.

Τα όσα, με λεπτομέρεια, αναφέρονται στην υπόθεση *Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας*, ανωτέρω, εντοπίζονται και στα έγγραφα που συνόδευσαν την ένσταση στην κάθε μια από τις προσφυγές στις οποίες αφορούν οι παρούσες εφέσεις. Αποτελούν κοινό τόπο για όλες και αυτός είναι ένας από τους λόγους για τον οποίο οι εφέσεις συνεκδικάστηκαν. Πλέον σημαντικό, όμως, είναι το γεγονός πως τα κοινά ζητήματα που εγείρονται στις υπό εξέταση εφέσεις, συνεπεία της εφαρμογής των προαναφερθέντων Νόμων, επιβάλλουν τον έλεγχο της νομιμότητας των σχετικών διατάξεών τους, αποκλειστικά, υπό το φως των προνοιών του *Άρθρου 23*.

Αποφάσεις Διοικητικού Δικαστηρίου - Εφέσεις:

Το Διοικητικό Δικαστήριο, ενώπιον του οποίου είχαν τεθεί, τελικώς, όλες οι προσφυγές, τις κατηγοριοποίησε και τις εξέτασε,

με αναφορά στο Νόμο και στη σχετική πρόνοια αυτού, δυνάμει της οποίας είχε ληφθεί, στην κάθε μια, η προσβληθείσα, προς ακύρωση, απόφαση. Τοιουτοτρόπως, με βάση τα επηρεασθέντα, κατ' ισχυρισμό, «ιδιοκτησιακά δικαιώματα», όπως τα χαρακτηρίζουν οι αιτητές, εφεσίβλητοι, τις κατέταξε σε πέντε κατηγορίες. Αυτές αφορούσαν περιπτώσεις στις οποίες προσβαλλόταν: (ι) Η αποκοπή από τις μηνιαίες απολαβές κάθε υπαλλήλου ποσού που αντιστοιχούσε σε ποσοστό 3% επί του μηνιαίου μισθού του, (*N. 113(I)/2011*), (ii) η αυξανόμενη, κλιμακωτά, μείωση των ακαθάριστων μηνιαίων απολαβών των αξιωματούχων και των εργοδοτούμενων, (iii) η αυξανόμενη, κλιμακωτά, μείωση της σύνταξης των συνταξιούχων, (*N. 168(I)/2012*), (iv) η μη παραχώρηση προσαύξησης σε σχέση προς τους μισθούς των αξιωματούχων και των εργοδοτούμενων και (v) η μη παραχώρηση τιμαριθμικού επιδόματος σε σχέση προς τους μισθούς των αξιωματούχων και των εργοδοτούμενων και σε σχέση προς τις συντάξεις των συνταξιούχων, (*N. 192(I)/2011*). Με τις υποθέσεις της κάθε κατηγορίας, επιζητείτο ο έλεγχος της νομιμότητας, ως άνω, του σχετικού με αυτή Νόμου.

Το Διοικητικό Δικαστήριο επικέντρωσε την προσοχή του στις περιπτώσεις των πιο πάνω κατηγοριών και τις εξέτασε υπό το φως της αντίστοιχης επιχειρηματολογίας των μερών, εκδίδοντας αριθμό αποφάσεων. Στο επίκεντρο όλων ήταν κατά πόσο το κάθε επηρεασθέν «ιδιοκτησιακό δικαίωμα» συνιστούσε, εν πρώτοις, ιδιοκτησιακό δικαίωμα εντός της εννοίας του *Άρθρου 23.1*. Αφού αποφάσισε ότι αυτή ήταν η περίπτωση, βασιζόμενο στις υποθέσεις *Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας* και *Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.ά. ν. Δημοκρατίας κ.ά. (2014) 3 Α.Α.Δ. 361*, έκρινε, εν τέλει, τους Νόμους, υπό το φως του *Άρθρου 23*, αντισυνταγματικούς. Συγκεκριμένα, διαπίστωσε ότι οι υπό εξέταση πρόνοιές τους δεν ενέπιπταν σε οποιαδήποτε από τις προβλεπόμενες στην *παράγραφο 3* αυτού περιπτώσεις, προς το συμφέρον των οποίων η άσκηση του εν λόγω δικαιώματος είναι δυνατό να υποβληθεί, διά νόμου, σε όρους, δεσμεύσεις ή περιορισμούς. Η κρίση, ανωτέρω, του Διοικητικού Δικαστηρίου προσβάλλεται με τις υπό εξέταση εφέσεις.

Κατά την ακρόαση των εφέσεων, η Δημοκρατία και οι λοιποί εφεσεύοντες, Αρχή Λιμένων Κύπρου και Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς Κύπρου, (οι εφεσεύοντες), υποστήριξαν ότι η εξέταση των υπό αναφορά νομοθετικών προνοιών, εξαιρουμένων των προνοιών του *N. 192(I)/2011*, σε σχέση με τις οποίες γίνεται λόγος σε μεταγενέστερο στάδιο, εντάσσεται στο πλαίσιο του *Άρθρου 23 του Συντάγματος*, το οποίο, όμως, κατά την εισήγησή τους, ουδόλως έχει παραβιαστεί. Βασίστηκαν, προς τούτο, στην υπόθεση *Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας*, στην οποία, κατά πλειοψηφία, αποφασίστηκε, με αναφορά, ειδικά, στο «μισθό», ότι το εν λόγω ιδιοκτησιακό δικαίωμα δεν εκτείνεται σε μισθό συγκεκριμένου ύψους. Η μείωση δε που είχε επιβληθεί στο μισθό, στην περίπτωση εκείνη, συνιστούσε περιορισμό του σχετικού δικαιώματος, ο οποίος άφηνε άθικτο τον πυρήνα του. Εισηγήθηκαν, τέλος, πως, κατά τον ίδιο τρόπο, πρέπει να αντιμετωπιστούν και οι περιπτώσεις στις οποίες αφορούν οι παρούσες εφέσεις. Ανάλογη είναι η θέση τους σε σχέση και με το ιδιοκτησιακό δικαίωμα της σύνταξης. Όσον αφορά την υπόθεση *Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.ά. ν. Δημοκρατίας*

κ.ά., ανωτέρω, υποστήριξαν ότι αυτή διακρίνεται, στη βάση της ιδιαιτερότητας των γεγονότων της, και, συνεπώς, δεν τυγχάνει εφαρμογής. Σε εκείνην την υπόθεση, διαπιστώθηκε ότι είχε επιβληθεί «*ανεπίτρεπτος (δηλαδή μη προβλεπόμενος) περιορισμός*» στο ιδιοκτησιακό δικαίωμα της σύνταξης, κατά παράβαση του *Άρθρου 23*.

Εκ μέρους των εφεσιβλήτων, υποστηρίχθηκε ότι η κρίση, ανωτέρω, του Διοικητικού Δικαστηρίου είναι νομικά ορθή. Είναι η θέση τους, κυρίως, ότι, με τις συγκεκριμένες νομοθετικές πρόνοιες, επηρεάστηκαν δυσμενώς δικαιώματά τους, τα οποία αποτελούν ιδιοκτησία, τυγχάνουσα προστασίας δυνάμει των προνοιών του *Άρθρου 23*. Οι περιορισμοί δε που επέβαλαν σε αυτά οι σχετικές νομοθετικές πρόνοιες, ουσιαστικά, συνιστούσαν παραβίαση του εν λόγω Άρθρου, η οποία δεν ενέπιπτε στους λόγους της *παραγράφου 3*, ενώ, συγχρόνως, έθετε σε κίνδυνο την αξιοπρεπή διαβίωσή τους.

Άρθρο 23.1 του Συντάγματος - Το Δικαίωμα της Ιδιοκτησίας:

Στο επίκεντρο, λοιπόν, της συζήτησης που ακολουθεί είναι ο έλεγχος της νομιμότητας, στο ύψιστο επίπεδο, ήτοι αυτό του Συντάγματος, των προνοιών των Νόμων που εξετάστηκαν πρωτοδίκως, υπό το φως, ειδικά, συγκεκριμένων, πλέον, προνοιών του *Άρθρου 23* και, δη, αυτών των *παραγράφων 1, 2 και 3*. Οι πρόνοιες των εν λόγω παραγράφων, όπως θα εξηγηθεί σε μεταγενέστερο στάδιο, αναμφίβολα, επιτρέπουν την εφαρμογή τους στα γεγονότα των, πρωτοδίκως, εξετασθεισών υποθέσεων. Αναφέρεται δε, εξ αρχής, ότι τα γεγονότα αυτά εξετάζονται, αποκλειστικά, με αναφορά στις πρόνοιες των πιο πάνω παραγράφων του *Άρθρου 23*.

Ειδικότερα, το *Άρθρο 23.1⁸* καθιερώνει στην κυπριακή έννομη τάξη ένα από τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, αυτό της ιδιοκτησίας, που προβλέπεται στο *Μέρος II του Συντάγματος*, κατά το πρότυπο της *Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, (η «Ε.Σ.Δ.Α.»),

⁸ «1. Έκαστος, μόνος ή από κοινού μετ' άλλων, έχει το δικαίωμα να αποκτά, να είναι κύριος, να κατέχει, απολαύη ή διαθέτη οιαδήποτε κινητήν ή ακίνητον ιδιοκτησίαν και δικαιούται να απαιτή τον σεβασμόν του τοιούτου δικαιώματος αυτού. ...»

αυτής τελούσης, ήδη, σε ισχύ κατά την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, το 1960. Στην υπόθεση *Δημητριάδης κ.ά. ν. Υπουργ. Συμβουλίου κ.ά. (1996) 3 Α.Α.Δ. 85*, παρατηρείται ότι το *Άρθρο 23.1*, ουσιαστικά, ταυτίζεται με το *Άρθρο 1⁹ του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α.*, (το «*Άρθρο 1 του Π.Π.Π.*»). Συγκεκριμένα, στη σελίδα 100, αναφέρεται ότι οι πρόνοιες της Ε.Σ.Δ.Α. και του *Αρθρου 1 του Π.Π.Π.*: «... δεν επεκτείνουν το δικαίωμα ιδιοκτησίας όπως κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα, ούτε επαυξάνουν το περιεχόμενό του. Οι σχετικές διατάξεις του Πρωτοκόλλου ταυτίζονται, στην ουσία, με εκείνες του *Αρθρου 23.1 του Συντάγματος.*» Ως εκ της διαπίστωσης, ανωτέρω, είναι προφανές ότι πρέπει να δίδεται προβάδισμα στο *Άρθρο 23 του Συντάγματος* έναντι του *Αρθρου 1 του Π.Π.Π.*, κατ' εφαρμογή της σχετικής προς τούτο πρόνοιας του *Αρθρου 53¹⁰ της Ε.Σ.Δ.Α.*· πόσο μάλλον, δεδομένων των λεπτομερών προνοιών του *Αρθρου 23*.

⁹ «Παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. ...»

¹⁰ «53. Ουδεμία των διατάξεων της παρούσης Συμβάσεως δύναται να ερμηνευθεί ως περιορίζουσα ή αναιρούσα τα δικαιώματα του ανθρώπου και θεμελιώδεις ελευθερίας τα οποία τυχόν αναγνωρίζονται συμφώνως προς τους νόμους οιοδήποτε των συμβαλλομένων μερών ή προς πάσαν άλλην Σύμβασιν την οποίαν ταύτα έχουν υπογράψει.»

Ομιλώντας για την Ε.Σ.Δ.Α., στο βαθμό που πρόνοιές της είναι ίδιες με πρόνοιες του *Μέρους II του Συντάγματος, «Περί των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων και Ελευθεριών»*, είναι σύνηθες τα κυπριακά Δικαστήρια να καταφεύγουν, προς βοήθειά τους, σε αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, (Ε.Δ.Α.Δ.), και, ενίοτε, να υιοθετούν ερμηνείες που έχουν δοθεί σε αυτές από το εν λόγω Δικαστήριο. Η πρακτική αυτή, παρεμπιπτόντως, δεν εφαρμόζεται, όταν διαπιστώνεται ότι κάτι τέτοιο δεν είναι νομικά επιτρεπτό, δεδομένης της ύπαρξης σαφούς διαφορετικής πρόνοιας στο αντίστοιχο άρθρο του Συντάγματος, (βλ. *The Attorney-General and Andreas C. Afamis 1 R.S.C.C. 121*).

Όσον αφορά τα υπό εξέταση ζητήματα, η έννοια της «κινητής» ιδιοκτησίας, που εδώ, ειδικά, ενδιαφέρει, δεν περιορίζεται μόνο στα υλικά αγαθά, αλλά περιλαμβάνει και ό,τι αναγνωρίζεται από το δίκαιο ως «κεκτημένο οικονομικό συμφέρον». Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν υφιστάμενα

αγώγιμα δικαιώματα, οπωσδήποτε, αλλά και αγώγιμα δικαιώματα, για τα οποία υπάρχει, στον παρόντα χρόνο, νόμιμη προσδοκία, με βάση το ισχύον δίκαιο, ότι τούτα μπορεί να ικανοποιηθούν δικαστικά. Πρόκειται για τις αρχές οι οποίες διατυπώθηκαν, μεταξύ άλλων, στις υποθέσεις *Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium, Application no. 17849/1991, 20.11.1995*, παράγραφο 33, *Zelca and Others v. Romania, Application no 65161/2010, 6.9.2011*, παράγραφο 18, και *Richardson v. The United Kingdom, Application no 26252/2008, 10.4.2012*, παράγραφο 17, προς το σκοπό διαπίστωσης του κατά πόσο ένα διεκδικούμενο αγώγιμο δικαίωμα αποτελεί ιδιοκτησία, ώστε αυτό να τυγχάνει προστασίας δυνάμει του Άρθρου 1 του Π.Π.Π. και, αναλόγως, δυνάμει του Άρθρου 23.1 του Συντάγματος.

Μισθοί και Συντάξεις:

Στην τελευταία, ανωτέρω, κατηγορία της κινητής ιδιοκτησίας, εμπίπτουν, σύμφωνα με σχετική νομολογία, οι απολαβές, υπό μορφή μηνιαίου μισθού, υπαλλήλου εργαζομένου στο δημόσιο

και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Συγκεκριμένα, ο μισθός αυτός χαρακτηρίζεται ως «αναφαίρετο δημόσιο δικαίωμα», (βλ. *Τσικουρήs ν. Αρχήs Λιμένων Κύπρου (1990) 3 Α.Α.Δ. 4417, Παπαγιώργηs ν. Α.Η.Κ. (1996) 3 Α.Α.Δ. 563, Λεοντίου ν. Δημοκρατίας (1997) 3 Α.Α.Δ. 70, ΑΗΚ ν. Φιλιαστίδη (2003) 3 Α.Α.Δ. 342 και Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας*). Στην ίδια κατηγορία, αναγνωρίζεται ότι εμπίπτουν και τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα αφυπηρετήσαντος από τους προαναφερθέντες εργασιακούς τομείς υπαλλήλους, (βλ. *Παύλου ν. Δημοκρατίας (2009) 3 Α.Α.Δ. 584, Φιλίππου κ.ά. ν. Δημοκρατίας κ.ά. (2010) 3 Α.Α.Δ. 241 και Κουτσελίνη-Ιωαννίδου κ.ά. ν. Δημοκρατίας κ.ά.*).

Στο σημείο αυτό, δεδομένων των πιο πάνω διαπιστώσεων, είναι ορθό να λεχθεί πως, εν πάση περιπτώσει, όλες οι πλευρές στις υπό εξέταση εφέσεις συμφωνούν, βασικά, ότι οι «ακαθάριστες μηνιαίες απολαβές», οι «μηνιαίες απολαβές», δηλαδή οι «μισθοί» και οι «συντάξεις», για τις οποίες γίνεται λόγος στις σχετικές διατάξεις των υπό αναφορά Νόμων, ως εκ

της φύσεώς τους, ανωτέρω, αποτελούν ιδιοκτησιακό δικαίωμα εντός της εννοίας του *Άρθρου 23.1* και τυγχάνουν προστασίας διά των υπολοίπων προνοιών του. Τέλος, σημειώνεται, συναφώς, πως, στην κάθε προσφυγή στην οποία τέθηκε, πρωτοδίκως, θέμα παραβίασης του *Άρθρου 23.1* σε σχέση με τα προαναφερθέντα δύο ιδιοκτησιακά δικαιώματα, με βάση το ισχύον δίκαιο, οι επηρεασθέντες μισθοί και συντάξεις είχαν, κατά το χρόνο εκείνο, καταστεί πληρωτέα.

Προσαύξηση και Τιμαριθμικό Επίδομα:

(α) Γενικά:

Τα πράγματα είναι, μάλλον, πιο περίπλοκα σε σχέση με την εφαρμογή των προνοιών των *άρθρων 3 και 8 του Ν. 192(Ι)/2011*. Οι εφεσεύοντες διαφωνούν ότι η προσαύξηση και το τιμαριθμικό επίδομα συνιστούν ιδιοκτησιακά δικαιώματα, όπως ήταν η διαπίστωση, σχετικά, του Διοικητικού Δικαστηρίου, με την κρίση του οποίου συμφωνούν οι επηρεαζόμενοι εφεσίβλητοι. Η ψήφιση του Νόμου, όπως αναφέρεται στο Προοίμιό του, κατέστη αναγκαία, για περιορισμό των δημοσίων δαπανών, «προς

αποφυγή περαιτέρω επιδείνωσης της δημοσιονομικής κατάστασης». Προστίθεται δε πως, για τον πιο πάνω σκοπό, κρίθηκε αναγκαίο «μεταξύ άλλων, όπως μη παραχωρηθούν προσαυξήσεις και τιμαριθμικές αυξήσεις στις απολαβές και στις συντάξεις» των επηρεαζομένων από τον εν λόγω Νόμο προσώπων. Ως αποτέλεσμα, με τα προαναφερθέντα άρθρα, έγινε πρόνοια να μην παραχωρηθούν σε σχέση προς τους μισθούς των αξιωματούχων και των εργοδοτούμενων στο δημόσιο και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα προσαυξήσεις και τιμαριθμικές αυξήσεις, καθώς, επίσης, τιμαριθμικές αυξήσεις σε σχέση προς τις συντάξεις των συνταξιούχων των εν λόγω τομέων, για την περίοδο μέχρι, όσον αφορά τις προσαυξήσεις, 31.12.2016 και, όσον αφορά τις τιμαριθμικές αυξήσεις, 31.12.2015.

Σύμφωνα με το *άρθρο 55(1) του περί Δημόσιας Υπηρεσίας Νόμου του 1990, (Ν. 1/1990)*, όπως αυτός έχει τροποποιηθεί: «Οι απολαβές υπαλλήλου περιλαμβάνουν το μισθό που καταβάλλεται σ' αυτόν με βάση τη μισθοδοτική κλίμακα ή τον πάγιο μισθό της θέσης του, όπως αυτός προνοείται στον

*Προϋπολογισμό, καθώς και οποιαδήποτε γενική αύξηση μισθών και το τιμαριθμικό επίδομα.» Από την πιο πάνω διάταξη, προκύπτει ότι η «προσαύξηση», σε αντίθεση με το «τιμαριθμικό επίδομα», δεν αποτελεί μέρος των απολαβών των εργοδοτούμενων στο δημόσιο τομέα. Βέβαια, η μη συμπερίληψή της στις «απολαβές» αφορά, μάλλον, στο πώς αντιμετωπίζεται το συγκεκριμένο ωφέλημα υπηρεσιακά ή και λογιστικά. Σε κάθε περίπτωση, τα εν λόγω ωφελήματα, όταν παραχωρηθούν και προστεθούν στο μισθό, αποτελούν μέρος αυτού και επιφέρουν την αύξησή του, αναλόγως. Κατά το χρόνο, όμως, που αφορά η διενεργούμενη εξέταση, συνεπεία των προνοιών των **άρθρων 3 και 8 του Ν. 192(Ι)/2011**, δεν παραχωρήθηκαν, γενικά, τέτοια ωφελήματα. Οι εφεσίβλητοι, οι οποίοι φέρεται να επηρεάστηκαν από την εφαρμογή των προνοιών των πιο πάνω άρθρων, εισηγήθηκαν ότι, ως αποτέλεσμα, παραβιάστηκε το δικαίωμά τους της ιδιοκτησίας, το οποίο κατοχυρώνεται με βάση το **Άρθρο 23.1.***

Το ερώτημα, επομένως, που τίθεται είναι κατά πόσο η «προσαύξηση» και το «τιμαριθμικό επίδομα», στα οποία γίνεται αναφορά στα προαναφερθέντα άρθρα, αποτελούν ιδιοκτησία εντός της εννοίας του *Άρθρου 23.1*. Τούτα, για να μπορούν να αναγνωριστούν ως «ιδιοκτησία», πρέπει να έχουν, ήδη, παραχωρηθεί, ή να είναι, οπωσδήποτε καταβλητέα, ή να υφίσταται σε σχέση προς αυτά απαίτηση, για την οποία, δύναμει του εφαρμοζομένου δικαίου, υπάρχει, κατά τον παρόντα χρόνο, νόμιμη προσδοκία δικαστικής ικανοποίησής της. Στην υπόθεση ***Zelca and Others v. Romania***, ανωτέρω, διαπιστώθηκε ότι οι διάφορες προσαυξήσεις, τις οποίες διεκδικούσαν οι αιτητές εκεί, δεν τύγγαναν σαφούς αναγνώρισης από το δίκαιο της χώρας τους, ήτοι της Ρουμανίας. Ως εκ τούτου, δε συνιστούσαν ιδιοκτησιακό δικαίωμα εντός της έννοιας του *Άρθρου 1 του Π.Π.Π.*, (βλ. παράγραφο 19). Για τον πιο πάνω σκοπό, είναι, λοιπόν, αναγκαίο να διαπιστωθεί η σημασία, κατά το νόμο, της «προσαύξησης» και του «τιμαριθμικού επιδόματος».

(β) Προσαύξηση:

Όπως έχει, ήδη, εξηγηθεί, η «προσαύξηση» δεν αναφέρεται στο *άρθρο 55(1) του Ν. 1/1990* ως μέρος των απολαβών των εργοδοτούμενων στο δημόσιο τομέα. Γίνεται αναφορά, πρώτη φορά, στον όρο αυτό στους *περί Δημόσιας Υπηρεσίας (Απολαβές, Επιδόματα και άλλα Οικονομικά Ωφελήματα των Δημοσίων Υπαλλήλων) Κανονισμούς του 1995, (Κ.Δ.Π. 175/1995¹¹)*, όπου εξηγείται, στον *Κ. 20*, ότι:-

«20. ‘Προσαύξηση’ είναι το καθορισμένο ποσό αύξησης που χορηγείται στον υπάλληλο, σύμφωνα με τους όρους υπηρεσίας του, μέχρι να φθάσει στο ανώτατο σημείο της κλίμακας της θέσης του, νοουμένου ότι ικανοποιούνται ορισμένες προϋποθέσεις.»

Οι προϋποθέσεις αυτές προνοούνται στους *Κ. 21 έως Κ. 30*, που ακολουθούν. Ενδεικτικές τούτων είναι οι πρόνοιες στον *Κ. 22(1)(2)(α)*, όπου προβλέπεται, στο βαθμό που, εδώ, ενδιαφέρει, ότι:-

¹¹ Εκδόθηκαν υπό του Υπουργικού Συμβουλίου, δυνάμει του *άρθρου 87 του Ν. 1/1990*.

«22. - (1) Εκτός αν διαφορετικά προνοείται στους Κανονισμούς αυτούς, για να δικαιούται υπάλληλος σε χορήγηση της ετήσιας προσαύξησης του θα πρέπει να συμπληρώσει δωδεκάμηνη υπηρεσία με πλήρεις απολαβές. ...

(2)(α) Βασική προϋπόθεση για χορήγηση προσαύξησης είναι η επαγγελματική επάρκεια, επιμέλεια και αφοσίωση του υπαλλήλου στην εκτέλεση των καθηκόντων του, καθώς και η ικανοποίηση των σχετικών με το διορισμό ή προαγωγή του προϋποθέσεων και όρων. ...»

Τέλος, σημειώνεται ότι οι όροι «απολαβές» και «προσαύξηση» ερμηνεύονται και στον υπό εξέταση **N.192(I)/2011** με την ίδια σημασία που τους δίδεται από τους **Κανονισμούς** που παρατίθενται πιο πάνω.

(γ) *Τιμαριθμικό Επίδομα:*

Όπως έχει ήδη διαπιστωθεί, σύμφωνα με το **άρθρο 55(1) του Ν. 1/1990**, στις «απολαβές», περιλαμβάνεται και το «τιμαριθμικό επίδομα». Στον **Κ. 31** των υπό αναφορά **Κανονισμών**, προβλέπεται ότι:-

«31. Στους υπαλλήλους καταβάλλεται τιμαριθμικό επίδομα σύμφωνα με τα ποσοστά και τους όρους που εγκρίνονται από καιρό σε καιρό με βάση το ύψος του τιμαριθμικού δείκτη.»

Στο ερμηνευτικό *άρθρο 2 του Ν. 192(Ι)/2011*, παρατίθεται η σημασία του εν λόγω όρου ως εξής:-

«‘τιμαριθμικό επίδομα’ σημαίνει το επίδομα που παραχωρείται επιπρόσθετα από τους βασικούς μισθούς και τις γενικές αυξήσεις και αναθεωρείται από καιρού σε καιρό με βάση τη διαφοροποίηση του τιμαριθμικού δείκτη, όπως ορίζεται με Εγκύκλιο του Υπουργείου Οικονομικών.»

Διασαφηνίζεται, έτσι, υπό ποιες προϋποθέσεις καταβάλλεται σε υπάλληλο «τιμαριθμικό επίδομα».

(δ) *Κατάληξη:*

Από τις πρόνοιες, ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι η «προσαύξηση» και το «τιμαριθμικό επίδομα» δεν καταβάλλονται, δικαιωματικά, αλλά καταβάλλονται μόνο εφόσον έχουν ικανοποιηθεί κάποιες προϋποθέσεις, διαφορετικές για το κάθε ένα από τα εν λόγω δύο οικονομικά ωφελήματα. Δεδομένων των

προνοιών που ρυθμίζουν τα σχετικά με την παραχώρηση της προσαύξησης, είναι πρόδηλο ότι αυτή, στην πραγματικότητα, αποτελεί στοιχείο το οποίο λαμβάνεται υπόψη στο πλαίσιο της μισθολογικής ανέλιξης κάθε υπαλλήλου, πορεία η οποία δεν είναι, εκ προοιμίου, βεβαία και ίδια για όλους τους υπαλλήλους. Όσον αφορά το «τιμαριθμικό επίδομα», τούτο παραχωρείται στη βάση διαφορετικών κριτηρίων, με σημαντικότερο την πορεία του τιμαριθμικού δείκτη, όπως αυτός διαφοροποιείται από καιρού εις καιρόν και ορίζεται από το Υπουργείο Οικονομικών.

Σημειώνεται πως ίδιες, ουσιαστικά, πρόνοιες, ως οι ανωτέρω, υιοθετούνται στους *περί Αρχής Λιμένων Κύπρου (Όροι Υπηρεσίας Υπαλλήλων), Κανονισμούς του 1997, (Κ.Δ.Π. 114/1997)*, (βλ. *Κ. 36*), καθώς, επίσης, στους *περί Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς Κύπρου (Όροι Υπηρεσίας Υπαλλήλων) Κανονισμούς του 2002, (Κ.Δ.Π. 315/2002)*, (βλ. *Κ. 51 και Κ. 52*). Επομένως, ό,τι αναφέρεται πιο πάνω για την «προσαύξηση» και το «τιμαριθμικό επίδομα» σε σχέση με τους εργοδοτούμενους στη Δημόσια Υπηρεσία ισχύει και στην περίπτωση των

εργοδοτούμενων στους προαναφερθέντες δύο εφεσείοντες Οργανισμούς.

Οι εφέσεις αρ. 75/2019, 80/2019 και 84/2019, που αφορούν στις περιπτώσεις, ανωτέρω, εξετάζουν την ορθότητα της κρίσης του Διοικητικού Δικαστηρίου σε σχέση με τη συνταγματικότητα των προνοιών των *άρθρων 3 και 8 του Ν. 192(I)/2011* και, δη, ότι η «προσαύξηση» και το «τιμαριθμικό επίδομα», αντίστοιχα, συνιστούν ιδιοκτησία εντός της εννοίας του *Άρθρου 23.1*. Το θέμα αυτό εξετάστηκε, με αναφορά σε όλες τις σχετικές προς τούτο προσφυγές. Στη βάση, λοιπόν, των προαναφερθέντων, διαπιστώνεται ότι η παραχώρηση της «προσαύξησης» και του «τιμαριθμικού επιδόματος» γίνεται υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στους πιο πάνω Κανονισμούς, στις οποίες παραπέμπει και ο *Ν. 192(I)/2011*. Αν, εν προκειμένω, οι προϋποθέσεις αυτές δεν έχουν ικανοποιηθεί, και δεν υπάρχουν αποδείξεις περί του αντιθέτου, η «προσαύξηση» και το «τιμαριθμικό επίδομα» δεν έχουν καταστεί πληρωτέα. Επομένως, δεν μπορεί να καταστούν και αντικείμενο απαίτησης

δικαστικώς. Επιπρόσθετα, στις εν λόγω περιπτώσεις, δεν τίθεται θέμα ύπαρξης, κατά τον παρόντα χρόνο, νόμιμης προσδοκίας για επιτυχή διεκδίκησή τους στο μέλλον, διά της δικαστικής οδού. Εν ολίγοις, η «προσαύξηση» και το «τιμαριθμικό επίδομα», με δεδομένους τους όρους που τίθενται για την παραχώρησή τους, όπως αυτοί εξηγούνται πιο πάνω, δε συνιστούν ιδιοκτησιακό δικαίωμα εντός της εννοίας του *Άρθρου 23.1*. Ως εκ τούτου, οι υπό αναφορά εφέσεις επιτυγχάνουν, οι δε πρωτόδικες αποφάσεις, συναφώς, παραμερίζονται.

Άρθρο 23.2 και 3 - Περιορισμοί στην άσκηση του Ιδιοκτησιακού Δικαιώματος:

Όπως έχει διαπιστωθεί, δε συμβαίνει το ίδιο σε σχέση με το «μισθό» και τη «σύνταξη». Αυτά, σύμφωνα με την παρατεθείσα, προηγουμένως, νομολογία, αποτελούν ιδιοκτησιακά δικαιώματα και τυγχάνουν προστασίας δυνάμει των προνοιών του *Άρθρου 23*. Στα θέματα τούτα αφορούν οι εφέσεις αρ. 177/2018, 76/2019, 79/2019 και 85/2019, με τις οποίες εξετάζεται η

νομιμότητα του *άρθρου 3 του Ν. 168(Ι)/2012*, στη βάση του εν λόγω Άρθρου του Συντάγματος. Σχετική με τα θέματα, ανωτέρω, είναι και η έφεση αρ. 77/2019, η οποία εξετάζει, στην ίδια, ακριβώς, νομική βάση, τη νομιμότητα του *άρθρου 4 του Ν. 113(Ι)/2011*. Οι δύο υπό αναφορά νομοθετικές διατάξεις προβλέπουν, αντίστοιχα, για τη «μείωση» απολαβών και συντάξεων και για την «αποκοπή» απολαβών. Εμφανώς, ο όρος «απολαβές» παραπέμπει στο ίδιο οικονομικό συμφέρον, δηλαδή το «μισθό».

Το *Άρθρο 23* αποτελεί αυτοτελή κώδικα, διά των προνοιών του οποίου καθιερώνεται το θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα της ιδιοκτησίας και, συγχρόνως, διασφαλίζεται η προστασία του. Οι πρόνοιές του είναι, αρκούντως, σαφείς, καθώς, επίσης, περιεκτικές, δεδομένης της συνταγματικής υπόστασής τους. Εν πάση περιπτώσει, ειδικά, ως προς την πρόνοια της *παραγράφου 1*, δεν αφήνεται οποιαδήποτε αμφιβολία ότι αυτή αφορά, αδιακρίτως, σε πάσης φύσεως περιουσία, η οποία αναγνωρίζεται ως τέτοια από το δίκαιο. Στην υπόθεση *Stelios E. Evlogimenos*

& 2 Others and The Republic (District Lands Officer, Limassol)

2 R.S.C.C. 139, επισημαίνεται, επίσης, στη σελίδα 142, ότι:-

«..., the Court in examining the provisions of Article 23 of the Constitution has proceeded on the well-settled principle that the right to property safeguarded by an Article such as this is not a right *in abstracto* but a right as defined and regulated by the law relating to civil law rights in property and the word ‘property’ in paragraph 1 of Article 23 has to be understood and interpreted in this sense.”

Στην *παράγραφο 1*, λοιπόν, του *Άρθρου 23*, διακηρύσσεται
ότι:-

«1. Έκαστος, μόνος ή από κοινού μετ’ άλλων, έχει το δικαίωμα να αποκτά, να είναι κύριος, να κατέχει, απολαύη ή διαθέτη οιανδήποτε κινητήν ή ακίνητον ιδιοκτησίαν και δικαιούται να απαιτή τον σεβασμόν του τοιούτου δικαιώματος αυτού. ...»

Από τη διατύπωση της πιο πάνω παραγράφου, δε διαπιστώνεται να υπάρχει οποιαδήποτε διαφοροποίηση μεταξύ κινητής και ακίνητης ιδιοκτησίας. Αυτό ισχύει και για τις λοιπές πρόνοιές του, εκτός, βέβαια, όπου γίνεται ρητή αναφορά, και τούτο σε

σχέση μόνο με ακίνητη ιδιοκτησία, όπως συμβαίνει στις **παραγράφους 5 και 6**. Σημειώνεται δε, συναφώς, πως, από νωρίς, κατά την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος, κρίθηκε ότι κάθε πρόνοια του **Άρθρου 23** εξετάζεται υπό το φως των λοιπών προνοιών του, (βλ. ***Evrydiki Aspri and the Republic (Council of Ministers) 4 R.S.C.C. 57***, σελίδα 60). Κατά συνέπεια, απολαμβάνουν και τα δύο είδη ιδιοκτησίας, κινητή και ακίνητη, της ίδιας, ακριβώς, προστασίας. Ό,τι προστατεύεται είναι το δικαίωμα στην κινητή και στην ακίνητη ιδιοκτησία, όπως τούτο καθορίζεται στην **παράγραφο 1 του Άρθρου 23**.

Ακολούθως, στην **παράγραφο 2 του Άρθρου 23**, προβλέπεται ότι:-

«2. Στέρησις ή περιορισμός οιοδήποτε τοιούτου δικαιώματος δεν δύναται να επιβληθή, ειμή ως προβλέπεται υπό του παρόντος άρθρου.»

Εμφανώς, δεν πρόκειται περί απολύτου δικαιώματος. Οι λόγοι δε, για τους οποίους μπορεί να δικαιολογηθεί επέμβαση σε αυτό,

εξειδικεύονται στην **παράγραφο 3** του υπό αναφορά Άρθρου, το οποίο προβλέπει:-

«3. Η άσκησης τοιούτου δικαιώματος δύναται να υποβληθή διά νόμου εις όρους, δεσμεύσεις ή περιορισμούς απολύτως απαραίτητους προς το συμφέρον της δημοσίας ασφαλείας ή της δημοσίας υγείας ή των δημοσίων ηθών ή της πολεοδομίας ή της αναπτύξεως και χρησιμοποίησεως οιασδήποτε ιδιοκτησίας προς προαγωγήν της δημοσίας ωφελείας ή προς προστασίαν των δικαιωμάτων τρίτων. ...»

Το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας συντάχθηκε και τέθηκε σε ισχύ, χωρίς, φυσικά, να τεθεί χρονικός ορίζοντας ως προς τη διάρκεια οποιουδήποτε Μέρους του. Ειδικά, το **Μέρος II**, όπου προνοούνται τα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες του ανθρώπου, δεν υπόκειται σε τροποποίηση, παρά μόνο όπως προβλέπεται στο **Άρθρο 182.3**, δηλαδή με την ψήφο των δύο τρίτων του συνόλου των βουλευτών. Τα δεδομένα αυτά ενισχύουν την εκφρασθείσα άποψη στην υπόθεση **Stec and Others v. The United Kingdom, Applications nos 65731/2001 and 65900/2001, 6.7.2005**, στις παραγράφους 47 και 48, ότι: "Since the Convention is first and foremost a system for the

*protection of human rights, the Court must have regard to the changing conditions within the responded State and within Contracting States generally, and must interpret and apply the Convention in a manner which renders its rights practical and effective, not theoretical and illusory ... The Convention must also be read as a whole, and interpreted in such a way as to promote internal consistency and harmony between its various provisions ...", (βλ., επίσης, **Κοινότητα Πυργών κ.ά. ν. Δημοκρατίας κ.ά. (1991) 4 A.A.A. 3498**, σελίδες 3509 έως 3510). Με τούτο το πνεύμα και τούτην την προοπτική πρέπει να αντικρίζεται και το **Άρθρο 23**, ώστε η ερμηνεία και η εφαρμογή των προνοιών του, περιλαμβανομένων αυτών της **παραγράφου 3**, να συνάδουν με τα δεδομένα της κάθε εποχής που διανύεται, λαμβανομένου, βέβαια, υπόψη και του **Άρθρου 33¹² του Συντάγματος**.*

¹² «1. Τηρουμένων των διατάξεων του Συντάγματος των σχετικών προς την κατάσταση εκτάκτου ανάγκης, τα υπό του παρόντος μέρους ηγγυημένα θεμελιώδη δικαιώματα και ελευθερίες δεν υπόκεινται εις οιονδήποτε έτερον όρον, δέσμευσιν ή περιορισμόν πλην των εν τω παρόντι μέρει οριζομένων.

2. Αι διατάξεις του παρόντος μέρους αι αναφερόμεναι εις τοιούτους όρους, δεσμεύσεις ή περιορισμούς δέον να ερμηνεύωνται στενώς και να μη εφαρμόζωνται δι' οιονδήποτε σκοπόν διάφορον εκείνου δι' ον εθεσπίσθησαν.»

Όσον αφορά τις πρόνοιες της *παραγράφου 3 του Άρθρου 23*, πασιφανώς, αυτές δεν παραπέμπουν σε κάποιους τυχαίους τομείς σε σχέση προς τους οποίους είναι δυνατή η επέμβαση, διά νόμου, στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας. Από την εξέταση, ξεχωριστά, των προβλεπομένων στη συγκεκριμένη παράγραφο τομέων, διαπιστώνεται ότι ο συντακτικός νομοθέτης είχε υπόψη του να καλύψει κάθε τομέα σε σχέση προς τον οποίο ενδέχεται να παραστεί ανάγκη η κοινωνία να πρέπει να τύχει της απαραίτητης προστασίας, προς διασφάλιση της συνοχής της ευημερίας και της προόδου της. Οποιαδήποτε δε μέτρα περιορισμού του δικαιώματος της ιδιοκτησίας λαμβάνονται σε οιονδήποτε από τους τομείς που αναφέρονται στην *παράγραφο 3*, αναμφίβολα, αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος, προϋπόθεση η οποία ενυπάρχει στον κάθε έναν από αυτούς, με αναφορά στο αντίστοιχο περιεχόμενό τους. Έκδηλα παραδείγματα τούτου είναι οι τομείς της «δημοσίας ασφαλείας» και της «δημοσίας υγείας», με τον όρο «δημοσία» να παραπέμπει,

ακριβώς, στο συμφέρον, γενικά, της κοινωνίας σε σχέση με τον κάθε έναν από τους εν λόγω τομείς.

Ξεχωριστός τομέας είναι και η «πολεοδομία», όρος ο οποίος παραπέμπει στο σχεδιασμό και στην αρμονική οργάνωση και ανάπτυξη, κατά κύριο λόγο, των πόλεων και των χώρων, γενικά, διαβίωσης και εργασίας των ανθρώπων, καθώς, επίσης, του περιβάλλοντος. Τα θέματα τούτα ρυθμίζονται λεπτομερώς, κυρίως, από τον *περί Πολεοδομίας και Χωροταξίας Νόμο του 1972, (Ν. 90/1972)*, όπως αυτός έχει τροποποιηθεί, με ιδιαίτερη αναφορά σε θέματα ανάπτυξης ακίνητης ιδιοκτησίας, κατά οποιοδήποτε τρόπο απαιτείται από τις προς εξυπηρέτηση ανάγκες της κοινωνίας.

Από την ανάγνωση της *παραγράφου 3 του Άρθρου 23*, εκείνο που διαπιστώνεται, ως πλέον σημαντικό, είναι πως ο τομέας της «πολεοδομίας», σαφώς, διακρίνεται από τον τομέα που ακολουθεί με το διαζευκτικό σύνδεσμο «ή», ώστε ο τελευταίος, έκδηλα, να αποτελεί, επίσης, ξεχωριστό τομέα. Αυτός

αναφέρεται στην περίπτωση κατά την οποία, διά νόμου, τίθενται όροι, δεσμεύσεις ή περιορισμοί στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας, οι οποίοι είναι απολύτως απαραίτητοι προς το συμφέρον της *«αναπτύξεως και χρησιμοποίησεως οιασδήποτε ιδιοκτησίας προς προαγωγήν της δημοσίας ωφελείας»*. Ο εν λόγω τομέας, από τη διατύπωση του περιεχομένου του, εμφανώς, είναι, από κάθε άποψη, ευρείας εμβέλειας. Οπωσδήποτε, δεν περιορίζεται μόνο στην ακίνητη ιδιοκτησία, η οποία, στην πραγματικότητα, πρέπει να αφορά ένα μικρό μόνο μέρος αυτού. Τούτο, δεδομένου ότι η ακίνητη ιδιοκτησία καλύπτεται, κατά κύριο λόγο, από τον τομέα της *«πολεοδομίας»*, ως εκ της φύσεως της συγκεκριμένης ιδιοκτησίας.

Ο συντακτικός νομοθέτης, στην *παράγραφο 3 του Άρθρου 23*, πέραν των συγκεκριμένων τομέων, διά των οποίων επιδιώκεται, μέσα από τον περιορισμό του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, η προαγωγή επί μέρους κοινωνικών συμφερόντων, περιέλαβε και έναν τομέα, εμφανώς, γενικότερης εφαρμογής, ώστε να μην παραμένουν κενά στην προστασία της κοινωνίας. Παρέχεται,

έτσι, η ευχέρεια που η παράγραφος αυτή προβλέπει, ιδιαίτερα, σε σχέση με κινητή ιδιοκτησία, η οποία αφορά σε απείρως περισσότερα είδη, σε σύγκριση με την περιορισμένης φύσεως ακίνητη ιδιοκτησία. Η περίπτωση επιβολής όρων, δεσμεύσεων ή περιορισμών σε σχέση, ειδικά, με οικονομικούς πόρους, προς χρησιμοποίησή τους για συγκεκριμένο σκοπό, είναι, ασφαλώς, εύκολα κατανοητή και, ιδιαιτέρως, «προσφιλής» στις κυβερνήσεις της σύγχρονης εποχής.

Τα τελευταία χρόνια υπήρξαν περιπτώσεις, κατά τις οποίες λήφθηκαν από χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μέτρα όπως τα προαναφερθέντα, προς το σκοπό ελέγχου των ακραίων οικονομικών καταστάσεων που αυτές αντιμετώπιζαν, (βλ. *Mihaies and Sentes v. Romania, Applications nos 44232/2011 and 44605/2011*), 6.12.2011, *Da Conceicao Mateus and Santos Januario v. Portugal, Applications nos 62235/2012 and 57725/2012*, 8.10.2013 και *Koufaki and ADEDY v. Greece, Applications nos 57655/2012 and 57657/2012*, 7.5.2013). Η Κύπρος δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Οι υπό αναφορά Νόμοι

αποτελούν σαφέστατα παραδείγματα ως προς τούτο. Η ανάπτυξη δε τέτοιων πόρων δεν περιορίζεται μόνο στη χρήση τους για μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος. Εφόσον το επιβάλλουν οι περιστάσεις, αυτοί μπορεί να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς ανάπτυξης της οικονομίας, με πολλούς και διάφορους άλλους τρόπους, τους οποίους γνωρίζουν καλύτερα οι ειδικοί στον τομέα της οικονομίας. Μεταξύ τούτων, είναι η βελτίωση των οικονομικών δεικτών¹³, όπως, εν προκειμένω, τα μέτρα που λήφθηκαν για μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος αποσκοπούσαν. Παρεμπιπτόντως, σε σχέση με το υπό συζήτηση θέμα, σημειώνεται, επίσης, ότι οποιαδήποτε χρήση επιβάλλεται σε ιδιοκτησιακό δικαίωμα, στο πλαίσιο, ανωτέρω, εμπεριέχει το στοιχείο της ανάπτυξής του, εφόσον η εν λόγω χρήση δεν το καθηλώνει, στην πραγματικότητα, σε αχρησία.

Η υπόθεση Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας:

¹³ Στο λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Γ. Μπαμπινιώτη, Β' Έκδοση, στη σελίδα 166, αναφέρεται ότι η λέξη «ανάπτυξη», μεταξύ άλλων, σημαίνει τη βελτίωση των οικονομικών δεικτών μιας χώρας, με βασικό στοιχείο την αύξηση της παραγωγής.

Στην υπόθεση *Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας*, θεωρήθηκε ως δεδομένο ότι ο τομέας της «*αναπτύξεως και χρησιμοποίησεως οιασδήποτε ιδιοκτησίας προς προαγωγήν της δημοσίας ωφελείας*» αποτελούσε προέκταση του αυτόνομου και πλήρους περιεχομένου, όπως έχει εξηγηθεί προηγουμένως, τομέα της «*πολεοδομίας*». Ως αποτέλεσμα, κρίθηκε ότι δεν ήταν επιτρεπτή η ξεχωριστή επίκλησή του. Δε δόθηκε, όμως, οποιαδήποτε εξήγηση ως προς τούτο. Σημειώνεται δε, συναφώς, ότι, προηγουμένως, η νομολογία ουδέποτε επιχείρησε την ενοποίηση των εν λόγω δύο τομέων. Τέτοιο εγχείρημα δε θα ήταν συμβατό, άλλωστε, με άλλες πρόνοιες του *Άρθρου 23*, όπου η αναφορά, σκοπίμως, περιορίζεται μόνο στην «*πολεοδομία*». Συγκεκριμένα, παρά το ότι, στις *παραγράφους 9 και 10* αυτού, προβλέπεται πως ουδεμία αποστέρηση ή όρος, περιορισμός ή δέσμευση επιβάλλεται, κατ' εξαίρεση των προνοιών της *παραγράφου 3*, στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας επί οποιασδήποτε κινητής ή ακίνητης εκκλησιαστικής και βακούφικης ιδιοκτησίας, αντίστοιχα, εντούτοις τέτοια εξαίρεση δεν ισχύει όταν οι όροι, περιορισμοί ή δεσμεύσεις είναι «*προς το συμφέρον της*

πολεοδομίας». Στην υπόθεση ***Holy See of Kitium and Municipal Council, Limassol, 1 R.S.C.C. 15***, στη σελίδα 28, η διάκριση, ανωτέρω, εκλαμβάνεται ως δεδομένη για σκοπούς της συγκεκριμένης εξαίρεσης. Το ίδιο συνέβη και στην υπόθεση ***Police and Lanitis Bros. Ltd. (Coca-cola), 3 R.S.C.C. 10***, στη σελίδα 12.

Η διαφορετική αντίληψη, ωστόσο, στην υπόθεση ***Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας***, που αναφέρεται πιο πάνω, είχε ως αποτέλεσμα την αναζήτηση διεξόδου στο περιεχόμενο που προσέδωσε το Ε.Δ.Α.Δ. στο ιδιοκτησιακό δικαίωμα του «μισθού», στο πλαίσιο του Άρθρου 1 του Π.Π.Π. Έγινε παραπομπή, προς τούτο, μεταξύ άλλων, στην υπόθεση ***Koufaki and ADEDY v. Greece***, ανωτέρω, παράγραφο 33. Στη βάση της εν λόγω νομολογίας, το Δικαστήριο δέχτηκε ότι ο «μισθός» είναι μεν ιδιοκτησιακό δικαίωμα, το οποίο, όμως, δεν κατοχυρώνεται ως προς το ύψος του, εφόσον δεν τίθεται θέμα διακινδύνευσης της αξιοπρεπούς διαβίωσης των επηρεαζομένων από το επιβληθέν νομοθετικό μέτρο.

Η πιο πάνω προσέγγιση αποτελεί την ειδοποιό διαφορά με τη θέση που υιοθετείται στην παρούσα απόφαση, δεδομένου ότι, κατά τα άλλα, στη *Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας* αναφέρεται ξεκάθαρα ότι η αποκοπή, στην περίπτωση εκείνη, μέρους των απολαβών, (*άρθρο 3 του Ν. 112(Ι)/2011*), ενέπιπτε στις πρόνοιες του *Άρθρου 23.3*. Στη σελίδα 215, καταγράφεται το εξής: «Δεν συμφωνούμε με τους Καθ' ων η αίτηση ότι η αποκοπή από τους μισθούς δεν εμπίπτει στο Άρθρο 23.3 του Συντάγματος καθότι οι πρόνοιες του σχετίζονται κυρίως με παρεμβάσεις σε γη.» Ακολουθεί δε, στη σελίδα 216, η παρατήρηση ότι: «Εν πάση περιπτώσει, σε ό,τι αφορά ειδικά το δικαίωμα σε μισθό, εκείνο που το Άρθρο 23 του Συντάγματος πρωτίστως στοχεύει να προστατεύσει, είναι την αυθαίρετη και χωρίς οποιαδήποτε νομοθετική ρύθμιση του πυρήνα του δικαιώματος σε μισθό ή την αυθαίρετη μείωση ουσιωδώς του μισθού.» Τέλος, στη σελίδα 218, διαπιστώνεται ότι: «Η σχετικά μικρή μείωση του μισθού, δεν επηρεάζει καθόλου τον πυρήνα του δικαιώματος σε μισθό, το οποίο παραμένει άθικτο και καθόλου δεν

αδρανοποιείται ώστε να συνιστά στέρηση εκτός των επιτρεπτών πλαισίων του Άρθρου 23 του Συντάγματος. Όπως αναφέρεται στην επιφύλαξη του Άρθρου 23.3 του Συντάγματος, οποιοσδήποτε περιορισμός για να είναι αποζημιωτέος θα πρέπει να μειώνει ‘ουσιωδώς’ την οικονομική αξία της ιδιοκτησίας.»

Σε σχέση με τα λεχθέντα στα πιο πάνω αποσπάσματα, επισημαίνονται τα εξής: Κατά πρώτον, η αναφορά στον «*πυρήνα του δικαιώματος*» απαντά στην υπόθεση **Δημητριάδης κ.ά. ν. Υπουργ. Συμβουλίου κ.ά.**, ανωτέρω, όπου επισημαίνεται, στη σελίδα 102, ότι: «*Όροι περιοριστικοί της χρήσης ιδιοκτησίας, που αφήνουν άθικτο τον πυρήνα του δικαιώματος ιδιοκτησίας, συνιστούν περιορισμό και όχι στέρηση.*» Η σημασία της πιο πάνω επισήμανσης είναι σαφής. Με αυτήν, τονίζεται η διαφορά μεταξύ του «*περιορισμού*» που έχει ως συνέπεια τη διαφύλαξη της «*ουσίας*» (“*essence*”¹⁴) του ιδιοκτησιακού δικαιώματος και της «*στέρησής*» του. Στην υπόθεση **Χαραλάμπους κ.ά. ν.**

¹⁴ Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται στην υπόθεση **Da Conceicao Mateus and Santos Januario v. Portugal**, ανωτέρω, παράγραφο 24.

Δημοκρατίας, δεδομένων των γεγονότων της, δεν τέθηκε θέμα στέρησης ιδιοκτησιακού δικαιώματος, αλλά τέθηκε θέμα περιορισμού του, υπό τους όρους που, εκεί, είχαν επιβληθεί από το σχετικό Νόμο. Κατά δεύτερο, δεν εξηγείται πώς η διακηρυχθείσα, ως ανωτέρω, προστασία του ιδιοκτησιακού δικαιώματος στο μισθό διασφαλίστηκε, διά της εφαρμογής, συγκεκριμένα, των προνοιών της *παραγράφου 3 του Άρθρου 23*, και πώς υπεισήλθε στην εικόνα, σε σχέση με το θέμα τούτο, η επιφύλαξη της εν λόγω παραγράφου, με βάση τα όσα, ρητώς, προνοούνται σε αυτή.

Παρά τα πιο πάνω ερωτηματικά, με δεδομένη τη σαφή τοποθέτηση στην τελευταία, ως άνω, υπόθεση, που, αναμφίβολα, τοποθετεί το *Άρθρο 23.3 του Συντάγματος* στο επίκεντρο της διενεργηθείσας, εκεί, εξέτασης, επιχειρείται, στο πλαίσιο της παρούσας απόφασης, η διατύπωση μιας πιο άμεσης, όπως πιστεύεται, προσέγγισης στην εφαρμογή των υπό αναφορά συνταγματικών προνοιών στις παρόμοιες, ουσιαστικά, περιστάσεις των υπό εξέταση εφέσεων. Υπενθυμίζεται ότι, όπως

έχει ήδη καταδειχθεί, οι ίδιες αρχές που εφαρμόζονται στην αναγνώριση δικαιώματος σε σχέση με ακίνητη ιδιοκτησία εφαρμόζονται, απαρέγκλιτα, και σε σχέση με την αναγνώριση ανάλογου δικαιώματος σε κινητή ιδιοκτησία. Επιπρόσθετα, σημειώνεται πως δε διαπιστώνεται οπουδήποτε στη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου να έχει αποφασιστεί ότι, σε σχέση με ακίνητη περιουσία, προστατεύεται μόνο ο «*πυρήνας*» της. Αυτή τυγχάνει της πλήρους προστασίας που προβλέπεται στην **παράγραφο 2 του Άρθρου 23** και, εν συνεχεία, εφόσον κρίνεται αναγκαίο, υποβάλλεται, διά νόμου, σε όρους, δεσμεύσεις ή περιορισμούς, «*απολύτως απαραίτητους*», για έναν ή και περισσότερους από τους λόγους που προβλέπονται στην **παράγραφο 3** αυτού. Τέλος, υπενθυμίζεται πως το **Άρθρο 23.3** ήταν στο επίκεντρο της εξέτασης που διενήργησε και το Διοικητικό Δικαστήριο, για να καταλήξει, όμως, πως καμία από τις περιπτώσεις που αναφέρονται στην εν λόγω παράγραφο δεν παρείχε έρεισμα στους υπό αμφισβήτηση Νόμους.

Υπό το φως, λοιπόν, της ανάλυσης που έχει προηγηθεί, δεν υπάρχει λόγος γιατί και το ιδιοκτησιακό δικαίωμα σε οποιαδήποτε κινητή περιουσία, περιλαμβανομένων των «μισθών» και των «συντάξεων», να μην τυγχάνει της ίδιας προστασίας, δυνάμει των **παραγράφων 2 και 3 του Άρθρου 23**. Η εν λόγω προστασία, αναμφίβολα, επεκτείνεται και στο θέμα της αποζημίωσης που προβλέπεται στην επιφύλαξη¹⁵ της **παραγράφου 3 του πιο πάνω Άρθρου**. Η εξέταση του θέματος τούτου, όμως, δεν είναι του παρόντος. Επισημαίνεται, απλώς, πως, όταν διαπιστώνεται ότι η οικονομική αξία συγκεκριμένου ιδιοκτησιακού δικαιώματος έχει μειωθεί ουσιωδώς, τότε και μόνο καταβάλλεται, προς το δικαιούχο του, δίκαιη αποζημίωση. Τα θέματα αυτά, όμως, όπως αναφέρεται ρητώς στην εν λόγω επιφύλαξη, εμπίπτουν στη σφαίρα εξουσίας των δικαστηρίων που ασκούν πολιτική δικαιοδοσία, (βλ. **Γεωργαλλίδου κ.ά. ν. Γενικού Εισαγγελέα (2001) 1 Α.Α.Δ. 365** και **Δήμος Στροβόλου ν. Ανδρέου κ.ά. (2012) 1 Α.Α.Δ. 1510**, σελίδα 1519).

¹⁵ «Διά πάντα τοιούτον όρον, δέσμευσιν ή περιορισμόν, όστις μειώνει ουσιωδώς την οικονομικήν αξίαν της τοιαύτης ιδιοκτησίας, δέον να καταβάλληται το ταχύτερον δίκαια αποζημίωσις, καθοριζομένη, εν περιπτώσει διαφωνίας, υπό πολιτικού δικαστηρίου.»

Η αρχή της Αναλογικότητας:

Η οποιαδήποτε ανάπτυξη και χρησιμοποίηση κινητής ιδιοκτησίας, η οποία επιβάλλεται διά νόμου, στο πλαίσιο της **παραγράφου 3 του Άρθρου 23**, πρέπει, οπωσδήποτε, να είναι απολύτως απαραίτητη για την «προαγωγήν της δημοσίας ωφελείας», τουτέστιν προς το δημόσιο συμφέρον. Ο όρος «απολύτως απαραίτητους» στην εν λόγω παράγραφο, ουσιαστικά, παραπέμπει στο αναληφθέν περιοριστικό νομοθετικό μέτρο, προς το σκοπό αξιολόγησής του, στη βάση της θεμελιώδους αρχής της αναλογικότητας. Υπό το πρίσμα αυτής, εξισορροπείται η αναγκαιότητα επιβολής του συγκεκριμένου μέτρου με το εύλογο της δυσμενούς, ως αποτέλεσμα, επίδρασής του προς όλους εκείνους των οποίων τα δικαιώματα επηρεάζονται από αυτό.

Η διά του **άρθρου 4 του Ν. 113(Ι)/2011** αποκοπή ποσού ίσου με ποσοστό 3% από τις απολαβές των υπαλλήλων αιτιολογείται στον ίδιο το Νόμο, στα **άρθρα 3 και 4** αυτού. Ειδικά, στο **άρθρο 3(1)**, αναφέρεται ότι: «Με τον παρόντα Νόμο σκοπείται η

συγκράτηση των δαπανών των επαγγελματικών συστημάτων συνταξιοδότησης του δημόσιου και του ευρύτερου δημόσιου τομέα ...» Ακολούθως, στο **άρθρο 4**, εξηγείται, περαιτέρω, ότι πρόκειται για μέτρο, το οποίο λήφθηκε προς διασφάλιση «... της βιωσιμότητας του Κυβερνητικού Σχεδίου Συντάξεων ή σχεδίου συντάξεων όμοιου με αυτό, ...». Η συμπερίληψη στον ίδιο το Νόμο του σκοπού λήψης του υπό αναφορά μέτρου καθιστά, κατ' αρχάς, την ανάγκη γι' αυτό δεδομένη.

Όσον αφορά το **N. 168(I)/2012**, η διά του **άρθρου 3** μείωση των απολαβών και των συντάξεων των, σε κάθε περίπτωση, επηρεαζομένων εφεσιβλήτων αιτιολογείται στο Προοίμιό του. Συγκεκριμένα, αφού επισημαίνεται σε αυτό, κατ' αρχάς, ότι: «... το τελευταίο χρονικό διάστημα η Δημοκρατία διέρχεται δύσκολη οικονομική περίοδο ...», προστίθεται, στη συνέχεια, ότι: «..., προς αποφυγή περαιτέρω επιδείνωσης της δημοσιονομικής κατάστασης, καθίσταται αναγκαίο όπως περιορισθούν οι δαπάνες του δημόσιου τομέα, του ευρύτερου δημόσιου τομέα, ...»

Τα όσα, με σαφήνεια, αναφέρονται πιο πάνω, σε σχέση με τον προς την ίδια, ουσιαστικά, κατεύθυνση σκοπό του κάθε, υπό αναφορά Νόμου, τεκμηριώνονται διά της εκτεταμένης παράθεσης, μέσω σωρείας εγγράφων στις ενστάσεις των εφεσειόντων, όλων των σχετικών γεγονότων. Ουδεμία αμφισβήτηση υπήρξε ως προς αυτά. Γίνεται δε εκτεταμένη περίληψή τους, όπως αναφέρθηκε ήδη, στην υπόθεση *Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας*, η οποία προέκυψε ως αποτέλεσμα των ιδίων, ακριβώς, συνθηκών που επικρατούσαν, κατά τον ουσιώδη χρόνο, σε σχέση με τα δημόσια οικονομικά και την οικονομία της Δημοκρατίας, γενικά. Η ανάπτυξη και χρησιμοποίηση, επομένως, των οικονομικών πόρων που, τελικώς, προέκυψαν από την εφαρμογή των εν λόγω Νόμων είχαν ως σκοπό την έξοδο της Δημοκρατίας από τη δεινή κατάσταση στην οποία αυτή είχε περιέλθει όσον αφορά τα δημόσια οικονομικά της, με πιθανή, πλέον, συνέπεια τη χρεοκοπία της. Επομένως, υπό το φως των δεδομένων τούτων, αναμφίβολα, τα υπό αναφορά μέτρα ήταν αναγκαία, αποσκοπούσαν δε στην «προαγωγήν της δημοσίας ωφελείας»,

που αποτελεί έναν από τους λόγους για τους οποίους δικαιολογείται η επιβολή περιορισμού στην άσκηση του δικαιώματος της ιδιοκτησίας, δυνάμει του *Άρθρου 23.3*. Στην ίδια διαπίστωση κατέληξε και η πλειοψηφία του Ανωτάτου Δικαστηρίου στην υπόθεση *Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας*, με αναφορά, όμως, στο αντίστοιχο *Άρθρο 1 του Π.Π.Π.*, δηλαδή πως το αναληφθέν, στην περίπτωση εκείνη, νομοθετικό μέτρο ήταν προς το «δημόσιο συμφέρον».

Σε ό,τι αφορά το εύλογο του ύψους της αποκοπής από το μισθό του κάθε υπαλλήλου, που ανερχόταν σε ποσοστό ίσο με 3%, το οποίο επιβλήθηκε διά του *άρθρου 4 του Ν. 113(Ι)/2011*, η ίδια η υπόθεση *Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας* αποτελεί χρήσιμο προηγούμενο ότι αυτό δε συνιστά δυσανάλογο περιορισμό του συγκεκριμένου δικαιώματος ιδιοκτησίας. Στην περίπτωση εκείνη, η μείωση του μισθού ήταν κλιμακωτή, του εύρους μεταξύ 1.5% έως 3.5%. Η εισήγηση, ακολούθως, για παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας, στην περίπτωση του *Ν. 168(Ι)/2012*, όπως γίνεται αντιληπτό, υποβλήθηκε στη βάση ότι

οι αποκοπές, λόγω του ύψους τους, έπληξαν δυσμενώς την αξιοπρεπή διαβίωση των επηρεασθέντων εφεσιβλήτων. Υπενθυμίζεται πως, στην περίπτωση του υπό αναφορά Νόμου, η επιβληθείσα μείωση αυξανόταν κλιμακωτά και κυμάνθηκε, τελικώς, μεταξύ ποσοστού 3.8%, επί ποσού ενός σεντ (€0.01) και άνω, και 17.5%, επί ποσού €4.001,00 και άνω.

Οι αριθμοί, όμως, από μόνοι τους, δεν αποτελούν επαρκές κριτήριο, προς το σκοπό διαπίστωσης του εύλογου ή μη του δυσμενούς επηρεασμού, τον οποίο οι εφεσίβλητοι επικαλέστηκαν. Ό,τι συνιστά δυσμενή επηρεασμό της αξιοπρεπούς διαβίωσης μιας μερίδας της κοινωνίας αντικρίζεται υπό το φως των συνθηκών υπό τις οποίες επιβάλλεται ο σχετικός περιορισμός. Στο πλαίσιο αυτό, λαμβάνονται, επίσης, υπόψη οι δυσμενείς συνέπειες που τυχόν να προκληθούν, σε περίπτωση που δεν επιβληθεί το συγκεκριμένο νομοθετικό μέτρο.

Υπενθυμίζεται πως, σύμφωνα με τα γεγονότα που αφορούν στις υπό εξέταση εφέσεις, οι συνθήκες, τις οποίες αντιμετώπιζε,

κατά τον ουσιώδη χρόνο, η κυπριακή οικονομία, όπως αυτές αναφέρονται, συνοπτικά, στην αρχή της απόφασης τούτης, ληφθείσες από τη λεπτομερή αναφορά η οποία γίνεται, σχετικά, στη *Χαραλάμπους κ.ά. ν. Δημοκρατίας*, κάθε άλλο παρά ευοίωνες μπορούσαν να χαρακτηριστούν. Με βάση δε αυτά, η Κυπριακή Δημοκρατία, ουσιαστικά, είχε βρεθεί στα πρόθυρα χρεωκοπίας, με ό,τι τούτο συνεπαγόταν για τη μεγάλη πλειονότητα, πλέον, των πολιτών της. Η διόρθωση της κατάστασης, διά της επιβολής των υπό αναφορά νομοθετικών μέτρων, εμφανώς, αποτελούσε, όπως έχει ήδη λεχθεί, την ενδεδειγμένη λύση, στην οποία η Κυπριακή Δημοκρατία κατέφυγε, ακριβώς, με σκοπό την προστασία, γενικώς, της κοινωνίας και όλων των άμεσα επηρεασθέντων από αυτήν. Επαναλαμβάνεται ότι τα εν λόγω νομοθετικά μέτρα είχαν ληφθεί για την «προαγωγή της δημοσίας ωφελείας». Συγχρόνως, διαπιστώνεται πως η ανάληψή τους δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι επηρέασε δυσμενώς την αξιοπρεπή διαβίωση των εφεσιβλήτων, ως η σχετική εισήγησή τους, όταν, μάλιστα, υπήρχε σοβαρό

ενδεχόμενο οι συνέπειες γι' αυτούς, από τη μη λήψη τους, να ήταν πολύ πιο δυσμενείς.

Καταλήγοντας, λοιπόν, δε διαπιστώνεται παραβίαση του *Άρθρου 23 του Συντάγματος* ως προς την περίπτωση των *N. 168(I)/2012 και 113(I)/2011*. Ως εκ τούτου, οι εφέσεις με αρ. 177/2018, 76/2019, 79/2019 και 85/2019, με τις οποίες εξετάζεται η νομιμότητα του *άρθρου 3 του N. 168(I)/2012* και η έφεση αρ. 77/2019, με την οποία εξετάζεται η νομιμότητα του *άρθρου 4 του N. 113(I)/2011*, επιτρέπονται, οι δε πρωτόδικες αποφάσεις, στις οποίες αυτές αφορούν, παραμερίζονται.

Η αντέφεση στην έφεση αρ. 76/2019 απορρίπτεται, για τους λόγους που αναφέρονται στην απόφαση του Προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Όσον αφορά τις προδικαστικές ενστάσεις, υπάρχει, και εν προκειμένω, συμφωνία με την απόφαση του Προέδρου, δηλαδή ότι αυτές δεν ευσταθούν και, επομένως, θα απορρίπτονταν, εν πάση περιπτώσει. Συμφωνία με

την εν λόγω απόφαση υπάρχει, τέλος, και ως προς το θέμα των εξόδων.

Για τους πιο πάνω λόγους, οι εφέσεις επιτυγχάνουν.

Γ.Ν. Γιασεμής,
Δ.

/ΜΠ